

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSRAİL DEVLETİ GÜVENLİK ALGISININ İÇ VE DIŞ POLİTİKAYA
YANSIMALARI**

HATİCE NUR TURHAN

ŞUBAT 2021

ÖZET

İSRAİL DEVLETİ GÜVENLİK ALGISININ İÇ VE DIŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI

TURHAN, Hatice Nur

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ebru ÇOBAN ÖZTÜRK

Şubat 2021, 92 sayfa

İsrail’de tarih boyunca oluşan güvenlik hassasiyetleri hem iç hem de dış politikada belirgin biçimde görülmektedir. İç politikada İsrail Savunma Kuvvetleri’nin kadın-erkek ayırmaksızın vatandaşlarına getirdiği uzun süreli zorunlu askerlik hizmeti ve aktif bir yedek ordu bulundurma politikalarının yanı sıra savunma harcamaları için ayırdığı yüksek bütçeler, güvenlik hassasiyetlerinin ne kadar ön planda olduğunun tezahürleridir. Dış politikada ise komşu devletlerle olan ilişkilerinde, Filistinlilere yönelik uygulama ve politikalarında güvenlik önceliklerinin çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada İsrail’in yüksek güvenlik hassasiyetleriyle şekillenen iç ve dış politikasında sıklıkla başvurduğu kuvvet kullanımlarına çalışılmış ve bu politikaların uluslararası hukuk bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahatar kelimeler: İsrail, güvenlik, kuvvet kullanımları, ön alıcı vuruş

ABSTRACT

THE REFLECTION OF SECURITY PERCEPTION OF ISRAEL ON DOMESTIC AND FOREIGN POLICY

TURHAN, Hatice Nur

Master Thesis

Department of Political Science

Supervisor: Doç. Dr. Ebru ÇOBAN ÖZTÜRK

February 2021, 92 pages

The security sensitivity that has taken place in Israel's history is clearly evident in both domestic and foreign policy. In domestic policy, the Israel Defense Forces by female-male citizens without distinction that brings long-term compulsory military service, active and reserve army the possession of policies, as well as high budgets allocated for defence spending, security is at the forefront of the sensitivity. Foreign policy shows that security priorities are very high in their relations with neighboring states, as well as in their practice and policies regarding Palestinians. However, this study also examined the use of force, to which Israel often refers in its domestic and foreign policies, which are determined by high sensitivity to security and which are not accepted in international law.

Key words: Israel, security, use of force, preemptive strike

TEŞEKKÜR

Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde başlayıp tamamladığım lisans eğitiminin ardından yine sevgili okulumda aynı bölümde yüksek lisans tezi yazabilmenin sevincini yürekten hissetmekteyim. Lisans eğitimimle başlayan bu yolculuğun en başından beri ilminden faydalandığım, insani ve ahlaki değerleri ile de örnek edindiğim, tez danışmanlığımı kabul etmesinden onur duyduğum ve ayrıca tecrübelerinden yararlanırken göstermiş olduğu hoşgörü ve sabırdan dolayı çok kıymetli hocam **Doç. Dr. Ebru ÇOBAN Öztürk'e**,

Bugünlere gelmemde hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan, her daim yanımda olan sevgili aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZDE İNTİHAL OLMADIĞINA DAİR BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I İSRAİL’DE GÜVENLİK ALGISINA ETKİ EDEN TARİHSEL SÜREÇ	4
1.1. SEÇİLMİŞ HALK İNANCI VE “VAAD” EDİLMİŞ TOPRAKLAR	4
1.2. MİLATAN ÖNCE İSRAİLOĞULLARI’NIN DURUMU	6
1.3. ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE İSRAİLOĞULLARI	7
1.4. DİASPORA YAHUDİLERİ	9
BÖLÜM II YAHUDİLERİN KUTSAL TOPRAKLARA DÖNÜŞÜ VE ÇATIŞMALARIN BAŞLAMASI	13
2.1. 19. YY’IN SONLARINDAN 1917’YE	14
2.2. BALFOUR DEKLARASYONU	15
2.3. İNGİLTERE’NİN MANDA YÖNETİMİ	16
BÖLÜM III HOLOKOST, İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞU VE ARAP İSRAİL SAVAŞLARI	20
3.1. HOLOKOST	20
3.2. İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞU	23
3.3. 1948 ARAP – İSRAİL SAVAŞI	25
3.4. 1956 İSRAİL-MISIR SAVAŞI	27
3.5. 1967 ARAB-İSRAİL SAVAŞI	29
3.6. 1973 YOM KİPPUR SAVAŞI	31
BÖLÜM IV ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI VE İSRAİL’DE GÜVENLİK ÖNCELİKLERİ İLE KUVVET KULLANIMI	34
4.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ŞARTI ÇERÇEVESİNDE KUVVET KULLANIMI	35
4.2. HAKLI SAVAŞ (JUST WAR)	37

4.3. ÖNLEYİCİ MEŞRU MÜDAFAA HAKKI (PREVENTIVE/CUSTOMARY SELF-DEFENCE)	39
4.4. ÖNLEYİCİ SAVAŞ (PREVENTIVE WAR)	41
4.5. ÖN ALICI VURUŞ (PREEMPTIVE STRIKE) VE İSRAİL	43
4.6. İSRAİL’DE TOPLUMSAL HAFIZA VE GÜVENLİK ALGISI.....	46
4.7. İSRAİL’DE ORDUNUN YAPILANMA SÜRECİ VE POLİTİKALARI	48
BÖLÜM V İSRAİL GÜVENLİK ALGISI VE KUVVET KULLANIMININ İÇ VE DIŞ POLİTİKADAKİ ÖRNEKLERİ.....	51
5.1. İSRAİL’İN KOMŞU DEVLETLERE YÖNELİK POLİTİKALARI	55
5.2. İSRAİL-FİLİSTİN MESELELERİ	58
5.3. FKÖ, HİZBULLAH VE HAMAS,’A YÖNELİK POLİTİKALAR	63
5.4. MAVİ MARMARA	68
5.5. BATI ŞERİA DUVARI.....	70
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ.....	83

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltma	Açıklama
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HAMAS	: Harakat al-Muqawama al-İslamiya
HASKALA	: Yahudi Aydınlanma Hareketi
ICJ	: International Court of Justice
IDF	: Israel Defense Forces
IRGUN	: Irgun Zevai Le'ummi
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
JNH	: Yahudi Ulusal Evi
LEHİ	: Lahamei Herut Israel
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Orta Doğu, tarihte bilinen oldukça eski yerleşim yerlerinden biri olmakla birlikte çok sayıda medeniyetin de kalbi sayılmaktadır. Gerek içinde bulunduğu coğrafi konum gerekse sahip olduğu özelliklerden ötürü her daim önemli bir merkez olmuş ve buna bağlı olarak bölgede sık sık egemenlik mücadeleleri ve savaşlar yaşanmıştır. Öyle ki bölgedeki medeniyetlerin taşlarının kanla, acıyla, savaşla ve sömürüyle örüldüğü söylenir.¹ Filistinliler ve Hititler gibi bölgede yaşadığı bilinen en eski kavimlerden biri olan Yahudiler, 1. yüzyılda başlayan Roma işgalinden itibaren Filistin topraklarından kaçmaya başlamışlar ancak bir gün yeniden kutsal topraklara² dönme fikrini zihinlerinde hep canlı tutmuşlardır.³ Bu dönemde bölgede kalan Yahudilerin Araplarla olan ilişkileri ise yaşanan çağın etnik ve sosyal çatışmalarının ötesine geçmemiş, ne çok uyumlu ne de düşmanca bir ilişkileri olmuştur. Öte yandan Yahudilerin özellikle 12.-19. yüzyıllar arasında katliam, zulüm, dışlanma ve gettolaştırılmaya maruz kalmaları ulusal yurt isteğini zihinlerine işlemiştir. Nitekim halkları ulus bilinci, din ve dil birbirine bağladığı gibi, onları devamlı bir düşman ve cezalandırma korkusu içinde yaşatmak da birbirine bağlamaktadır. Bu durum toplumun bütünlüğünü ve beraberliğini güçlendirdiği gibi halkın devamlı tehdit algısıyla yaşaması, kendinden olmayan herkesi düşman olarak gördüğü bir paranoya durumu ve toplumsal bir travma da yaratılmasına sebep olmaktadır.

Yaşanan bu travmalar kolektif bir hafıza yarattığı gibi, yaratılan bu hafıza ulusların inşasında ve güvenlik politikalarında oldukça etkilidir. Nitekim İsrail devletinin kuruluşuna giden süreçte ve halen devam eden güvenlik politikalarında oldukça önemli bir yer tutan bu toplumsal hafızayı canlı tutmak Yahudiler için oldukça önemlidir. Yüzlerce yıl maruz kaldıkları zulümler, dışlanmalar, savaşlar ve 2. Dünya Savaşı sırasında meydana gelen soykırım Yahudiler'in zihinlerinde hala canlılığını korumaktadır. Böyle bir travmanın neticesinde yaratılan İsrail Devleti, Arap-İsrail çatışmalarını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Filistin

¹ İsmail Tokalak, *Yahudiliğin Kökenleri ve Küresel Gücü*, İstanbul, Ataç Yayınları, 2016, s. 17.

² Tevrat'a göre Hz. İbrahim, Yehova (Allah)'nın emriyle kabilesinin başında Babil'deki Ur şehrinde Tanrı tarafından vaat edildiğine inanılan "vaat edilmiş toprak" Kenan diyarına göç etmişlerdir. Buna göre Tanrı'nın Nil'den Fırat'a kadar uzanan toprakları İsrailoğulları'na verdiğine inanılır. (Bkz. Kitab-1 Mukaddes Eski Ahit, 1976: Tekvin Bap:15, <https://incil.info/arama/Tekvin+15>, Erişim Tarihi:22.01.2021)

³ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s. 266.

topraklarına göç eden Yahudiler için kendilerini yok etmek isteyen eski düşman “Nazi”nin yerini yeni düşman “Arap” almıştır. Araplar içinse Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasından sonra yüzyıllardır yaşadıkları topraklara, evlere yerleşmeye başlayan adeta hayatlarını alt üst eden bir “Yahudi” düşman doğmuştur. Neticede Avrupa’daki zulümden kaçan Yahudilerin, kendileri için her daim kutsal olan Filistin topraklarına göç etmeleriyle başlayan çatışmalar, İsrail devletinin kurulmasıyla birlikte bölgedeki Arap devletlerle savaflara neden olmuş, ancak İsrail tüm bu savaflardan topraklarını genişleterek ve daha da güçlenerek çıkmıştır. Nitekim devlet olma yolunda ilerlediği günlerden bu yana güvenlik politikasına çok önem veren İsrail için yeniden yok edilme ihtimallerinin dahi olamayacağı kadar güçlü olmaları büyük önem taşımaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde oluşan güvenlik hassasiyetlerini İsrail’in hem iç hem dış politikasında belirgin biçimde görmek mümkündür. İç politikada İsrail Savunma Kuvvetleri’nin uygulamalarına bakıldığında kadın-erkek ayırmaksızın vatandaşlarına getirdiği uzun süreli zorunlu askerlik hizmeti ve aktif bir yedek ordu bulundurma politikalarının yanı sıra savunma harcamaları için ayırdığı büyük bütçeler, güvenlik hassasiyetinin ne kadar ön planda olduğunu açıkça göstermektedir. Dış politikada ise komşu devletlerle olan ilişkilerde, Filistinlilere yönelik uygulamalar ve politikalarda güvenlik önceliklerinin çok yüksek olduğu görülmektedir. İsrail’in sık sık uluslararası hukukta onay görmeyen ön alıcı vuruş biçimindeki kuvvet kullanımına başvurması da kendi güvenlik önceliklerinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde öncelikle İsrail Devleti’nin bugün halen dış politikasını şekillendiren güvenlik algısına etki eden olaylar tarihsel gelişmeler ışığında ele alınacaktır. İsrail’in devlet yapısında, kurumlarında ve hükümet politikalarında açık biçimde gözlenen yüksek güvenlik algısının çok sayıda sebebi mevcuttur. Bu algıya ve beraberinde politikalara yol açan güncel gelişmeler olduğu kadar tarihsel olaylardan beslenen kolektif bir hafıza da bulunmaktadır. Bu nedenle öncelikle güvenlik algısını besleyen önemli tarihsel olaylara değinilecektir. Nitekim “seçilmiş halk” inancı ve kendilerine “vaad” edilmesine inandıkları Filistin toprakları politikalarını şekillendiren en önemli etkenlerdendir.

Bu bağlamda ikinci bölümde Yahudiler’in 19. yüzyılla birlikte Filistin topraklarına göç etme sebeplerinin üzerinde durularak, topraklara göçle birlikte Arap-Yahudi çatışmalarının nasıl başladığı ve İsrail Devleti’nin kuruluşuna giden

süreçte İngiltere'nin manda yönetiminin ve Balfour Deklarasyonu'nun etkileri ele alınacaktır. Bir sonraki bölümde ise öncelikle *Holokost'un* üzerinde durularak İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden süreçteki etkileri değerlendirilecek ve devletin kurulmasıyla birlikte yol açtığı savaşlar ele alınarak Orta Doğu'daki Arap-Yahudi çatışmasının izleri sürülecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise öncelikle uluslararası hukuk bağlamında Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesinde kuvvet kullanımının hangi şartlarda ve ne şekilde olabileceği ve kuvvet kullanımına ilişkin kavramlar üzerinde durulacak akabinde İsrail'deki güvenlik algısının ve uygulanan politikaların ülkenin uluslararası hukuka ve kuvvet kullanımına ilişkin tutumunu ne yönde etkilediği ele alınacaktır. Bununla birlikte İsrail'in en çok başvurduğu ancak uluslararası hukuk bakımından oldukça tartışmalı bir kavram olan "ön alıcı vuruş" stratejisinin bölgesel dış politikaya özellikle de Filistin meselesine yansımaları incelenecektir. Bununla birlikte İsrail'de toplumsal hafızayla birlikte şekillenen güvenlik algısı ile ordunun nasıl yapılandığı ve uyguladığı güvenlik politikalarının üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise İsrail güvenlik algısı ve kuvvet kullanımının iç ve dış politikadaki örnekleri, komşu devletlere ve FKÖ, HAMAS ve Hizbullah'a yönelik politikalar, Filistin-İsrail meselesiyle birlikte Batı Şeria Duvarı ve ülkemizi de yakından ilgilendiren Mavi Marmara olayı gibi vakalar çerçevesinde ele alınarak bu meselelerin İsrail'in güvenlik algısı çerçevesinde nasıl şekillendiği değerlendirilecektir. Neticede izlenen bu metodolojiyle birlikte çalışmanın amacı, İsrail'in güvenlik algısının içeride ve dışarda ürettiği politikalarını neden ve nasıl şekillendirdiği sonucuna ulaşmaktır.

BÖLÜM I

İSRAİL'DE GÜVENLİK ALGISINA ETKİ EDEN TARİHSEL SÜREÇ

Milletlerin günümüzde nasıl bir kimliğe sahip olduğunu anlamak ve millet olarak genel davranış biçimlerini çözümleyebilmek için tarihlerine ayna tutmaya çalışmak her zaman anlamlı olmuştur. Şüphesiz hiçbir millet tarihinden bağımsız inşa edilmemiştir. Bu bağlamda İsrail'in kuruluşundan bu yana gelen devlet olma politikasını, komşularıyla olan ilişkilerini ve bu anlamda güvenlik politikasının hangi temeller üzerine inşa edildiğini anlayabilmemiz için İsrailoğulları'nın binlerce yıl öncesine uzanan tarihine gitmemiz bugünü çözümleyebilmemiz adına anlamlı bir yolculuk olacaktır.

1.1. SEÇİLMİŞ HALK İNANCI VE “VAAD” EDİLMİŞ TOPRAKLAR

Yahudilik Tanrı'nın varlığının insan eylemlerinde ve tarih içinde yaşandığı inancına dayanan ilk büyük tek tanrılı dindir. Yahudiler kurdukları *Yahuda* devletinin adı dolayısıyla böyle isimlendirilmişlerdir. Kuzey Sami kavimlerinin atası sayılan ve Hz. İbrahim'in soyundan geldiği kabul edilen İbraniler, kendilerini Tanrı'nın “seçilmiş kavmi” olarak görmektedirler. Bu halkın inancına göre Tanrı, Hz. İbrahim'in kişiliğinde İsrailoğulları ile gerçekleştirdiği anlaşmayla onları yalnızca kendisine tapınmakla görevlendirmiş, Hz. İbrahim'i tanrısal gerçekleri dünyanın bütün kavimleri arasında yayması için seçmiştir.⁴ Bu anlayış itibarıyla Yahudilik, sadece bu topluluğa ait bir din olma ayrıcalığına inanılarak varlığını sürdürmüştür.⁵ Öteyandan Yahudiler'e göre yine Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya Tanrı tarafından halkın oraya bizzat Tanrı tarafından getirildiği söylenmiş ve “Ahdimi tutarsanız bana özel ve diğer insanların tamamından daha sevgili olacaksınız... ve bir kahinler krallığı,

⁴ Malike Bileydi Koç, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2006, s.59.

⁵ Sedat Kızıloğlu, “İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, Ocak 2012.

kutsal bir millet olacaksınız.” sözü verilmiştir.⁶

İnanışa göre İsrailoğullarıyla ilişkiyi Tanrı başlatmıştır ve İsrailoğulları kendilerini seçen Tanrı’dan yüz çevirse bile seçilmişlik devam edecektir. İsrailoğulları’na göre tek şansları Tanrı’nın onlar için yaptığı herşeyi tasdik etmektir.⁷ Amerikalı Yahudi akademisyen Novak bu bağlamda İsrailoğulları’nın seçen taraf olmak gibi bir lüksü olmadığı gibi seçilen taraf olmaktan başka bir şansları da olmadığını düşünmektedir.⁸ Bununla birlikte Tevrat’ta, Allah İbrahim’e şöyle der; “İyi bil ki, senin zürriyetin kendilerinin olmayan bir memlekette garip olacak ve onlara kulluk edecekler. Kulluk edecekleri millete ben hükmedeceğim ve ondan sonra büyük malla çıkacaklardır. Ve dördüncü nesilde buraya (Kenan) döneceklerdir.”⁹ Buradan yola çıkarak İsrailoğulları o tarihlerden beri şu anda İsrail’e ait olan topraklarla birlikte Filistin tarafında kalan Kudüs ve çevresinin de kendilerine vaad edildiğine inanmakta ve buraları kutsal affetmektedirler. Nitekim İsrailoğulları için Hz. Süleyman, krallığı döneminde ilk Yahudi tapınağını yaptırarak Kudüs’ü İbranilerin kutsal şehri haline getirmiştir.¹⁰

Yahudilik yalnızca bir din değil aynı zamanda kanunların dinleştirildiği, kutsallaştırıldığı bir ideoloji halini almıştır. Halkı yaşamlarının en ufak detaylarına kadar kutsallık çerçevesi içinde yaşamaya zorlayan bu ideoloji, aynı zamanda kendi ideolojisini dünyada tek hakim ve doğru görüş olarak sunmaktadır. Yahudi inancına göre Tanrı yalnızca onların tanrısıdır. Bu sebeple yalnız onları korur, onları kutsallaştırır, onlara kol kanat gerer ve kızınca da yalnız onları cezalandırır. İşte Yahudilik inancının en büyük kırılma noktası burasıdır.¹¹ Ayrıcalıklı ve üstün ırk olma konusu tarih boyunca Yahudilerde büyük bir problem ve travma yaratmış, her gittikleri yerde Yahudi olmayanların tepkisini çekmelerine neden olduğu gibi birçok zulüm, haksızlık ve katliama maruz kalmışlardır.¹²

⁶ Halit Ahmet Çiftçi, “Kitab-ı Mukaddes’te İsrailoğulları’nın Seçilmişliği ve Justin Martyr’in Seçilmişlik Eleştirisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:38, 2017.

⁷ David Novak, *The Election of Israel: The Idea of the Chosen People*, New York, Cambridge University Press, 1995, s.163.

⁸ Halit Ahmet Çiftçi, *op. cit.*

⁹ Francine Kaufmann, Josy Eisenberg, *Le Judaïsme*, Paris, Marabout, 1974, s.1.

¹⁰ Ömer Turan, *Düşman Kardeşler Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi*, İstanbul, Yaydağ Yayınları, 2002, s.17.

¹¹ İsmail Tokalak, *op. cit.*, s.58.

¹² *Ibid*, s.61

1.2. MİLATTA ÖNCE İSRAİLOĞULLARI'NIN DURUMU

İsrailoğulları'nın tarihi Tevrat'a göre M.Ö 1750'lerde başlar. Tevrat'ın yaratılışa ait olan ilk kitabı Genesis'e göre, Yahudi kavminin başlangıcı İbranilerdir ve Yahudi dininin kurucusu İbrahim (Abraham veya Abram)'dir.¹³ Tevrat'a göre Yahudiler, Hz. Nuh'un oğlu ve Sami ırkının atası sayılan Sam neslindedir. Sami ırkına mensup olan Yahudilerin en eski vatanları Mezopotamya idi. Yahudiler uzun süre Arabistan çöllerinde yaşadıkdan sonra Fırat ve Dicle Nehirleri'nin uzandığı Mezopotamya ile Akdeniz sahillerini içine alan, "Yeşil Hilal" olarak adlandırılan tarıma elverişli alanlara göç etmişlerdir. Mezopotamya ile Suriye arasında çobanlıkla geçinen bir topluluk olan Yahudiler, daha sonra Hz. İbrahim döneminde Filistin'e yerleşmişlerdir.¹⁴

Yerleşik hayata geçen Yahudilerin savaş dönemleri ile barış dönemleri süreklilik gösterdiği için savaş dönemlerinde lidere ihtiyaç duymuşlar, kabile düzeninin dağınık olmasının yaratacağı tehlike nedeniyle kabileleri arasında birlik sağlayacak ve sürekliliği olacak bir yönetici seçmeye karar vermişlerdir. M.Ö 12.yy'da, Antik Filistin ve Ürdün Nehri'nin her iki yakasında kendilerine özgü idari ve siyasi yapılanmalara giden 12 İsrail kabilesi, Davud ve oğlu Süleyman döneminde büyük bir İsrail Krallığı kurmuşlardır.¹⁵ M.Ö. 965-930 tarihleri arasında krallığını yürüten Hz. Süleyman zamanı krallık tarihinin en iyi dönemidir. İsrail Krallığı kuzeydeki On Kabile'nin (Yahuda ve Benyamin kabileleri dışındaki bütün İsrail kabileleri) Mısır'dan Fırat Irmağı'na kadar uzanan topraklarını içine almış, krallık gerek ekonomik gerek siyasi bakımdan büyük gelişme göstermiştir.¹⁶ M.Ö. 936'da Kral Süleyman'ın ölümüyle kuzey ve güney toprakları arasında bir bölünme meydana gelmiş, böylece M.Ö. 722'de yıkılan İsrail Krallığı kuzeyde; M.Ö. 586'ya kadar yaşamış olan Yahuda Krallığı ise Kudüs çevresinde kurulmuştur.¹⁷ Asurlular'ın bölgeyi işgal etmesiyle Yahudiler M.Ö 734 ile 581 yılları arasında altı kez sürgüne maruz kalmış daha fazlası ise Mısır'a ve Yakın Doğu'nun diğer bölgelerine kaçmış, Kudüs tapınağı da yıkılmıştır.¹⁸ Bundan sonra Yahudilerin göçe mecbur bırakıldıkları dağılma dönemleri başlamış, bu olaylar Yahudilerin tarihinde "Babil

¹³ Sedat Kızıoğlu, *op. cit.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ İsmail Tokalak, *op. cit.*, s.19.

¹⁶ Ömer Turan, *op. cit.*

¹⁷ Francine Kaufmann, Josy Eisenbergi, *op. cit.*

¹⁸ Paul Johnson, *A History of The Jews*, New York, Harper Collins Publishers, 1988, s. 82.

Sürgünü Devri” olarak yerini almıştır.¹⁹ Babil sürgünü Yahudilerin milli duygularının daha da kuvvetlenmesine imkan vererek Filistin’e tekrar dönme umuduna dayanmalarını sağlamıştır. Nitekim Yahudiler’in çoğu “vaad” edilen toprakların dışında yaşayamaya başlamış böylelikle dağınık, iyi liderlerden ve bir devletten yoksun kalan Yahudiler kimliklerini koruyabilmek için alternatif yollar bulmak zorunda kalmışlardır.

1.3. ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE İSRAİLOĞULLARI

Yahudilerin dağılması M.Ö. 588'deki Babil Sürgünü'nde başlamış olsa da bu Yahudi halkının ulusal varlığının bitmesi anlamına gelmiyordu. Ancak Helenistik çağdan itibaren, *diasporadaki* nüfus Erets(İsrail)'deki nüfusu geçmeye başlamıştır. Nitekim Yahudiler üzerinde Yunan hakimiyetinden sonra Romalıların hakimiyeti kurulmuş, Roma İmparatorluğu Suriye üzerine yürüyerek yarı bağımsız Yahudileri hakimiyeti altına almıştır. Başlangıçta Yahudilere iyi davranılmış, hatta hoşgörölü kanunlarla korunarak sınırlı bir yetki verilmiştir. Ancak zamanla Roma idaresinde Yahudilere uygulanan vergilerin ağırlığı, feodal yöneticilerin zulmü ve dini gerekçeler yeni isyanları beraberinde getirmiştir.²⁰ Bu ayaklanmalar neticesinde Roma orduları Kudüs’e yönelerek Babil sürgünü dönüşünde inşa edilmiş olan İkinci Tapınağı yıkmışlardır. Ancak ikinci tapınağın yıkılışı Yahudi halkının varlığını sona erdiremediği gibi bu Tanrısal cezalandırma, Yahudi halkını Tanrı'ya dönüş (*tesuva*) ile tekrar tapınağı kurma ve mesih (kurtarıcı) beklentisi içine sokmuştur.²¹

Yahudilerin tüm insanlık üzerinde Tanrı egemenliğinin gerçekleşme beklentisi güçlenmiş, ancak bu dönemde Hıristiyanlık dininin ortaya çıkması ve gelişmesi yeni çatışmaları başlatmıştır. İsa peygamber dönemindeki Yahudiliğin tarihi, Kutsal Topraklar'ın dar sınırları ile sınırlı değildir. Yahudi cemaatleri, o zamanki medeni dünyanın hemen hemen her yerine yerleşmişlerdi ve bir yandan anavatanla kalıcı bir ilişki içinde, diğer yandan da Yahudi olmayan dünyayla aktif temas halinde kalmışlardı. Bu sebeple Yahudiliğin iç gelişimi kendileri için olduğu kadar diğer toplulukların üzerindeki etkisi için de büyük önem taşımaktaydı.²² Babilliler tarafından işgal edilip topraklarından sürgün edilen Yahudiler, Pers Kralı Dairus'un

¹⁹ Malike Bileydi Koç, *op. cit.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, İstanbul, Gözlem Yayınevi, 2001, s.616.

²² Emil Schürer, *The History of The Jewish People In The Age of Jesus Christ*, Edinburgh, Copyright, 1986, s.3.

Babilliler'i yenmesiyle, M.Ö. 536 ve 457 yıllarındaki göçle kendi toraklarına “vaadedilmiş” geri döndüklerinde Yahudi ülkesini yeniden kurmuşlardır.²³

Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nda gelişmesiyle, Kudüs dahil olmak üzere kutsal topraklarda kiliseler inşa edilmiş, ülkenin birçok köşesinde manastırlar kurulmuştur. Nitekim Yahudiler üzerinde artış gösteren baskılar ile Yahudiler eski özerkliklerinden mahrum kalmışlardır. M.S. 324'te Roma İmparatorluğu bölününce Filistin toprakları Bizans İmparatorluğu'nun payına düşmüş ve Bizans idaresi altındaki Yahudiler'in Kudüs'e girmesi, Kudüs Tapınağı'nın yıkılışının yasını tuttıkları gün dışında yasaklanmıştır.²⁴ Öte yandan Yahudiliğe geçişler durmuş Yahudi halkının Hıristiyanlar tarafından aşağılanmasına rağmen Yahudiler, dinsel yaşam ve ibadette İbranice'nin kullanılmasıyla, Siyon'a bağlılık ve geçmişe saygıyı önemle korumaya çalışmışlardır. Ancak Hıristiyanlığın, Tanrı'nın “seçilmiş” halkı olduğuna inanan Yahudiler arasında doğmasıyla Yahudiler için tehlikeli bir dönem başlamış çünkü İsa'nın acımasız ölümü dünyanın kurtuluşu için gerekiyken, bundan Yahudiler sorumlu tutulmuşlardır.²⁵ Esasında Hıristiyan teolojisi İbranilerin Tevrat'ını kabul eder hatta içinde yer alan Yahudilerin tanrı tarafından Tevrat'ı almak ve dünyaya kutsallık getirmek üzere seçilmiş özel bir halk olduğu beyanını da tartışmaz. Ancak Hıristiyan teolojisi, Yahudilerin misyonlarını başaramadığını söyler ve bu nedenle tanrının işleri düzeltmek için “oğlunu” (İsa) gönderdiğini savunmaya devam ederler.²⁶ Hıristiyanların Yahudi düşmanlığı yüzyıllar boyunca devam etmekle birlikte, Yahudilerin yeryüzünün en günahkar, en bedbaht ve en şeytani kavmi olarak değerlendirilmesi onlara karşı beslenen husumetin en önemli kaynağı olmuştur.²⁷ Onlara göre Yahudiler Hıristiyan katilleridir, şeytana taparlar ve en önemlisi İsa'nın katilidirler. Bu sebeple Hıristiyanlar bunun intikamını almalı Yahudiler sonsuza kadar köle olarak yaşamalıdır.²⁸ Hıristiyanların, Yahudileri “şeytanileştiren” bir çok hikayesi olmakla birlikte bunlardan en yaygın olanı, Yahudilerin Fısıh²⁹ bayramında yaptıkları matzalarının (hamur) üretiminde

²³ Hyam Maccoby, *Antisemitism and Modernity*, New York, Routledge, 2006, s.7.

²⁴ Malike Bileydi Koç, *op. cit.*

²⁵ Jocelyn Hellig, *Holocaust and Antisemitism-A Short History*, Oxford, Oneworld Publications, 2003, s.2.

²⁶ İsmail Tokalak, *op. cit.*, s.96.

²⁷ Alan Gould, *What Did They Think of the Jewish?*, Jason Aronson Inc. Publishers, New York, 1997, s.25.

²⁸ İsmail Tokalak, *op. cit.*

²⁹ Fısıh veya İbranice Pesah, Yahudi dininin en kutsal ve en yaygın olarak kutlanan bayramlarından biridir. İbranice Kutsal Kitap'ta Yahudilerin ekmeklerin mayalanmasını bekleyemeden Mısır'dan çıkmak zorunda kalışını ve kölelikten kurtuluşunu anlatır. Bu sebeple Yahudiler her yıl Nisan ayının

kullanılmak üzere masum Hıristiyan çocukların kanına ihtiyaç duydukları Blood Libel iddiasıdır.³⁰ Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere esasında Roma döneminde de Yahudiler'in maruz kaldığı tüm haksızlıklar, katliamlar ve sürgünler dini sebeplerden gelen ciddi bir düşmanlıktan kaynaklanmaktadır.

Neticede Yahudilerin Roma yönetiminden memnuniyetsizliği; Greko-Roma şehirleri ile düşmanca ilişkiler ve Yahudilerin dini hassasiyetleri öte yandan sosyal koşullar, haydutluk ve yerel güçlülerin varlığı Yahudilerin M.S. 66 yıllarında bir isyan başlatmalarına yol açmış ve bilinen en eski Yahudi tarihçilerden olan Josephus bu isyanla ilgili olarak "Yahudilerin Romalılara karşı savaşı, sadece kendi zamanımızın savaşlarının en büyüğü değil, aynı zamanda hesapların bize ulaştığı kadarıyla, hemen hemen tüm şehirler ve uluslar arasında patlak veren en büyük savaşılarından birisi..." ifadelerini kullanmıştır.³¹ Nitekim M.S. 66-70 yılları arasında Romalılara karşı başlattıkları bu isyanın başarısız olmasıyla Romalılar tarafından bölgeden tekrar sürgün edilen ve iki bin yıllık bir evsizlik dönemine giren Yahudiler için bu sürgün dönemi İsrail Devleti'nin 1948'de kuruluşuna değin devam etmiştir.³²

1.4. DİASPORA YAHUDİLERİ

Bölgede kalan Yahudilerin Araplarla ilişkileri yaşanan çağın etnik ve sosyal çatışmalarının ötesine geçmemiş, yani ne çok uyumlu ne de düşmanca bir birliktelikleri olmuştur.³³ "Kutsal" topraklarından sürgün edilen ve dünyanın dört bir yanına dağılan Yahudiler ise özellikle Avrupa'ya yerleşmişler, Orta Çağ döneminden itibaren ise giderek artan bir parya³⁴ muamelesi görmüşlerdir. 11. yüzyıldan itibaren normal mesleklerden atılarak insan haklarından mahrum bırakılmış, hor görülerek zulme maruz bırakılmışlardır.³⁵ Yahudi tarihinin bakış açısıyla 1492-1497 yıllarında Yahudilerin İspanya'dan ve Portekiz'den sürülmeleri, neden oldukları fiziksel yer

15. gününde başlayan Fısıh Bayramı'nı kutlar mayasız ekmeği pişirirler. Bkz. <https://www.history.com/topics/holidays/passover>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

³⁰ Jocelyn Hellig, *op. cit.*

³¹ Andrea M. Berlin, J. Andrew Overman, *The First Jewish Revolt-Archaeology, History and Ideology*, New York, Routledge, 2002, s. 43.

³² Zafer Balpınar, *İsrail Perspektifinden İki Devletli Çözüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 1.

³³ *Ibid.*

³⁴ Beğenilmediği, saygı gösterilmediği veya güvenilmediği için bir sosyal grup tarafından kabul edilmeyen kişi. Bkz: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pariah>, Erişim Tarihi: 7.5.2019.

³⁵ Hyam Maccoby, *op. cit.*, s. 1.

değişiminde ve kültürel dönüşümde birer dönüm noktası olarak görülmüştür.³⁶ Şüphesiz Yahudilerin 11.yy'dan 19.yy'lar arasında maruz kaldıkları bu muameleler ulusal yurt isteğini zihinlerine işlemiş, Avrupa'daki Rönesans hareketi, Yahudi Aydınlanma Hareketi'nin (Haskala) ortaya çıkışını sağladıktan sonra Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız Devrimi de Yahudilerin bir kimlik olarak tekrar tarih sahnesine geri dönmeleri fikrini yeşertmiştir.³⁷ Ancak Yahudileri kendi devletlerine sahip olma düşüncesine iten husus, dönemin çoşkulu söylemi olan milliyetçilik değil, güvenlik duygusudur. Bu bağlamda İsrail diasporasının kökenleri, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sındaki Yahudi durumunun bir ürünü olan İsrail devletinin oluşumuna kadar izlenebilir.

Kuşkusuz Orta Doğu topraklarında yüzlerce yıl hüküm sürmüş Osmanlı İmparatorluğu döneminde Yahudilerin durumundan bahsetmemek büyük bir eksiklik olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi yerleşimi dalgalar halinde olmuş bu anlamda ilk Yahudi göçmenler Anadolu'da ve Balkanlar'da Osmanlı öncesi cemaatler olarak Romoniyot ve Karay cemaatlerinden gelmişlerdir. Onları Orta Avrupa'dan gelen Aşkenaz Yahudileri izlemiştir.³⁸ İstanbul'un 1453'te II.Sultan Mehmet tarafından feth edilmesiyle birlikte, şehre Osmanlı'nın diğer bölgelerinden bir çok Yahudi de yerleştirilmiştir. Yahudiler Osmanlı Devleti'nin yarattığı imparatorluk sistemine karışarak yeni bir toprağa ve sosyo-ekonomik düzene kolaylıkla uyum sağlamışlar ve kısa zamanda Osmanlı ekonomisinin bir parçası olmuşlardır.³⁹ Öte yandan aynı dönemlerde İtalya'ya da önemli ölçüde Yahudi göçü olmuş bu da on altıncı yüzyılın ikinci yarsında bütün İtalya Yarımadası'nda getto sisteminin kurulmasından çok önce kısmen hareketli bir Yahudi nüfus yaratmıştır. Bunlarla birlikte İspanya ve Portekiz'den İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'na kadar, Orta Avrupa'dan Doğu Avrupa'ya ve geriye, İber Yarımadası'ndan Amsterdam, Hamburg ve Londra yoluyla Kuzey'e ve Yeni Dünya'ya kadar tanımlanan Yahudi hareketleri kaçınılmaz olarak çeşitli tepkilere ve değişimlere yol açmıştır.⁴⁰ Sürekli göç etmek durumunda kalmanın ne denli zor olduğunu aynı şekilde yeni göçmenlerin farklı etnik ve dini gruplarla bir arada yaşaması ve azınlık olarak mevcudiyetini

³⁶ David B. Ruderman, *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi*, New Jersey, Princeton University Press, 2010, s. 17.

³⁷ Zafer Balpınar, *op. cit.*

³⁸ David B. Ruderman, *op. cit.*

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*, s.27.

sürdürmeye çalışması çatışma olmasa da sosyal, siyasi, iktisadi bir çok soruna sebebiyet vermiştir.

19. yy sonlarına gelindiğinde Avrupa ve Rusya *Antisemitizmi* giderek yaygınlaşmış, bu akım Batı Avrupa’da genellikle ölçülü, hatta nazik görünse de, Fransa’da Yahudi Yüzbaşı Alfred Dreyfus’un sahte kanıtlara dayanılarak çok ağır bir cezaya çarptırılması ve ülkenin yarsının hükmü desteklerken gösterdiği coşku, Viyana’da antisemitist siyasal partilerin seçim zaferiyle birleşince, Batı ve Orta Avrupa’da yaşayan birçok Yahudi gerçek asimilasyonun asla gerçekleşmeyeceğine inanmışlardır.⁴¹ Aydınlanmaya dayalı kabullenmeye yönelik önceki umutlarının, büyüyen *Antisemitizm* tarafından kırıldığını gören Avrupalı Yahudiler için zor zamanlar olmuş özellikle Doğu Avrupa ve Rusya *Antisemitizmi* güçlü ve tehlikeli bir hal almıştır. Yahudi karşıtı ayrımcı yasalar günlük hayatı işkenceye çevirmeye başlamış, Yahudilere karşı şiddetin dozu giderek artmış ve yaşanan şiddet olayları onları yeni bir yurt arayışına itmiştir. Bu dönemlerde Batı Avrupa ve Yenedünya’nın çağrısıyla Avrupa’dan ve Rusya’dan sayısız Yahudi İngiltere’ye, Fransa’ya, Birleşik Devletler’e ve Kanada’ya göçmüşlerdir. Oysa Eski Ahit Tanrı’nın onlara Filistin’i vaat ettiğini belirtmektedir.⁴² Bu düşüncenin zihinlerinde her daim var olduğu Yahudiler gözlerini giderek bu yöne çevirmeye başlamışlar ve 1882 yılında Filistin’e ulaşmayı başaran yedi bin kişi, Romalılar’ın İkinci Tapınağı yerle bir ettikleri zamandan sonra, bir yılda görülen en büyük kalabalığı teşkil etmişlerdir ve “Birinci Aliyah’ın” (ya da vaat edilmiş topraklara ilk yükselişin) çoğunluğunu oluşturmuşlardır.⁴³

Bu dönemden itibaren yerleştikleri Filistin topraklarında koloniler kuran Yahudiler için işler çok istedikleri gibi gitmese de devreye giren Yahudiler’in ünlü hayırseverleri önemli ölçüde destek olmaya başlamışlar en önemlisi de ilk adım olarak Yahudilerin bölgede toprak alabilmeleri için ciddi paralar aktarmışlardır. Öte yandan 1897’de Rusya ve Romanya’da bulunan Yahudiler, sürgün ve zulüm mirasını sona erdirmek amacıyla Basel’de bir kongre düzenlemişler amacı İsrail Topraklarında siyasi bir varlık oluşturmak olan Hovevei Zion (Zion Aşıkları) adlı geliştirilen bu hareketten de yardım görmüşlerdir. Hareketin lideri, Paris’te bir Viyana gazetesinde gazeteci olarak çalışan, seküler bir Budapeşte vatandaşı olan

⁴¹ Jonathan Scheneer, *Balfour Declaration The Origins of Arab-Israel Conflict*, New York, Jonathan Scheneer, 2010, s.33.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

Theodore Herzl'di. Herzl ve Siyonizm⁴⁴in diğer kurucuları, Yahudilerin kendi topraklarında kendi hayatlarını inşa etmeleri için bir fırsat ararken, zamanlarının ve yerlerinin siyasi ideallerinden - özellikle sosyalizm ve milliyetçilikten – fazlasıyla etkilenmişlerdir.⁴⁵ Herzl 19. Yüzyılın sonlarında bir Yahudi Devleti'nin kurulabilmesi amacıyla için Filistin, Uganda ve Arjantin olmak üzere üç farklı bölge önermiş bir yandan da Osmanlı'dan Filistin topraklarını kiralayabilme izni almak için mücadele etmiştir.⁴⁶ Fakat neticede toprak arayışında bir sonuca ulaşılammış ve kutsal topraklara dönüş fikri daha baskın çıkmıştır.

⁴⁴ Siyonizm: Yahudi halkının politik olarak özerk bir varlık ve bir ulus - devlet oluşturmak amacıyla başlangıçtaki yurtları olan "Erets Yisrael"(İsrail)'e dönmeyi hedefleyen ulusal bir harekettir.

Bkz. Yusuf Besalel, *op. cit.*, s.616.

⁴⁵ Steven J. Gold, *The Israeli Diaspora*, London, Routledge, 2002, s.3.

⁴⁶ Laurel Plapp, *Zionism and Revolutuion in European-Jewish Literature*, New York, Routledge, 2008, s. 1.

BÖLÜM II

YAHUDİLERİN KUTSAL TOPRAKLARA DÖNÜŞÜ VE ÇATIŞMALARIN BAŞLAMASI

19. yüzyılın başlarından itibaren büyük güçler, Filistin ile ilgilenmeye ve burada konsolosluklar kurmaya başlamışlardır. İngiliz gazetelerinde Kutsal Kitap'tan esinlenen makaleler çıkmış ve Yahudi halkının varlığı kabul edilmeye başlanmış, Filistin'de ulusal bir merkez sahibi olması gerektiği dahi savunulur hale gelmiştir.⁴⁷ Esasında kendi ülkelerinde *Antisemitizm* yapan bu emperyalist güçler, Filistin bölgesinde nüfuzlarını arttırarak çıkarları çatışan rakiplerine karşı üstünlük sağlamak ve sömürgelerine geçiş noktası olan bölgeyi kontrolleri altında tutmak için Yahudi toplumunun bu bölgeye göç etmelerini teşvik eden bir tutum takınmışlardır. Bu nedenle Filistin bu devletlerin kıyasıya rekabet ettiği bir arena halini almıştır.⁴⁸ Tüm bunların farkında olan Siyonist hareketin lideri Herzl'e göre Yahudi sorunu *Antisemitizmin* bir sonucu olarak gelişmişti ve Yahudilerin içinde yaşadığı bütün milletler ya gizliden gizliye ya da açıktan açığa bu düşünceye sahipti. Bu bağlamda Yahudilerin kendilerine ait olan bir ülkeye göç etmeden bu sorunun çözümlenemeyeceğini bilen Herzl, 1896'da yayımladığı "Yahudi Devleti" adlı kitabında: "Biz bir ulusuz! Düşmanlarımız, tarihte de tekrar tekrar olduğu gibi, bizim rızamız olmadan bizi tek tek birey yaptılar. Üzüntümüz bizi birbirimize bağladı ve böylece aniden gücümüzü keşfediverdik. Evet, biz bir devlet oluşturacak kadar, gerçekten örnek bir devlet oluşturabilecek kadar kuvvetliyiz. Ülkümüz için gerekli olan bütün insani güce ve kaynağa sahibiz."⁴⁹ ifadelerine yer vermiştir. Nitekim Yahudiler' in Tapınağı 'nın yıkılışından ve daha sonraki isyanların Romalılar tarafından bastırılmasından sonra, Yahudiler'in 19. yüzyıla dek tarih sahnesinden çekildikleri izlenimi mevcut olsa da İsrail ülkesinde değişik güçlerin egemenliğine

⁴⁷ Yusuf Besalel, *op. cit.*

⁴⁸ Malike Bileydi Koç, *op. cit.*

⁴⁹ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, İstanbul, Ataç Yayınları, 2007, s. 40.

karşın aralıksız olarak varlığını koruyan ve sürekli yinelenen bir Yahudi nüfusu bulunmaktaydı.⁵⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla birlikte ise Filistin'e gelen Yahudi'lerin sayısı giderek çoğalmış ve İngiltere tarafından kurulan manda rejimi, bölgedeki Arap halk ile Yahudiler arasındaki sorunların ve çatışmaların çözülmesinde yetersiz kalmıştır. Bu kapsamda sonradan yaşanan büyük çaplı Arap-İsrail savaşlarının temellerinin, Arapların Yahudilerin bölgede bir yurt kurma gayelerini engellemeye çalıştıkları bu dönemlere kadar gittiğini düşünen Lewis; Osmanlı'nın hakim olduğu dönemlerden itibaren Filistin'de bir Yahudi yurdu inşa etme gayretinin, İngilizlerin manda rejimi döneminde hızlandığını belirtmektedir.⁵¹ Araplar, Manda yönetimi ile Filistin'in Araplar'dan uzaklaştırıldığını anlamışlar bu nedenle İngilizler'in Araplar'la Yahudiler arasında kurmaya çalıştığı denge ve işbirliğine hiçbir zaman yanaşmamışlardır. Neticede bu da Arap-Yahudi çatışmalarına dönüşmüştür. 1920'de Kudüs'te, 1921 'de Yafa'da, 1929'da Kudüs'te yaşanan çatışmalar bunların en büyüklerindedir. 1929'da Hebron'da 60, Safed'de 45 Yahudi öldürülmüştür. İngiliz Yönetimi, hadiselerde toplam 133 ölü, 232 yaralı saptamıştır.⁵² Yaşanan bu olaylar Orta Doğu'da ve tüm dünyada tepkiyle karşılanmış, bölgedeki devletlerle birlikte büyük devletlerin ilişkilerini de şekillendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa'nın iç politikalarını etkileyerek beş savaş ve 1 milyondan fazla mülteci yaratmıştır.⁵³

2.1. 19. YY'IN SONLARINDAN 1917'YE

Yirminci yüzyılın başında, Filistin adı verilen toprak parçası, dünyanın mücadele alanı olacağı yönünde en ufak bir belirti göstermediği gibi bu dönemde ister Müslüman ister Hristiyan olsun Filistin'de yerel halk toprağın %97'sine nüfusun da %90'ına sahipti. Bu nedenle Filistin'i Yahudi yurduna dönüştürme çabası kalkınma, gelişme ve modernizasyon söylemlerini barındırsa da gerçekte yerel nüfusun inkar edilmesini gerektirmekteydi.⁵⁴ Filistin'in Yahudiler tarafından kolonileştirilmesi konusunda, Alman ve Osmanlı İmparatorluklarından destek

⁵⁰ Yusuf Besalel, *op. cit.*

⁵¹ Bernard Lewis, *Ortadoğu*, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2017, s. 453.

⁵² Yusuf Besalel, *op. cit.*, s.259.

⁵³ William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 265.

⁵⁴ *The Origins and Evolution of The Palestine Problem 1917-1988*, United Nations, New York, 1990, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/57C45A3DD0D46B09802564740045CC0A>, Erişim Tarihi: 12.12.2020

göremeyen Herzl, bu tarzdaki çabalarını İngiltere'ye yönlendirmiştir. Bu bağlamda 1902 yılında İngiliz Hükümetiyle görüşmüş ve 1903 yılında İngiliz Hükümeti, Uganda'nın kolonileştirilmesi teklifiyle gelmiştir. Herzl bunu geçici bir çözüm olarak görse de, bu bölgeye tetkik amaçlı bir komisyon göndermiştir.⁵⁵ 1904'te Herzl'in ölümüyle ikiye bölünen Siyonist hareketin baskın kanadının düşüncesine göre ise Yahudi Devleti'nin, Filistin'den başka bir yerde kurulması düşünülmemiştir. Bu sebeple adımlarını kararlılıkla bu doğrultuda atmaya devam etmişlerdir.

Tüm bu gelişmelerin akabinde Filistin'e yapılan Yahudi göçleri, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın kurulmasıyla daha da hızlanmış ve Siyonizm'in teşkilatlı bir hareket haline gelmesi, İsrail'in kuruluşuna giden yolu önemli ölçüde açmıştır.⁵⁶ Öyle ki Yahudi yerleşimcilerin sayısı 1904'teki "İkinci Aliyah"la birlikte 33.000'i bulmuş, 1914 yılına gelinidğinde Yahudilerin parasını ödeyip aldıkları 450 kilometrekare toprağın 300'ü yirmi altı farklı koloni tarafından işlenir hale gelmiştir.⁵⁷ Nitekim Siyonistler Filistin topraklarında kurmak istedikleri İsrail devletini dinsel öğretilere dayandırarak gerçeğe dönüştürme mücadelesi vermişler, tüm bunlar için gerekli olan örgütlenmeyi sağlamışlar, ikinci aşamada bölgede toprak satın alarak Yahudi yerleşimini hızlandırmayı başarmışlardır. Böylelikle nüfuslarını arttırma politikasını gerçekleştirmek için Batı'nın desteğini almayı mümkün hale getirerek sahip oldukları topraklarla ilgili iktidar taleplerini gerçekleştirebilmişlerdir.⁵⁸ Neticede Yahudilerin bölge toprakları üzerinde iktidar sahibi olmak amacıyla yürüttüğü politika zorunlu olarak Arap dünyası ile çatışmaların doğmasına sebep olmuştur.⁵⁹

2.2. BALFOUR DEKLARASYONU

Bölgede Yahudi nüfusun ve alınan toprakların sayısı çoğaldıkça yerleşik Arap halk ve Yahudiler arasında başlayan bu sürtüşmeler artmaya başlamış ve zaman zaman çatışmalara doğru evrilmiştir. Öte yandan Siyonist hareketin en büyük destekçilerinden ve liderlerinden olan Rothschild, Filistin topraklarında bir İsrail devleti kurulması konusunda önemli adımlar atmaya devam etmiş, 1917 yılına gelindiğinde İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour kendisine daha sonraları

⁵⁵ Habip, Tokgöz, "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm", *Anasay*, Sayı:1, 2017, s. 187, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406553>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Jonathan Scheneer, *op. cit.*

⁵⁸ Malike Bileydi Koç, *op. cit.*, s.98.

⁵⁹ *Ibid.*

Balfour Deklarasyonu olarak bilinecek olan bir mektup yazarak; “*Majestelerinin Hükümeti Yahudi halkı için Filistin’de ulusal bir vatan oluşturulmasını olumlu görmekte olup, bu amacın gerçekleşmesi için elindeki tüm imkanları kullanacaktır; ancak Filistin’de mevcut, Yahudi olmayan toplumların ya da herhangi bir başka ülkedeki Yahudilerin medeni ve dini haklarına hanel getirebilecek hiçbir girişimde bulunulmayacağı açıkça anlaşılmalıdır.*”⁶⁰ ifadelerine yer vermiştir. Bu noktada İngiltere’nin Siyonist harekete verdiği destek esasında Birinci Dünya Savaşı’nın gidişatına ilişkin endişelerinden kaynaklanmaktaydı. Siyonizmin doğruluğuna gerçekten inanan dönemin İngiltere Başbakanı Llyod George’un yanı sıra, Britanya’nın liderleri, Siyonizmi destekleyen bir açıklamanın müttefikler için Yahudilerin mali desteğini kazanmaya yardımcı olacağını ummaktaydılar.⁶¹ Dönemin konjoktüründen bakıldığında 1.Dünya Savaşı’nda özellikle Gelibolu mağlubiyetiyle birlikte çıkmaza girmeye başlayan İngiltere için şüphesiz tarafsız devletlerdeki Yahudi nüfusun desteği oldukça önemliydi. Öte yandan Llyod George, Filistin’deki İngiliz hakimiyetini Hindistan ve Mısır’ın önemli toprakları arasında bir kara köprüsü olması bakımından savaş sonrasında önemli bir hedef olarak görmekteydi. Siyonistler gibi, birçok başkaları da deklarasyonu olağanüstü bir başarı, modern İsrail devletinin kurulması yolundaki temel taşlardan biri olarak görmekte, öte yandan birçok Arap aynı belgeye korkunç bir yenilgi, sefalet ve mal-mülk kayıplarının gerçek başlangıcı olarak bakmaktaydılar.⁶² Nitekim tarihe Balfour Deklarasyonu olarak geçen bu metin, hazırlayanlarının bile öngöremediği bir dizi olayı tetiklemiş, yeni bir Orta Doğu’ya ve bitmek bilmeyen sorunlara giden yolu açmıştır.⁶³

2.3. İNGİLTERE’NİN MANDA YÖNETİMİ

1. Dünya savaşının hemen ertesinde Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Filistin’de yaşayan halklar da kendi bölgelerinin geleceğiyle ilgili tartışmalarla yüzleşmek zorunda kalmışlardı. Dünya sahnesindeki İngiltere ve Fransa ise bozguna uğramış Osmanlı İmparatorluğu’nun Arap vilayetlerinin sosyal ve siyasi

⁶⁰ Jonathan Scheneer, *op. cit.*, s.356.

⁶¹“Balfour Declaration letter written”, <https://www.history.com/this-day-in-history/the-balfour-declaration>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

⁶² Jonathan Scheneer, *op. cit.*

⁶³ *Ibid.*

sınırlarını değiştirerek yeni devletler kurmuşlardır.⁶⁴ Şüphesiz bu dönemde Filistin halklarını ilgilendiren en önemli gelişme Balfour Deklarasyonu'yla somut bir anlam kazanan Siyonizm sorunu olmuştur.⁶⁵ Savaş sonrasında günümüze kadar devam eden süreçte Filistin tarihini domine eden temel olgu Siyonizm'in doğal bir sonucu olan Arap-Yahudi çatışmasıdır. Savaş sonrasında bu çatışmanın üçüncü tarafı ise önce işgalci sonra da mandater devlet pozisyonundaki İngiltere'dir.⁶⁶ İngiltere başlangıçta Siyonizm'e en büyük desteği veren ülke olmuştur. Kaldı ki Filistin'deki Yahudi yerleşiminin Orta Doğu'da İngiliz çıkarları açısından nasıl değerlendirileceği konusu 19. yy' dan itibaren en önemli gündemlerinden biri haline gelmişti. Nitekim Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısının savunması için ve daha çok Irak'ta petrolün bulunmasından ve Kuzey Filistin'den boru hatlarının döşenmesinden sonra Filistin Britanya'nın Orta Doğu'daki çıkarları için oldukça önem kazanmıştı. Özellikle Süveyş Kanalı'yla birlikte Haifa, Beyrut, İskenderiye gibi Akdeniz'e kıyısı bulunan şehirler önemli liman merkezleri haline gelmişti. İngiltere'nin öncelikli kaygısı Hindistan'a güvenli deniz ticareti yapabilmek olduğundan, Hindistan yolu ve Akdeniz'in kontrolünün İngiltere'nin elinde tutulması büyük önem taşımaktaydı.⁶⁷ Bu sebeple İngiliz ekonomi politikası, İngiliz manda yönetiminin Siyonistlere siyasi bağlılığını ve Siyonist hareketin amaçlarını kendisiyle uyumlu ve tamamlayıcı olarak gören Yahudi Ulusal Evi'nin (JNH) kurulmasını desteklemiştir. Bununla birlikte Siyonist Örgüt'ün işlevi, manda yönetimi tarafından hükümeti güçlendirmek ve Yahudi Ulusal Evi'ni kurmak için İngiliz politikasının bir uzantısı olarak görülmüştür.⁶⁸

İngiliz ve Siyonist politikaları kapsamında düşünüldüğünde, Siyonistlerin İngiltere'ye olduğu kadar İngiltere'nin de onlara ihtiyacı bulunmaktaydı. Yahudiler ulusal amaçlarını Araplara karşı uygulayabilmek için büyük bir gücün himayesine ihtiyaç duyarken, İngilizler de; Orta Doğu'daki iktidar taleplerini güvenilir bir müttefik vasıtasıyla güvenlik altına almak ve Arap milliyetçiliğini zararsız hale getirmek için, Yahudilerden yararlanıyorlardı.⁶⁹ Aynı dönemlerde Suriye ve Irak'ta

⁶⁴ Alwxander Bligh, *The Israeli Palestinians an Arab Minority in the Jewish State*, London, Frank Cass Publishers, 2003, s.125.

⁶⁵ İsmail Ediz, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922", *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt:2, Sayı:2, 2015, s. 141-176.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Ayşe Eryaman, "20. Yüzyıl Başlarında İngiltere'nin Filistin Politikası", <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/939658>, s.12, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

⁶⁸ Alexander Bligh, *op. cit.*

⁶⁹ Ayşe Eryaman, *op. cit.*

krallık kurmak isteyen Araplar, bölgenin Türk hakimiyetinden tamamen temizlenmesini isteyen İngilizlerin desteğini alarak ayaklanma başlatmış, ayaklanmanın başında Mekke Şerifi Hüseyin bin Ali'nin üçüncü oğlu Faysal yer almıştır. Bölge dinamiklerinin çok hareketli olduğu ve yeni bir düzenin doğum sürecinin başladığı bu dönemde Siyonistler ile Araplar arasındaki ilk temas 1918 Haziran'ında Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı Haim Weizmann'ın Faysal ile ilk buluşmasıyla başlamıştır.⁷⁰ Bu ilk buluşmada Weizmann, Yahudilerin kendi devletlerini kurmaya yönelik bir teklifi olmadığını ve Yahudilerin hukuki durumu ihlal edilmeksizin İngilizlerin koruması altında bu topraklara yerleşme ve buraları geliştirme arzusunda olduğunu söylemiştir.⁷¹ Bu noktada Weizmann'ın altını çizdiği husus, eğer Yahudiler Filistin'e yerleşirler ve arzularına kavuşurlarsa, Yahudilerin Araplarla işbirliğine girmeye hazır olacakları bu bağlamda ülkeden kimseyi çıkarma niyetlerinin olmadığıdır. Şüphesiz buradaki amaç Arapları kışkırtmadan bölgede Yahudi yerleşimini güvenceye alabilmek ve ileride kurulacak olan İsrail Devleti'nin yolunu açmaktır.

Öte yandan savaş sonrası İngiltere, Filistin'i askeri işgal yöntemiyle yönetmeye başlamış ve 1919 Paris Barış Konferansı ile 1920 San Remo Konferansı bu rolü onaylayarak Milletler Cemiyeti'nin yerleştiği sistem çerçevesinde süresiz olarak uzatmıştır.⁷² 1922 yılına gelindiğinde ise Milletler Cemiyeti İngiltere'yi Filistin üzerinde manda kurma göreviyle tayin etmiş ve 29 Eylül 1923'de manda onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, mandaterin Balfour Deklarasyonu'ndan sorumlu olduğu ifadelerine yer verilirken 2. maddede, İngiltere'nin, ulusal Yahudi yurdunun kurulmasını sağlamak üzere siyasi ve ekonomik şartların ülkede yaratılmasından sorumlu olduğunun da altı çizilmiştir. Bunun yanı sıra 6. madde, Yahudi göçünü uygun şartlar altında kolaylaştırmayı vaat etmekteydi.⁷³ Tüm bu gelişmelerle birlikte Siyonist hareket amacına ulaşmış gözükse de, İngiltere'nin ilk Filistin valisinin Yahudiler'e kıyasla Araplara öncelik tanınması öte yandan Churchill'in 1922'deki Kahire Konferansı'nda Araplardan yana tavır alması Yahudiler'in İngiltere karşısındaki kuşkularının canlanmasına sebep olmuştur. Ancak Araplardan yana tavır alındığına ilişkin bu tip bazı durumlar yaşanmış olsa da İngiliz

⁷⁰ Zafer Balpınar, *op. cit.*, s.13.

⁷¹ Charles D. Smith, *Palestine and The Arab-Israeli Conflict: A History With Document*, New York, St. Martin's Press, 2001, s.80.

⁷² Jonathan Scheneer, *op. cit.*

⁷³ Ayşe Eryaman, *op. cit.*

yönetimi 1920-1936 arasında 290.000 Yahudi'nin ülkeye göç etmesine izin vermiş ve bunların 164.000'i 1933-36 arasında göç etmiştir. Bu gelişmeler Arapları daha da tahrik etmiş ve Filistin Arapları 1933'ten itibaren silahlı birlikler kurmaya başlamışlardır.⁷⁴ 1929 ayaklanmalarından sonra ortaya çıkan bu grupların başında "Yeşil El", "Camiyat Sırriye Cihadiye", "Cihad el-Mukaddes", "Şeyh İzzettin El-Kasım" hareketi bulunmaktadır. Öte yandan Şeyh Kasım'ın İngiliz Kuvvetleri tarafından öldürülmesi, 1936'dan itibaren Araplar'ın siyasal mücadelesini ve silahlanma hareketlerini arttırarak bu tip başka grupların da kurulmasına neden olmuştur.⁷⁵

İngiltere'nin 1920 olayları sırasında gerektiği gibi koruyamadığı Yahudiler arasında da aynı yıllarda benzer şekilde silahlı gruplar doğmaya başlamıştır. Bu gruplar zamanla savunma operasyonlarından Arap ve İngilizler'e karşı saldırı faaliyetlerine geçmeye başlamışlardır. Nitekim Arap-Yahudi çatışmaları 1933'ten sonra daha da artmış 1936 Nisan-Ağustos döneminde bu çatışmalarda toplam 211 kişi, 1938'de 998 kişi, 1939'un ilk 6 ayındaki çatışmalarda ise 643 kişi hayatını kaybetmiştir.⁷⁶ Ancak 1 Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte Filistin'de olaylarda kısmen yatışma gözlenmiş hem Araplar, hem Yahudiler, Avrupa'ya bağlılıklarını bildirmişlerdir.⁷⁷ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise devam eden Arap-Yahudi çatışmaları, Irgun ve Lechi örgütlerinin faaliyetleri, Kudüs'te 91 kişinin ölümü ve 46 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan King David Oteli saldırısı olmak üzere, cinayetlere, dayaklara ve bombalama eylemlerine giriştikleri zaman en kanlı dönemlerini yaşamıştır.⁷⁸ Nitekim Yahudiler gibi Araplar da İngilizlere güvenmemektedir ve İngiltere'nin tutarsız yönetim biçimi ile iki halk arasındaki anlaşmazlıklara kalıcı çözümler getirememesi çatışmaların ve silahlanma yarışının hızla artmasına neden olmuştur.

⁷⁴ Yusuf Besalel, *op. cit.*, s. 260.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Jonathan Scheneer, *op. cit.* s.390.

BÖLÜM III

HOLOKOST, İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE ARAP İSRAİL SAVAŞLARI

3.1. HOLOKOST

Toplumsal hafızanın ve milli kimliğin bulunduğu yerlerde genellikle savaşlar, çatışmalar ve şiddet olayları büyük yer tutmaktadır. Ulusal etnik çatışmaların yerleri, ölenlerin mezarları, modern ulusların inşa edildiği ve içinden ulusal duygu dokusunun geliştiği yapı taşlarıdır. Jules Michelet'e göre, ölümlere sahip olan, onları ölümsüzleştiren, ölümlerine anlam yükleyen, yaşayanları uygun görenler böylelikle "ortak şehir"i yaratırlar.⁷⁹ Antik mezarlar böylece taze mezarlar yaratan süreçler üretmektedirler. Geçmişte yaşanan ölümler, bir ulusun hizmetinde olabilecek yeni ölümlerin hem sebebi hem de onay mührü niteliğindedir. Ulusların zihinlerinde etkili olan toplu ölümlere sebebiyet veren savaşlarda alınan yenilgiler, ulusal kimliğin yaratılmasında hayati bileşenlerdir ve onların hikayeleri, baştan sona ulusal destanlardan geçerek zafer sürecinin masallarına dönüşmektedirler.⁸⁰

Yahudi halkı tarihte maruz kaldıkları sürgünler, dışlanmalar, cezalar ve ölümlerin yanı sıra yakın tarihte Nazi Almanyası'nda öyle bir soykırıma maruz kalmışlardır ki tarihte eşi benzeri görülmemiş şiddet eylemlerine *Holokost* adı verilmiş hatta bu şiddeti dikkate alarak yeni bir suç türü olan soykırım ve soykırım cezalandırma kavramları ortaya çıkmıştır. Ocak 1933'te Almanya'da iktidara gelen Naziler, Almanların "ırksal olarak üstün" olduğuna ve "aşağı" görülen Yahudilerin sözde Alman ırk toplumu için yabancı bir tehdit olduğuna inanmaktaydılar. 1933'te, Avrupa'daki Yahudi nüfusu dokuz milyonun üzerindeydi ve Avrupalı Yahudilerin çoğu, Nazi Almanyası'nın II. Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği veya etkileyeceği ülkelerde yaşamaktaydı. Yahudileri Alman Volk'una en ölümcül tehdit oluşturan aşağı ırk olarak gören Naziler, iktidara geldikten kısa bir süre sonra, Yahudileri

⁷⁹ Idith Zertal, *Israel's Holocaust and the Politics of Nationhood*, Cambridge University Press, 2005, s.9.

⁸⁰ *Ibid.*

Alman ekonomik, sosyal ve kültürel hayatından dışlayarak, onları göç etmeye zorlamışlardır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı, Nazi yetkililerine kapsamlı, "Yahudi sorununa nihai bir çözüm" bulma fırsatı vermiş ve 1945'teki savaşın sonunda, Almanlar ile müttefikleri ve işbirlikçileri tarafından, "Nihai Çözüm" kapsamında her üç Avrupalı Yahudiden yaklaşık ikisi öldürülmüştür.⁸¹

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce, Yahudiler, Almanya'da ve yakın zamanda dahil olduğu topraklarda giderek artan bir zulümle karşı karşıya kalmışlar ve Naziler tarafından 1933 ile 1938 yılları arasında dört yüzden fazla antisemitik yasa çıkarılmıştır. Öte yandan Naziler'in, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmesiyle birlikte Yahudilere yönelik zulüm yoğunlaşmıştır.⁸² Polonya üç milyondan fazla Yahudi'ye ev sahipliği yapmaktaydı ve işgalden önce Naziler'in, Polonya işgal edildiğinde Yahudi nüfusu ile ne yapacaklarına dair spesifik veya kapsamlı bir planları bulunmamakla birlikte ortaya çıkan gettolaştırma politikası, geçici bir çözüm olarak doğaçlama olarak uygulanmıştır. Nitekim sadece birkaç ay içinde, milyonlarca Yahudi, Polonya'daki gettolara hızla hapsedilmiş ve binlerce kişi açlıktan, hastalıktan ve yetersiz temizlikten hızla ölmüştür.

Zorla gettolaştırma, Almanya'daki savaş öncesi Yahudi karşıtı politikaların içinde oldukça önemli hale gelmişti. Savaştan önce Naziler, Yahudi karşıtı politikaları ve eylemleriyle Yahudileri Büyük Alman İmparatorluğu'ndan göçe teşvik etmeye odaklanmışlardı. 1939'da Polonya'nın işgaliyle ise Naziler eylemlerini arttırarak ileride sürgün edilmeleri için Yahudileri ayırıp hapsedmişlerdir. Bu aşamada Naziler, Yahudileri Madagaskar'a veya daha doğudaki topraklara sürmeyi planlamışlardı ancak 1941'de, bu iki seçeneğin de uygulanamaz olduğunun anlaşılması üzerine, Naziler bunun yerine gettoların nüfusunu tasfiye etmek için imha kampları kurmuştur. İmha kamplarında kurbanlar gazla zehirlenerek öldürülmüş, her kamp kuruldukça cinayet süreci geliştirilerek uyarlanmıştır. Örneğin, başlangıçta Chełmno'da gaz kamyonları kullanılmış, ancak amaca yönelik imha kampları kuruldukça sabit gaz odaları daha etkili bulunmuştur.⁸³ Nitekim Avrupa'daki Yahudi nüfusun etkin bir şekilde öldürülmesi amacıyla adları; Chełmno,

⁸¹ United States Holocaust Memorial Museum, "Holocaust Encyclopedia Introduction to the Holocaust", Washington, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/introduction-to-the-holocaust>, Erişim Tarihi: 25.01.2021.

⁸² "How Did the Holocaust Happen?", <https://www.theholocaustexplained.org/how-and-why/how/>, Erişim Tarihi: 25.01.2021.

⁸³ *Ibid.*

Bełzec, Sobibór, Treblinz, Majdanek ve Auschwitz-Birkenau olan altı adet imha kampı kurulmuştur.⁸⁴ İmha kampına vardıklarında ise, Yahudi grupları tipik olarak kadın ve çocuk, sonra da erkekler olarak ayrılmış, en güçlülerinden bazıları zaman zaman köle işçiliği için seçilmiştir. Ancak tipik olarak çoğunluk doğrudan öldürüldükleri gaz odalarına gönderilmişlerdir. Auschwitz gibi kamplarda, direkt gaz odalarına gönderilenlerin çoğuna bagajlarını bırakmaları ve duşta dezenfekte edilmek üzere soyunmaları söylenmiş, yaklaşık 1000 kişi sahte duşlara götürülerek içeriye zehirli gaz verilmesi sonucu öldürülmüştür.⁸⁵ Bazı sağlam vücutlu Yahudiler, geçici olarak gettolarda, Yahudiler için zorunlu çalışma kamplarında ya da Nazi işgali altındaki Polonya ve Sovyetler Birliği'ndeki toplama kamplarında zorunlu olarak çalıştırılmış, bu işçilerin çoğu açlıktan ve hastalıktan ölmüş veya çalışamayacak kadar zayıf kaldıklarında öldürülmüşlerdir.⁸⁶

Holokost'un ardından, hayatta kalan 250.000'den fazla Yahudi, Almanya, Avusturya ve İtalya'daki Müttefik güçler ve Birleşmiş Milletler Mülteci ve Rehabilitasyon İdaresi tarafından yönetilen kamplarda barınmaya başlamıştır.⁸⁷ Öte yandan 1948 ile 1951 arasında 136.000 yerinden edilmiş Yahudi İsrail'e göç ederken, diğerleri Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Avrupa dışındaki diğer ülkelere yerleşmişlerdir. Yerlerinden edilen Yahudiler'in yaşadığı son kamp ise 1957'de kapatılmıştır.⁸⁸ İkinci Dünya Savaşı sırasında dünyadaki tüm Yahudi nüfusunun üçte birinin sistematik bir şekilde öldürülmesi olan *Holokost*, *Antisemitizmin* eylem halindeki nihai tezahürü olmuştur. Bunu başarmak için Yahudiler, Nazi hükümeti tarafından vatandaşlıklarından, insan haklarından, haysiyetlerinden ve nihayetinde hayatlarından mahrum bırakılmışlardır. Ayrımcı yasalar onları kaderlerini değiştirmede tamamen güçsüz kılmış ve dünya onları genel olarak terk etmiştir.⁸⁹ Kendileri ve aileleri için büyük risk altında olan insanlardan yalnızca küçük bir azınlık, onlar adına konuşma veya onları kurtarmaya yardım etmiştir. Ancak çoğunlukla, sıradan insanlar ya katliama katılmışlar ya da protesto etmeyerek buna boyun eğmişlerdir. Böylece Yahudi soykırımına giden yol giderek yaklaşmış gerek Avrupa'da gerekse dünyadaki başka yerlerde yaşayan insanlar tarihte bilinen en eski

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ United States Holocaust Memorial Museum, *op. cit.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Jocelyn Hellig, *op. cit.*, s. 19.

nefret olan *Antisemitizm* tuzağına yakalanmışlardır.⁹⁰ Yarım asırdan biraz daha uzun bir süre önce sona eren *Holokost*, hala insan bilincine uzun bir gölge düşürmektedir. Nitekim Hitler savaşı kazanmış olsaydı, Yahudi halkından hiç kimsenin hayatta kalamamış olma ihtimali oldukça güçlüdür. Çünkü Yahudiler, sırf Yahudi doğdukları için imha edilmek üzere hedef alınmışlardır. Esasen yıkımları, Nazilere savaş çabalarında yardımcı olmamış, aksine onları engellemiştir. Ancak, Nazi gücü 1944'te parçalanmaya başladığında, Yahudileri yok etme programı da yoğunlaştırılmış ve o noktada Yahudilerin öldürülmesi Naziler için geriye kalan tek amaç gibi görünmeye başlamıştır.

Michael Berenbaum'un işaret ettiği gibi, Nazilerin Yahudilere karşı eylemi metodolojisi açısından benzersizdir; altı milyon ölü, bir milyonu çocuk, koca bir dünya yok edilmiş, köklerinden koparılmış bir kültür ve insanlık dışı yeni eşiklere sahip bir topluluk bırakmıştır.⁹¹ Nitekim bütün bu şiddet olayları ve en son maruz bırakıldıkları soykırım, bugün halen Yahudilerin güvenlik algılarını şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Maruz kaldıkları bu soykırımı yeni nesillere asla unutturmak istemeyen İsrail, güvenlik politikasını da yok edilme korkusu üzerinden temellendirmekte ve buna bir daha asla izin vermeyeceklerini her fırsatta dile getirmektedir.

3.2. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU

19.yy'ın ikinci yarısında Filistin topraklarına göç etmeye başlayan Yahudi'lerin sayısında, *Holokost*'la birlikte büyük bir artış meydana gelmiş ve öngörülememiş bu göç dalgası bölgedeki Araplar'ın öfkesinin artmasına neden olarak İngiliz manda rejimi için sıkıntılı bir süreç doğurmuştur.⁹² Fakat *Holokost*'un sır perdesi aralandıkça vahşetin büyüklüğü Batı'yı, kamu vicdanını temizlemeye çalışarak sağ kalan Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşmesi fikrini benimsemeye itmiştir.⁹³ Tüm bu yaşananlar, özellikle Amerikada'ki Yahudi diasporasının girişimleri, Balfour Deklarasyonu'nda yer aldığı üzere İngiltere'yi Filistin'de bir Yahudi vatanı kurmaya sürüklemiştir. Fakat Filistinli Arap halk yurtlarının bir

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Bernard Lewis, *op. cit.*, s. 453.

⁹³ William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 289.

Yahudi yurdu yapılmaya çalışılması karşısında ellerinden geldiğince direnmişlerdir.⁹⁴

Tüm bu yaşanan gelişmelerle birlikte Filistin topraklarının geleceğiyle ilgili bir çok çözüm önerisi sunulmuş, İngiltere'nin 1937'de hazırlattığı Peel Komisyonu Raporu'nda ise, Filistin'in İngiltere'ye bağlı iki devlet halinde taksim edilerek Araplar'la Yahudiler arasında bölüştürülmesi öngörülmüştür. Buna göre Araplar'a daha geniş topraklar bırakılıyor, ayrıca Kudüs ve denize bağlantısı İngiliz Manda yönetiminde kalıyordu. Ancak bu teklif hem bir Yahudi yurdunu kabul etmeyen Araplar hem de Filistin'de Yahudi yurdunu tasarımlayan Siyonist Kongresi tarafından reddedilmiştir.⁹⁵ Devam eden süreçte İkinci Dünya Savaşı'nın ve Nazi soykırımının etkisi ile Araplar'ın bağımsız bir Filistin devleti konusunda ısrarları İngiltere'nin üzerindeki baskıyı bir hayli arttırmıştır. Bu nedenle İngiltere, Filistin meselesini BM'ye taşımış ve Genel Kurul'un 1947'de yaptığı toplantıda BM Filistin Özel Komisyonu kurulmuştur. Neticede Komite bir "Çoğunluk Planı" hazırlayarak Filistin'in Arap ve Yahudi devletlerinin kurulması ve Kudüs'ün ayrı bir statüye sahip olacak şekilde üçe bölünmesi teklifiyle gelmiştir. Bu teklif iki taraf tarafından da kabul edilmemiş olsa da ABD'nin de yoğun baskı yapmasıyla 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu'ndan, Filistin'in Arap ve Yahudi olmak üzere iki devlete bölünmesi ve Kudüs'ün uluslararası statü kazanması kararı çıkmıştır.⁹⁶ Bu karara göre nüfusun çoğunlukta olduğu Arap halkına Filistin topraklarının yaklaşık %43'ü, nüfusun üçte birini oluşturan Yahudilere ise toprakların yaklaşık %57'si bırakılmaktaydı.⁹⁷ Ayrıca Yahudilere bırakılması önerilen bölgeler verimli toprakları kapsamaktaydı.

Arap dünyası BM'nin bu kararına büyük bir tepki göstermiş ve bu bölünmenin olmaması için gerekirse güç kullanacaklarını söylemiştir. Fakat kısa bir süre sonra 14 Mayıs 1948'de Filistin'deki Musevi liderliği Birleşmiş Milletler taksim planına göre kendileri için ayrılan topraklarda İsrail Devleti kurduklarını ilan etmişlerdir.⁹⁸ İsrail Devleti'nin ilanı sonrasında Yahudi kontrolü altındaki bölgelerin İsrail Devleti'ne ait olduğu deklare edilmiş, bağımsız İsrail'in tüm Yahudilerin vatanı olduğu açıklanmıştır.⁹⁹ Bununla birlikte Siyonizme önemli hizmetleri olan Ben-Gruion liderliğinde 13 kişilik bir kabine kurulmuş ve kurulan bu yeni İsrail Devleti kısa

⁹⁴ *Ibid*, s.266.

⁹⁵ Yusuf Besalel, *op. cit.*

⁹⁶ William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 293.

⁹⁷ Malike Bileydi Koç, *op. cit.*, s.119.

⁹⁸ Bernard Lewis, *op. cit.*, s. 455.

⁹⁹ Malike Bileydi Koç, *op. cit.*

sürede ABD ile Sovyetler Birliği tarafından da tanınmıştır. Hiçbir Arap ülkesi İsrail Devleti'ni tanımamıştır ve harekete geçerek bu devleti ortadan kaldırma kararı almışlardır. Bu tarih itibariyle İsrail ile Arap devletleri arasında yıllarca sürecek savaşların fitili ateşlenmiştir.¹⁰⁰ Öte yandan İngiltere İkinci Dünya Savaşı'ndan zayıf ve ekonomik bir buhranla çıkmış, içerde ve dışarda halkın çoğalan tepkisinden ötürü 15 Mayıs 1948'de manda rejimini sonlandırmaya karar vermiştir.¹⁰¹ İngiltere'nin Filistin'den çekilmesiyle Yahudiler yayılma politikasına girişmiş ve kuvvet kullanarak yürüttükleri politikalar neticesinde, birçok Filistinli baskılara dayanamayıp topraklarını terk ederek başka ülkelere göç etmek durumunda bırakılmıştır. Görüldüğü üzere bölünme planı Filistin sorunu için barışçı bir çözüm olmadığı gibi bu plandan sonra hem Yahudi hem de Arap orduları, gönüllüleri silahlandırmış, sivillere yönelik eylemlerin artmasına yol açmışlardır.¹⁰²

3.3. 1948 ARAP – İSRAİL SAVAŞI

BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947'de Filistin'i Yahudi ve Arap Devleti arasında bölme kararı, şiddetli karışıklıklara yol açmış, Yahudiler kendilerine taksimle ayrılan toprakları İngiltere ayrılmadan ele geçirmeyi amaçlarken Araplar da buna engel olmak için savaşımaya başlamışlardır. Bu bakımdan 1948-1949 Birinci İsrail-Arap Savaşı, 1947'nin sonlarında başlamıştır denilebilir.¹⁰³ Arap ve Yahudilerin yaşadığı karma şehirlerdeki ilk çatışmalar ve çeşitli ana otoyollarda Yahudi araçlarına yapılan saldırılar, silahlı Arap faaliyetlerinin beklenen doğasına ilişkin Haganah başkanlarının tahminlerini doğrular nitelikte gerçekleşmiştir. Örgüt kendisini bu olasılıklara hazırlamıştı ve geçmişe bakıldığında bunlarla başa çıkmaya hazır görünmekteydi. Nitekim taraflar arasında devam eden şiddetli çatışmalarda Mart 1948'de toplam 1378 ölü ve 3.000'den fazla yaralı saptanmış, Nisan 1948 başında Arap muhasarası altında bulunan Kudüs'e ulaşmak isteyen silahlı Irgun ve Stern grupları, Kudüs yakınlarındaki Deir Yasin Arap köyünü de ele geçirdikten sonra 250 kadar Arap köylüsünü öldürmüşlerdir.¹⁰⁴ Bu tepki yaratan katliamı Haganah ve Yahudi Ajansı nefretle kınamış olsa da Araplar bu hadiseyi karşılıksız bırakmayarak Kudüs'ün güneyindeki Kfar Etzion Yahudi yerleşim bölgesini ele

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Bernard Lewis, *op. cit.*

¹⁰² Malike Bileydi Koç, *op. cit.*, s.120.

¹⁰³ Yusuf Besalel, *op. cit.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

geçirerek, 124 Yahudi'yi öldürmüşlerdir.¹⁰⁵ Bu arada toplam 55.000 Arap Hayfa'dan çekilmek mecburiyetinde kalmış 14 Mayıs 1948'e kadar Taberiya, Safed, Samakh, Hayfa ve Yafa Yahudiler'in kontrolüne geçmiştir.¹⁰⁶ Bu süreçte Güvenlik Konseyi tarafından yapılan ateşkes çağrılarını ise iki taraf da dinlememiştir. Öte yandan komşu ülkelerden organize silahlı kuvvetler Filistin'de Araplara katılmış ve İsrail'in 14 Mayıs 1948'deki bağımsızlık ilanı ile durum önemli ölçüde şiddetlenmiştir.¹⁰⁷ İsrail'in bağımsızlık ilanından yalnızca bir gün sonra Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak ordu birlikleri Filistin'e girmeye başlamışlardır. Bu ülkelere Suudi Arabistan da para ve silah yardımıyla destek olmuştur. Nitekim Arap devletleri kurulan bu Yahudi devletini daha en başta yok ederek, BM tarafından Yahudilere ayrılan toprakları ele geçirmeyi amaçlıyorlardı.¹⁰⁸ Fakat ağır silahlara ve düzenli ordulara sahip olan bu beş ülke İsrail karşısında savaşı kaybetmiştir.¹⁰⁹

Savaşı kazanan İsrail böylece BM'nin Taksim kararıyla elde ettiği %56'lık Filistin topraklarını %78'e çıkarmayı başarmıştır. Bundan dolayı 1948'de yaşanan savaş oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Nitekim İsrail, Filistinli Arap halkla birlikte çevre devletleri de ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Araplar için büyük bir başarısızlık olan bu yenilgi İsrail'in yerini sağlama almasını ve sahip olduğu toprakları genişletmesini sağlarken beraberinde Filistinli mülteciler sorununu doğurmuştur.¹¹⁰ Bu savaş tüm Arap devletlerinde olduğu gibi Mısır'da da karışıklıklara yol açmış ve 1952'de yapılan darbeye Kral Faruk dönemi kapanmıştır. Faruk'tan sonra yerine geçen Cemal Abdül Nasır ise Filistin sorununun kendileri için önemini vurgulayarak Arap milliyetçiliğini öne çıkararmıştır. Bu bakımdan Nasır'ın özellikle Filistin sorunuyla ilgili attığı adımlar ve yürüttüğü politikalar, on altı yıl boyunca Arap dünyasının lideri olmasında önemli bir rol oynamıştır.¹¹¹

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Ze'ev Drory, *The Israel Defence Force and the Foundation of Israel*, London, Routledge 2005, s. 15.

¹⁰⁸ Benny Morris, *The First Arab-Israeli War*, London, Yale University Press, 2008, s. 396.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Bahieldin H.Z. Elibrachy, "Egypt and Israel through Egyptian Eyes", *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt:3, Sayı:1, 2015, s. 47-53.

3.4. 1956 İSRAİL-MISIR SAVAŞI

1948 Arab-İsrail Savaşı'nın akabinde 25 Mayıs 1950'de ABD, İngiltere ve Fransa tarafından Üçlü Bildiri ilan edilmiş, söz konusu bildiri, "Orta Doğu'da güven ve istikrar uğruna çalışan "Batılı bir ülke" oluşu itibariyle İsrail'in himaye edilmesini ve korunmasını kapsamıştır. Bu bildiri Batılı devletlerin İsrail'in bölgede gerçekleştirdiği eylemlerin ardında olduğunu ve gerektiğinde İsrail'i desteklemekten geri kalmayacaklarını açıkça deklare etmekteydi.¹¹² Öte yandan 1950'lerin başlarında Arap-İsrail çatışmalarının parametreleri çoktan belirlenmiş, anlaşmazlıklar Kudüs, mülteciler ve sınırlar olmak üzere üç ana konuya odaklanmıştır. Genel olarak Arap devletleri, bu sorunların her birinin BM'nin Filistin kararlarına göre çözülmesi, yani İsrail'in bölünme sınırlarına dönmesi, mültecilerin geri dönüşüne izin vermesi ve Kudüs'ün uluslararasılaşmasını kabul etmesi konusunda ısrar etmişlerdir. İsrail ise Arapların işgal yoluyla BM kararlarını geçersiz kıldığını vurgulayarak, Batı Kudüs dahil mevcut sınırlarının tanınması ve mültecilerin Arap topraklarına yeniden yerleştirilmesi çağrısında bulunmuştur. İsrail ayrıca Arapların tam bir barış anlaşması imzalamasını talep ederken, Araplar BM kararlarının uygulanması karşılığında bile barış anlaşması yapmaktan kaçınmıştır.¹¹³ Çünkü barış anlaşması imzalayarak resmen İsrail Devleti'nin varlığını kabul etmek istememişlerdir. Öte yandan ılımlı bir politika yürütmeyen İsrailli liderler de Araplara verilebilecek bölgesel imtiyazlara ve Filistinli mültecilerin yeniden eski yerleşim yerlerine dönmelerine şiddetle karşı çıkmışlardır.

Filistin'de bunlar olurken Arap milliyetçiliğiyle bölgenin ve Arapların liderliğine soyunan Mısır Başbakanı Nasır'ın dış politikasının büyük kısmını Filistin meselesi oluşturmaktaydı. Öyle ki Nasır'ın Kral Faruk'u devirerek başbakan olması bile 1948 savaşında Arapların İsrail karşısında aldığı yenilginin bir neticesiydi. Nasır, Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz hakimiyetinden oldukça rahatsızdı ve İngiltere ile aylarca süren müzakereler sonucunda imzalanan anlaşma neticesinde, İngilizlerin yirmi ay içinde Süveyş Kanalı üssündeki askerlerini çekmesi kararlaştırıldı.¹¹⁴ Bu anlaşmayla birlikte İngiltere Nisan 1956'da kanaldan çekilmiş kısa bir süre sonra ise Nasır Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamıştır. Nasır'ın bu cesur hareketi Mısır'da ve bütün Arap dünyasında büyük bir heyecanla karşılanırken, Batılı

¹¹² İsmail Tokalak, *op. cit.*, s.114.

¹¹³ Michael B. Oren, *Origins of the Second Arab-Israel War, Egypt, Israel and the Great Powers, 1952-56*, London, Frank Cass, 1992, s. 6.

¹¹⁴ William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 343.

devletler bu karara büyük tepkiler göstermiştir. Bununla birlikte krizi çözme çabaları sürerken İngiltere, Fransa ve İsrail, Mısır'a karşı ortak bir askeri hareket için gizli anlaşma yapmışlardır çünkü hepsinin ortak isteği Nasır'ı devirmektir.¹¹⁵

Süveyş Krizi'nin yanı sıra özellikle Fransa'dan aldığı silahlarla İsrail ordusunun güçlenmesi Nasır'ı rahatsız etmekteydi. Bu doğrultuda başbakan olduğu andan itibaren Batı'dan istediği desteği de bulamaması sebebiyle yüzünü Sovyet Rusya'ya dönmüş, Batı'nın Orta Doğu'da bölgesel bir savunma örgütü kurma çabalarından endişe duyan Sovyetler Birliği de Nasır'ın yanında yer almıştır. Sonuç olarak, üst düzey Mısırlı ve Sovyet yetkililer arasında 1953'ten beri devam eden gizli görüşmeler, büyük bir silah anlaşmasıyla sonuçlanmış, böylece Mısır askeri açıdan güçlenmiş ve bölgesel silah dengesi Mısır'ın lehine önemli ölçüde değişmiştir.¹¹⁶

Tüm bu silah satışı haberleri ise İsrail'i sarsarak ve Ben-Gurion'u derinden endişelendirmiştir. Öyle ki, 27 Temmuz 1952'de Özgür Subaylar darbesine ilk tepkisi olumlu olan ve yeni rejimi memnuniyetle karşılayan Ben Gruion, Nasır hakkındaki fikrini değiştirmiş ve onu bir düşman olarak algılamaya başlamıştır. Nasır'ın artan popülerliğiyle öne çıkması, Mısır'ın bölgeye olan ilgisinin artmasıyla birleştiğinde, Ben-Gurion, Nasır'ın amacının tüm Arap dünyasını Mısır'ın liderliği altında birleştirmek ve ardından İsrail'e karşı Arap ordularını göndermek olduğu yönündeki korkularını her fırsatta dile getirmiştir. Ben-Gurion için dönüm noktası olan silah anlaşmasıydı bu anlaşmayla birlikte iki ülke arasındaki denge o kadar ağırlaşmıştı ki, Nasır artık niyetlerini uygulamaya koymak için gereken araca sahipti.¹¹⁷ Bununla birlikte İsrail açısından Mısır'la aralarındaki güç dengesinin önemli ölçüde Mısır lehine kaymış olması bununla beraber ABD'nin kendisine silah satma konusunda isteksiz davranması, askeri açıdan dengeyi tekrar kurmasının kolay olmayacağını göstermekteydi.

Arap ülkelerinin Nasır liderliğinde tekrar toplanarak kendisine karşı savaş açma ihtimali İsrail için büyük bir tehdit oluşturuyordu ve en büyük korkularından biriydi.¹¹⁸ Tüm bu nedenleri göz önünde bulunduran İsrail, İngiltere ve Fransa'yla yapmış olduğu gizli anlaşmaya da güvenerek Mısır'ın kendisine saldırmasını beklemeden 29 Ekim 1956'da atağa geçmiş ve en önemli önleyici savaşlarından

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ David Tal, *The 1956 War Collusion and Rivalry in the Middle East*, New York, Frank Cass Publishers, 2001, s. 7.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ J.S. Levy & J.R. Gochal, "Democracy and Preventive War: Israel and the 1956 Sinai Campaign", *Security Studies*, Cilt:11, Sayı:2, 2010, s. 1-49.

birisini gerçekleştirmiştir. Akabinde İngiltere hava kuvvetleri kanal bölgesindeki askeri hedefleri bombalamaya başlamış, Fransız paraşütçüleri de destek vermiş ve İngiliz-Fransız ordusu kanalın kuzey ucuna çıkarak Süveyş kentine doğru ilerlemeye başlamıştır. Ancak İngiltere ve Fransa BM'nin ateşkes kararına uyararak ilerleyişini durdurmuştur.¹¹⁹ Bu çerçevede farklı bakış açılarına göre bütün bu nedenlerin İsrail için önleyici savaşa neden olamayacağı tartışılırken özellikle İsrailli lider Ben Gruion, Mısır'ın yapmakta olduğu bu hazırlıkların kendilerine karşı ciddi bir tehdit olduğu inancını savunmuştur. Mısır'ı hedef alan bu üçlü saldırı, hem ABD hem de Sovyetler Birliği tarafından kınanmıştır. Sovyetler Birliği, İngiltere'nin Mısır'dan askerlerini çekmemesi halinde Londra'ya roket saldırı düzenleme tehdidinde bulunurken, ABD üç yakın müttefikinin bu hareketinden çok rahatsız olmuş ve hiçbirinin güç kullanmaktan yarar sağlamasına izin vermeyeceği tutumunu takınmıştır. Neticede İngiltere ile Fransa Aralık ayında, İsrailliler ise 1957 Mart ayında kuvvetlerini geri çekmişlerdir. Bunun üzerine ise Mısır ile İsrail arasında tampon oluşturmak için özel bir BM gücü Gazze'ye yerleştirilmiştir.¹²⁰

3.5. 1967 ARAB-İSRAİL SAVAŞI

Arap-İsrail çatışması, fiili savaşın olmadığı zamanlarda bile tarafların davranışlarını şekillendiren en önemli öğeydi. Öyle ki İsrailliler birleşik bir Arap milletinin muhtemel askeri gücünün korkusuyla sürekli güvensizlik için yaşıyorlardı. Arap devletlerindeyse İsrail'in 1948 zaferi ve 1956'da Mısır'ı işgalleri, siyasal bilincin aktif bir parçasıydı.¹²¹ Bu bağlamda 1950'li yıllarla birlikte bölgede giderek artan silahlanma yarışı, İsrail-Mısır savaşından sonra artmaya başlamıştır. SSCB ile önemli silah anlaşmaları imzalayan Mısır'a karşılık etrafında kendisine düşman olan Arap devletlerinin olması ve daha fazla silahı varlığını devam ettirmek için önemli ölçüde önemseyen İsrail de hızla silahlanmıştır.¹²² Öte yandan Nasırcılık söyleminin büyük bir kısmı, Filistin'i Siyonist işgalcilerin elinden kurtarma vaatlerinden oluşmaktaydı ve İsrail karşısında askeri bir zafer kazanacak güç, ancak Arapların birleşmesiyle gerçekleşebilir düşüncesi hakimdi. Araplar açısından İsrail, Batı emperyalizminin yayılmacı koluydu ve İsrail'in Yahudi yerleşimine daha fazla

¹¹⁹ William L. Cleveland, *op. cit.*

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*, s. 374.

¹²² Moshe Gat, "The Great Powers and the Water Dispute in the Middle East: A Prelude to the Six Day War", *Middle Eastern Studies*, Cilt:41, Sayı:6, 2005, s. 911-935.

toprak sağlamak için er geç Araplara saldıracağına inanılıyordu.¹²³ Dönemin siyasi konjonktüründe ise SSCB'nin Arap devletlere verdiği desteğe karşın ABD de İsrail'in en büyük destekçisi olmuştur.

Ülkeler arasındaki tüm bu silahlanma yarışına rağmen İsrail-Mısır savaşından sonraki bir süre Orta Doğu'da hava daha barışçıl seyretmiş olsa da komşu devletler ile İsrail arasındaki su problemleri ve Suriye sınırında yaşanan çatışmalar bölgedeki düzenin bozulmasına neden olmuştur.¹²⁴ Bunda Suriye sınırında yaşayan ve 1950'lerde kurulmaya başlayan Filistin direniş örgütlerinin Suriye'nin desteğini alarak İsrail'e saldırmasının önemli ölçüde etkisi bulunmaktadır. Buna karşılık sınırı aşan Filistinlileri terörist ilan eden İsrail onlara fazlasıyla sert karşılıklar vermiştir. İsrail, Suriye sınırında hakimiyet kurduğu topraklar konusunda ısrarcı tutumunu sürdürerek gerilimi tırmandırılmış bununla birlikte 7 Nisan 1967'de Suriye'nin başkenti Şam'a çok yakın yerlere havadan saldırı düzenleyerek yalnızca askeri birlikleri değil sivil yerleşimleri de bombalamıştır.¹²⁵ Arap devletleri hiç beklemedikleri bu saldırı karşısında büyük bir şaşkınlık yaşamışlar ve Nasır'ın girişimleri neticesinde Mısır, Suriye ve Ürdün İsrail karşısında savaş hazırlıklarına başlamışlardır. Fakat bu hazırlıkların farkında olan İsrail, tehdidin gerçekleşmesine fırsat vermeden önlemek amacıyla 5 Haziran'da hava saldırısına başlamış ve yalnızca birkaç saatte Mısır hava kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Beraberindeki 6 günde ise Sina Yarımadası, Golan Tepeleri, Gazze ve Batı Şeria topraklarını ele geçirmiştir.

Neticede iki ülke arasında 11 Haziran'da Golan Tepesi'nde ateşkes imzalanmış İsrail altı gün içinde üç Arap devletini yenilgiye uğratarak büyük bir zafer elde etmiştir. Şüphesiz İsrail'in bu zaferi Arap devletleri için bir felaket niteliğindedir. Nitekim bu savaşla İsrail, topraklarını dört katına çıkarırken, Arap devletleri uzun seneler iyileşemeyecekleri bir darbe almıştır.¹²⁶ Öte yandan Mısır, Sina petrol kuyularının ve 1967'den 1975'e kadar ulaşımına kapalı olan Süveyş Kanalı'nın gelirini kaybetmiş, Ürdün sadece en verimli tarım bölgesi olan Batı Şeria'yı değil, Kudüs ve Beytullahim turizm merkezlerini de kaybetmiştir. Bununla birlikte Golan

¹²³ William L. Cleveland, *op. cit.*, s.375.

¹²⁴ Moshe Gat, *op. cit.*, s. 916.

¹²⁵ *Ibid.*, s. 930.

¹²⁶ Robert McNamara, *Britain, Nasser and the Balance of Power in the Middle East 1952-1967*, London, Frank Cass Publisher, 2003, s. 256.

Tepeleri'nin işgali Suriye'nin başkenti Şam'ı İsrail'in vuruş menziline sokmuştur.¹²⁷ 1967 savaşının doğurduğu en önemli sonuçlardan biri ise yeni bir Arap mülteci faciasıydı. İsrail'in Doğu Kudüs'ü, Batı Şeria'yı, Gazze Şeridi'ni, Sina'yı ve Golan Tepelerini almasıyla birlikte 1.5 milyonluk yeni bir Arap nüfusa sahip olması bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir.

3.6. 1973 YOM KİPPUR SAVAŞI

1967'de alınan ağır yenilgiden sonra Mısır lideri Nasır'ın, diğer Arap devletlerinin gözündeki itibarı zayıflamış nitekim savaştan sonra yalnızca üç yıl yaşamıştır. Ancak zayıflayan itibarına rağmen Nasır'ın ölümü Arap dünyasında büyük bir yankı uyandırmış, bir umut çağının, birleşmiş ve yenilenmiş bir Arap dünyası umudunun sonu olmuştur.¹²⁸ Nasır'ın yerineyse uzun süredir onunla birlikte çalışan Enver Sedat geçmiştir. Devam eden süreçte Arap devletlerinde 1973'e kadar dramatik olaylar meydana gelmiş ve bu olayların Arap birliği ve büyük güçlere karşı bağımsızlığın yeniden kanıtlanması yolunda yeni bir aşamayı belirlediği öngörülmüştür. Nasır'ın ölümünden hemen önce 1967 yenilgisini telafi etme arzusu, Süveyş Kanalı boyunca süren "yıpratma savaşı" nda Mısır ile Suriye ordularının Sovyet Rusya tarafından silahlandırılmasında kendini göstermişti. Mısır'ın yeni yöneticisi Sedat ise Rus danışman ve teknisyenlerin çekilmesini isteyerek bir siyaset değişikliğine gitmiş, ancak Ruslar orduyu donatmaya ve eğitmeye devam etmişlerdir.¹²⁹ Öte yandan Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail bölgedeki siyasi ve askeri gücü karşısında başta Mısır ve Suriye olmak üzere Arap devletlerinin bu yenilginin telafisini yapmaktan vazgeçecekleri inancını taşımaktaydı.¹³⁰ Bununla birlikte aldığı yeni topraklarla İsrail işgalci bir güç haline gelmiş, işgal edilen toprakların geleceği İsrail'de milli tartışmanın odağı olmuştu. İsraililer bu toprakların geleceğini tartışırken Filistinli mülteci gruplar ise topraklarını geri almak için harekete geçmeye başladılar. Bu bakımdan Haziran 1967 savaşının en uzun vadeli sonuçlarından birisi, Filistinli direniş gruplarının önem kazanmasıdır.¹³¹ Arap devletlerinin yurtlarına dönmelerini sağlayamaması üzerine Filistinli bu örgütler, İsrail'e karşı silaha sarılmış ve Filistin halkının durumuna dikkat çekmek için

¹²⁷ William L. Cleveland, *op. cit*, s.377.

¹²⁸ Albert Hourani, *op. cit*, s.480.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Emanuel Sakal, *Soldier in the Sinai, A General's Account of the Yom Kippur War*, çev. Moshe Tlamim, Kentucky, The University Press of Kentucky, 2014, s. 1.

¹³¹ William L. Cleveland, *op. cit*, s.384.

eylemlere başlamışlardır. Bu eylemler İsrail'e karşı ciddi bir tehdit oluşturmamış olsa da büyük çaplı İsrail misillemelerine yol açmış ve 1970'lerden günümüze kadar Orta Doğu'nun karakteristik bir özelliği haline gelen gerilimlere katkıda bulunmuştur.¹³²

1967 Haziran savaşı neticesinde Sina Yarımadası'nın kaybedilmesi ise eldeki bütün yollarla -buna İsrail'le yaşanabilecek askeri bir çatışmada dahil- kaybettikleri toprakları geri alabilmek için Mısır devlet başkanı Enver Sedat'ı önemli ölçüde motive etmekteydi. Buna karşın elde ettikleri askeri başarılarının büyümesine kapılmış olan İsraili siyasetçiler ve askerler ordularının gücüne ve istihbaratlarına fazlasıyla güveniyorlardı.¹³³ İsrail, Mısır'ın Sina Yarımadası'ndan çekilmeleri halinde barış antlaşması imzalama teklifine de yanaşmamış buna karşılık Mısır ve Suriye diğer Arap devletlerden de destek alarak kaybettikleri toprakları geri almak üzere harekete geçmiş ve İsraililer için çok önemli bir bayram olan Yom Kippur'da 6 Ekim 1973 tarihinde saldırının fitilini ateşlemişlerdir. İlk saldırıda Mısır ordusu kanalı geçerken, Suriyeliler de Cevlan bölgesini işgal etmeyi başardılar. Nitekim Ruslardan sağladıkları silahlar 1967 zaferini kazanan İsrail hava kuvvetlerini etkisiz hale getirmelerini sağlamıştı.¹³⁴ Ne var ki aldıkları hatalı kararlar neticesinde başlangıçta kazandıkları avantajı kaybeden Mısır ve Suriye, İsrail'in ön alıcı vuruş hamlesiyle yenilgiye uğramışlardır. İsraililerin başarısı, kendi yeteneklerinin yanı sıra kısmen Amerikalıların kısa süre içinde gönderdikleri donanım kısmen de Mısır ile Suriye arasında hemen açığa çıkan siyaset farklılıkları sayesinde gerçekleşmiştir. Harekatlar bir kez daha İsraililerin askeri üstünlüğünü göstermiş, ancak bu savaş Arapların ve dünyanın gözünde bir yenilgi olarak görülmüştür. Neticede BM'nin ateşkes çağrısı sonucu ABD'nin arabuluculuğuyla gerçekleşen barış anlaşmasına göre İsrail, Sina Yarımadası'ndan çekilmiş ancak Mısır imzaladığı bu anlaşmayla o güne kadar her fırsatta kaçınmış olsa da İsrail'i resmi olarak tanımak zorunda kalmıştır.

Arap-İsrail çatışması Orta Doğu devletleri ve halkları arasındaki savaşlar içinde dış dünyanın en çok dikkatini çeken savaştır. Bunun nedeni kısmen rakip süper devletlerin doğrudan işe karışmaları, kısmen de olaylar karşısında duyulan endişe ve ilgi olmuştur. Bu dış kaygılar, taraflardan birinin zafer kazanmasına ve çatışmanın kesin bir sonuca ulaşmasına engel olmuş, sert ve kısa savaşlar şeklinde süren bu çatışmalar uluslararası müdahaleler nedeniyle stratejik olmayan taktik

¹³² *Ibid.*

¹³³ P.R. Kumaraswamy, "Revisiting the Yom Kippur War: Introduction", *Israel Affairs*, Cilt:6, Sayı:1, 2014, s. 1-10.

¹³⁴ Albert Hourani, *op. cit.*, s.481.

zaferlerle son bulmuştur. Bu noktada uluslararası kurumların çatışmayı çözmek yerine devam etmeye götürmesi, bu konuda amaçlanmayan bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁵ Nitekim soykırım, Yahudilerin Filistin topraklarına geldikleri andan itibaren çatışmayla varolmaları, devletin çatışma ve savaşla varolması ve bölgedeki devletlerle yaşanan savaşlar, İsrail'in tarihsel olarak güvenlik hassasiyetlerini çok ciddi oranda arttırmıştır. Buna bağlı olarak ülkenin dış politikası ve güvenlik politikaları bu hassasiyet ve algıyla şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede sıklıkla kendi güvenliğini önceliğe alan ve kuvvet kullanımına başvuran politikalar görülmektedir. Bu politikaları anlamak için önce kavramlar üzerinde durulacak ardından da İsrail dış politikası ve iç siyasetteki örneklerine değinilecektir.

¹³⁵ Bernard Lewis, *op. cit.*, s.461.

BÖLÜM IV

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI VE İSRAİL'DE GÜVENLİK ÖNCELİKLERİ İLE KUVVET KULLANIMI

Antik Yunan edebiyatı, örneğin Homeros'un İlyada'sında olduğu gibi savaşları yüceltiyor gibi görünse bile, Victor Alonso'nun, "Antik Yunan'da Savaş, Barış ve Uluslararası Hukuk" adlı ilk denemesine göre, Yunan şehirlerinde savaşın hem başlaması hem de yürütülmesi belirli koşullara bağlıydı. Kamuoyunda savaş ilanı vardı, şehir yetkilileriyle önceden istişarelerde bulunulurdu, çatışmalar sırasında ateşkes anlaşmaları yapılırdı ve barış getirmeyi amaçlayan dostluk anlaşmalarıyla savaşlar sona erdirildi. Saldırganlığa karşı en belirgin savunma dahil olmak üzere savaşa gitme nedenleri de tanımlanmıştı.¹³⁶ Alonso'nun belirttiği gibi; belirli usul ve esas gerekliliklerin varlığı, savaşı o dönemlerde bile bir devlet yönetimi kurumu haline getirmiş ve onu özel şiddet gibi diğer şiddet biçimlerinden ayırmıştır.¹³⁷ Bu gelenek, rahiplerin savaşa gitme koşullarının haklı bir durumda mümkün olabileceğini onayladığı Roma dünyasında da devam etti. Bu tür "haklı nedenler" örneğin Roma sınırlarının veya antlaşmaların ihlaliydi. Bununla birlikte, din ve devlet otoritesi Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığa dönüşmesiyle birleştiğinde adil (haklı) savaş teorisine maddi içerik veren Hıristiyanlık inancı olmuştur. Hıristiyan ilahiyatçıların karşılaştığı soru, Hıristiyan pasifik öğretisini imparatorluğu korumak için silahlanma ihtiyacıyla nasıl bağdaştırabilecekleriydi. Joachim von Elbe'nin "Uluslararası Hukukta Adil Savaş Kavramının Evrimi"nde gözlemlediği gibi, Hıristiyan haklı savaş kavramı, onu yeni dinin ilkelerine uygun olarak sınırlama ve koruma kurallarını sağlamaktadır.¹³⁸ Thomas Aquinas tarafından formüle edilen adil savaş teorisi üç ilkeyi içeriyordu, doğru otorite, haklı neden ve doğru niyet Hıristiyan halkları ve devletleri içinde imparatorlardan daha üstün olan Papa, adil

¹³⁶ Tarcisio Gazzini, Nicholas Tsagourias, *The Use of Force in International Law*, New York, Ashgate Publishing, 2012, s. 12.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*

savaşı ilan eden doğru otoriteydi. Savaşa başvurmayı meşrulaştıran haklı neden; savaşın, yanlış yapanın da bir kusurunun var olması koşuluyla, bir yanlış düzeltilmesinin gerekliliğiydi. Doğru niyet ise, kötülükten çok iyilik yapmak olan savaşın amacına işaret etmekteydi.¹³⁹ Aynı dönemde gelişen İslami savaş ve barış anlayışına göre ise, barış evinde Müslümanlar, savaş evinde kafirler yer alıyordu. Ve barış ancak tüm insanlığın İslam'a dönüştüğü zaman sağlanabilirdi. Dünya çapında barışa ulaşma çağrısı, hem askeri hem de askeri olmayan bir form alabilen cihada davet ediyordu. Askeri olmayan yönü, inancı gerçekleştirmek için kişisel mücadeleye atıfta bulunurken, askeri yönü İslam'ın çağrısına karşı çıkanlara yönelik savaşı içermektedir.

Sosyalist lider Lenin'in öngördüğü üzere, Hannah Arendt de 20. yüzyılı şiddetin yüzyılı olarak tanımladımış ve şiddet araçlarının teknik olarak giderek gelişmesinin bu durumda ne denli etkili olduğunun üzerinde durmuştur. İlâveten anlaşmazlıklar karşısında son sözü söyleyen savaşların giderek önemini kaybettiğini belirtmiştir.¹⁴⁰ Arendt ayrıca silahlanmanın savaşa hazırlanmamak kaydıyla yalnızca caydırıcı olması bakımından haklı görülebileceğini vurgulamaktadır.¹⁴¹ Bu doğrultuda geçmişten günümüze farklı aşamalardan ve kavramsallaştırmalardan geçerek gelen kuvvet kullanımlarına ilişkin farklı yaklaşımlar görmek mümkündür.

4.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ŞARTI ÇERÇEVESİNDE KUVVET KULLANIMI

1900'lü yıllara değin gelişerek gelen savaş hakkı karşısında tepki olarak Lahey Barış Konferansları düzenlenmiş olsa da konferanslarda kuvvet kullanımının tamamen yasak hale getirilmesinden çok nasıl ve ne şekilde uygulanabileceğine dair birtakım kurallar açıklanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barışı ve güvenliği temin etmek gayesiyle kurulan Milletler Cemiyeti'nin II. Dünya Savaşı'nın önüne geçememiş olması, devlet adamlarını gelecek kuşakları bu savaşlardan korumak maksadıyla yeni bir uluslararası organizasyonun kurulması için teşvik etmiştir.¹⁴² Nitekim Birleşmiş Milletler'in kurulmasına giden süreç 1928'de ABD Dış İşleri Bakanı Brian Kellog ve Fransa Dış İşleri Bakanı Aristide Brian'ın

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 1-2.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Adam McConkey, "The United Nations as History", *Journal of Area Studies*, Cilt:3, Sayı:7, 1995, ss. 68-85.

öncülüğünde Brian Kellogg Paketi'nin imzalanmasıyla başlamıştır.¹⁴³ Neredeyse tüm milletlerin üye olduğu bu pakta göre kuvvet kullanımları yasaklanmış ve devletler uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeyi kabul etmişlerdir.¹⁴⁴ İlerleyen yıllarda 1941'e gelindiğinde ise Atlantik Bildirgesi'ni imzalamayan ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı böylelikle Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin kurulabilmesi için gereken yolu açmışlardır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nda ağır yenilgiler alan devletler için kolektif güvenlik stratejilerinin önemli ölçüde artmıştır. Bu doğrultuda bir araya gelen devletler, çok hızlı gelişen teknoloji sayesinde giderek büyüyen ve kullanılmasın dünyada ciddi yıkımlara neden olacağı silah sanayisini de göz önüne alarak, çok daha etkili bir yolla dünya barışını korumak amacıyla Birleşmiş Milletler Şartı'nı imza atmışlardır.

BM'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte dünyada etkili bir aktör olabilmesi için yeni koşullara uyum göstermesi ve eylemlerini bu doğrultuda yürütmesi gerekmektedir. Bu sebeple çatışmaların çözümlenmesi ve kuvvet kullanılmasıyla ilgili detaylı bir düzenleme yapmaya çalışarak ilk maddesinde hedefin öncelikle uluslararası barış ve güvenliği sağlamak olduğunu ve devletler arasında herhangi bir anlaşmazlığın olması halinde problemin barışçıl yollarla ve uluslararası hukuka uygun şekilde çözüleceği ifade edilmiştir.¹⁴⁵ Buna göre Birleşmiş Milletler Şartının 2. maddesinin 4.fıkrasında; "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." ifadeleri yer almıştır.¹⁴⁶ Dolayısıyla üye devletlerden birinin başka bir üye devleti hedef alarak onun toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı BM Şartı'na uymayacak şekilde kuvvet kullanması net bir ifade ile yasaklanmıştır.

Fakat uluslararası anlaşmazlıklarda kuvvet kullanımını 2. maddesindeki ifadelerle net bir şekilde yasak eden BM Şartı'nın buradaki tek istisnası, 51. maddede yer alan meşru müdafaa hakkı olarak görülmektedir. Buna göre; "Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Kellogg-Briand Pact, France-United States (1928)", <https://www.britannica.com/event/Kellogg-Briand-Pact>, Erişim Tarihi: 17.01.2021.

¹⁴⁵ James Turner Johnson, "Torture: A Just War Perspective", *The Review of Faith & International Affairs*, Cilt:5, Sayı:2, 2010, s. 29-31.

¹⁴⁶ Charter of the United Nations,"Chapter I: Purposes and Principles", <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Devletlerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez”¹⁴⁷ ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla BM Şartı, bir maddesinde net bir dille yasak ettiği kuvvet kullanımını bir başka maddesinde yalnızca üye ülkelerden birisine karşı silahlı bir saldırı yapılması durumunda meşru müdafaa hakkı çerçevesinde savunma amaçlı ve orantılı bir şekilde gerçekleştirilmesi şartıyla izin vermektedir.

4.2. HAKLI SAVAŞ (JUST WAR)

Tarih boyunca, devletlerin kuvvet kullanabilme haklarını birtakım şartlara bağlayan ve bilhassa Antik Yunan ile Roma medeniyetlerinde bu şartların haklı olması gerektiğine ilişkin birtakım doktrinler ortaya atılmıştır. Bunlardan en önemlisi harbi meşru bir zemine yerleştiren haklı savaş (just war) teorisi olmuştur ve binlerce yıl öncesine kadar dayandığı düşünülmektedir. Antik çağdan Plato ve Cicero gibi düşünürlerin dikkatle ele aldığı bu teori St. Augustine ve Thomas Aquinas gibi önemli kişilerce Roma devrinde geliştirilmiştir. Bu bağlamda haklı savaş teorisinin atası St. Augustine olarak görülmektedir.¹⁴⁸ Ancak bu savaş teorisi Batı’da çıkmış olsa da tarihi belgelere göre eski Çinliler, Mısırlılar, Babilliler, Hindistan Hinduları ve diğerleri de savaşın etik boyutunu münakaşa etmişlerdir.¹⁴⁹ Örneğin, Çin filozoflarından olan ve aynı zamanda Tao dininin kurucusu Laotse, M.Ö. 6. yüzyılda, savaşın sadece çok zaruri olması halinde yapılabileceğini ifade etmiş ve o devirde dahi, savaşın başlarkenki amacına ulaştıktan sonra asla devam edilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁵⁰ İlaveten eski Mısır ve Babil gibi farklı medeniyetlerde de böyle örneklere denk gelinebilmektedir. 15.yy’dan başlayarak ortaya çıkan modern ulus devletlerle birlikte ise haklı savaş teorisi nitelik değiştirmiş, devam eden yüzyıllarda devletler savaş nedenini siyasi, ekonomik veya askeri nedenlerle kendi

¹⁴⁷ Charter of the United Nations, Chapter VII: Action With Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Agression, *op. cit.*

¹⁴⁸ John Mark Mattox, *Saint Augustine and the Theory of Just War*, New York, Continuum, 2006, s. 1.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.* s.2.

çıkarlarına göre belirlemişlerdir. Öte yandan bu devirde haklı savaş kavramı kapsamında meşru müdafaa hakkının da devletlere tanınan bir hak olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Daha yeni teorisyenler ise Aquinas'ın teorisine sonuççu özellikler ekleme eğilimindedir. Örneğin, son çare olarak savaşa gidilmeli, makul bir başarı şansı olmalı ve savaşın beklenen maliyetleri ve faydaları arasında orantılı olmalıdır. Bununla birlikte, geniş anlamda, savaş, ister nefsi müdafaa ister insani müdahale yoluyla olsun, yalnızca saldırganlara karşı savaşılmalıdır.¹⁵¹ Bu tartışma, ne zaman savaşmamıza izin verildiğini anlamamıza yardımcı olur, ancak bize nasıl savaşmamıza izin verildiği konusunda hiçbir şey söylemez. Bu iki düşünce türü arasındaki ayrım, adil savaş teorisini anlamak için çok önemlidir. Savaşın zarar karşısında intikam almak ve barışı sağlamak gibi sebeplerinin olması durumunda haklı görülmesini olağan kılan teori çoğunlukla iki normatif şart üzerine kurulmuştur. Bunlardan ilki olan “jus ad bellum” savaşın gerekçesini ifade etmektedir. Yani, çoğunlukla bir devletin kişilerde olduğu gibi kendisini haksız saldırılara karşı savunma hakkı olduğunu ifade etmektedir.¹⁵² İkincisi ise devletin savaşa girmek için gereken haklı sebebinin olması durumunda ne şekilde savaşabileceğine ilişkin normatif kuralları anlatan kavram; “jus in bello”dur.¹⁵³ Genel haliyle bu normative kavramlar savaşan ve savaşmayanlar arasındaki ayrıma ve orantılılığa dayanmaktadır ve bunlardan biri veya ikisini de içermeyen askeri hareketler haklı bir savaş olarak kabul edilmemektedir.¹⁵⁴ Bu çerçevede J. T. Johnson; savaşta sivillere katıyen zarar verilmemesi ve esirlere işkence edilmemesi gerektiğini önemle vurgulamaktadır.¹⁵⁵

Neticede bir savaş ancak müdafaa amacıyla yapılıyor ve saldırıyı amaçlamıyorsa öte yandan savaş süresince belirlenen etik kaidelere göre davranılıyorsa haklı savaş olabilir. Dolayısıyla haklı savaş teorisinin gayesi devletlerin potansiyel çatışma durumlarında doğru hareket etmeleri için yol göstermektir fakat savaşın haklı çıkmasını sağlamak değildir. Böylece müdafaa amacı taşıyan durumlar dışında savaşmanın doğru olmadığını göstererek, bir bakıma savaşı engelleme amacı taşımaktadır. Ancak BM Şartıyla birlikte haklı savaş kavramı

¹⁵¹Fritz Allhoff, Nicholas G. Evans and Adam Henschke, *Just War Theory in the Twenty-First Century*, New York, Routledge, 2013, s. 1.

¹⁵² Thom Brooks, *Just War Theory*, Boston, Brill, 2013, s. 2.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ James Turner Johnson, *op. cit.*

kesinlikle kabul edilmemektedir. Çünkü kabul edilmesi halinde her devletin kendine göre bir haklılık payının olması mümkündür. Bu bakımdan BM Şartı'nın 51. maddesiyle birlikte devletlere yalnızca meşru müdafaa hakkı tanınmaktadır. Nitekim çalışmamızın ana unsurlarından olan İsrail de kurulduğundan bu yana bu maddeye atıfla eylemlerini sürdürmeye çalışmaktadır.

4.3. ÖNLEYİCİ MEŞRU MÜDAFAA HAKKI (PREVENTIVE/CUSTOMARY SELF-DEFENCE)

Devletler arasında güç kullanımını düzenleyen yasal kurallar, uluslararası hukukun en temel ve en tartışmalı yönlerinden biridir. Bu konunun önemli bir parçası, bir devletin meşru müdafaa bir diğerine karşı ne zaman ve ne ölçüde hukuka uygun güç kullanabileceği sorusudur. Ne yazık ki bilim adamlarının ve özellikle Uluslararası Adalet Divanı'nın (International Court of Justice) çabalarına rağmen, bu içsel hakkın parametreleri belirsizliğini korumaktadır. Özellikle 1928'de Briand-Kellog Paktı imzalanana kadar geçen süreçte BM Şartı kapsamında kuvvet kullanımına ilişkin açık bir düzenleme de getirilmeden önce meşru müdafaa hakkı, bir devletin, “varlığını koruma”, “zorunluluk hali” gibi haklar çerçevesinde ele alınmaktaydı.¹⁵⁶ Dolayısıyla keyfi bir şekilde kuvvet kullanıyor gibi gözükmek istemeyen devletler sebeplerini meşru müdafaa ile temellendirmektedirler. Nitekim Briand-Kellog Paktı ve BM Şartı'nın kabul edilmesine kadar gelen süreçte bunu yapmalarının önünde önemli bir engel bulunmamaktaydı.

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaaaya ilişkin hakkı geniş yorumlayanlar ise burada bahsedilen doğal hak ifadesinin BM Şartı'nın kabul edilmesinden önceki düzeni devam ettirme gayesinin bir kanıtı olarak savunmaktadırlar.¹⁵⁷ Bununla birlikte aynı maddede yer alan silahlı saldırı ifadesini ise zorunlu olmaktan çok meşru müdafaa hakkının kullanılmasında zarara uğrayan devlet tarafından kullanılabilmesi durumlarından bir tanesi olarak görmektedirler.¹⁵⁸ Uluslararası hukuka göre meşru müdafaa kuvvet kullanımlarıyla yakından ilgili olmakla birlikte hukuksal dayanağını devletlerin egemenliğinden almaktadır. Uzmanlara göre, “ulusal güvenlik stratejisine rehberlik edecek önleyici meşru

¹⁵⁶ Sertaç Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 2003, s. 1.

¹⁵⁷ Ashton B. Carter, William J. Perry, *Preventive Defence: A New Security Strategy for America*, Washington, Brookings Institution Press, 1999, s. 18.

¹⁵⁸ *Ibid.*

müdafaaya, yapısal olarak caydırıcılıktan farklıdır”. Bu, askeri ve politik bir strateji olmakla birlikte dış politikada yer alan bütün araçlara da sahiptir.¹⁵⁹ Uzun vadede ortaya çıkabilecek askeri bir tehdidin önlenmesini amaçlayan önleyici meşru müdafaaya göre potansiyel tehditlerin var olan yeteneklerini ortadan kaldırmak veya oluşabilecek bu tür yeteneklerin doğmasının ve büyümesinin önüne geçilmesini sağlamak hedeflenmektedir. Dolayısıyla ülkeler uyguladıkları bu stratejiye ilişkin kendilerini savunabilecekleri birşey kalmayınca meşru müdafaaya hakkına atıf yaparak devletlere tanınan doğal bir hak olduğu gerekçesinin arkasına sığınmaktadırlar.¹⁶⁰

Uluslararası literature ilk defa *Caroline* olayıyla girmiş olan önleyici meşru müdafaaya kavramının bu örneği 1937 yılında yaşanmış buna göre; Amerikan gemilerinin Kanada ayrılıkçılarına silah taşıdığı istihbaratından yola çıkan İngiltere Amerika’ya ait *Caroline* isimli gemiyi yakarak mürettebatla birlikte çok sayıda Amerikan vatandaşının ölmesine sebep olmuştur. Nitekim İngilizler *Caroline*’ın korsan bir gemi olduğunu savunarak meşru müdafaaya hakkı çerçevesinde bu eylemi gerçekleştirdiklerini öne sürmüşlerdir.¹⁶¹ Fakat daha sonra gelen bilgiye göre gemi hakkındaki istihbaratın yanlış olduğu öğrenilmiş ve önleyici meşru müdafaaya adıyla yapılan bu saldırı çok sayıda masum insanın ölümüne yol açmıştır. Netice olarak bir ülkenin kendisine yönelik olarak gerçekleşebilme olasılığı olan bir tehdide karşı gösterdiği tepkinin ifade ediliş biçimi olan önleyici meşru müdafaaya hakkı, eyleme dökülmemiş fakat yakında gerçekleşme ihtimali olduğuna inanılan bir saldırıyı engelleyebilmek amacıyla kuvvet kullanımını ifade etmektedir. Ancak BM Şartı’nın 51. Maddesinde yer alan meşru müdafaaya hakkına atıfta bulunulabilmesi için başlayan bir saldırının olması şarttır.

Meşru müdafaaya hakkının süregelen önemi, BM çağında devletlerin uluslararası güç kullanımlarını tutarlı ve düzenli bir şekilde meşru müdafaaya örnekleri olarak gerekçelendirmelerinden anlaşılabilir. 1961’de Rosalyn Higgins; “Meşru müdafaaya iddiası, belirli bir güç kullanımı için belki de en sık duyulan gerekçedir.” ifadelerine yer verirken Christine Gray’in daha yakın zamanda ifade ettiği gibi, "Başka bir devlete karşı güç kullanan devletler neredeyse her zaman nefsi müdafaaya çağrısında

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ Aiden Warren, Ingvild Bode, “Altering the Playing Field: The U.S. Redefinition of the Use of Force”, *Contemporary Security Policy*, Cilt:36, Sayı:2, 2015, ss. 174-199.

¹⁶¹ Colin S. Gray, *The Implications of Preemptive and Preventive War Doctrines: A Reconsideration*, United States, U.S. Government, 2007, s. 9.

bulunmaktadırlar.”¹⁶² Yasal olarak meşru müdafaa talebinde bulunulan bu tür örneklerin sayısını kesin olarak belirtmek bir yana, 1945'ten beri güç kullanımını içeren uluslararası uyuşmazlıkların sayısını kesin olarak belirlemek imkansızdır. Söylenilecek olan, güç kullanımı ile ilgili uyuşmazlıkların çoğunda meşru müdafaa hakkı kapsamında en az bir hak talebinde bulunulduğudur. Bu bağlamda 1987'de yazan Oscar Schachter, 1945'ten bu yana güç uyuşmazlıklarının kullanım sayısının "kesinlikle yüzlerce" olduğunu iddia etmiştir.¹⁶³ Dolayısıyla Birleşmiş Milletler, önleyici meşru müdafaa kavramını, meşru müdafaanın geniş yorumlaması olduğunu ifade ederek onaylamamaktadır.

4.4. ÖNLEYİCİ SAVAŞ (PREVENTIVE WAR)

Önleyici savaş (preventive war) kavramı önleyici meşru müdafaadan farklı olarak spesifik bir krize veya direkt olarak güvenlik tehdidine verilen bir karşılık olmaktan ziyade, bir devlet ile olağan rakipleri arasında ileride doğabilecek potansiyel bir güç eşitsizliğinin önüne geçmek ya da gelebilecek bir zararı engellemek amacıyla gerçekleştirilen stratejiye verilen addır. Tehlikeli bir seçenek olan bu strateji, geç kalınması durumunda rakibin güçlenerek kendisini yenmesinin muhtemel olmasından ötürü rakibi hedef alan askeri ve diplomatik bir çabadır. Dolayısıyla esasında rakibin güç kazanacağından korkarak verilen bir seçim savaşı olan önleyici savaş, ileride doğabilecek daha büyük bir savaşa tercih edilir.¹⁶⁴ Önleyici savaş stratejisi, bu tür risklerle yaşamak istememekten kaynaklanır ve devletler ileride kendilerine yönelebilecek tehlikeleri bu savaşla engellemeyi hedefler.¹⁶⁵ Başka bir deyişle, önleyen, tahmin edilen bir düşmanın güç dengesini değiştirmesi veya tahammül edilemez şekilde davranmasını önlemek için vurur. Doğal olarak, beklenen tehdit ne kadar uzakta olursa, tehlikenin ciddiyeti ve zamanlamasıyla ilgili tahminlerin derecesi o kadar büyük olur. Önleyici savaş, hedef devlette tehlikeli bir tehdidin ortaya çıktığına dair güçlü bir inançla değil, daha çok böyle bir tehdidin bir gün ortaya çıkabileceğinden şüphelenildiği ve güvende olmak üzülmekten daha iyidir anlayışından yola çıkmaktadır.¹⁶⁶

¹⁶² James Green, *The International Court of Justice and Self-Defence in International Law*, Oxford, Hart Publishing, 2009, s.3.

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ Colin S. Gray, *op. cit.*, s. 15.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ *Ibid.*, s. 6.

Tarih boyunca çok sayıda örneği bulunan önleyici savaşların ilki ise M.Ö. 431-404 yılları arasında gerçekleşen Mora Yarımadası Savaşı olarak kabul görmektedir. Ayrıca Roma döneminde de sık sık önleyici savaş stratejisine başvurulduğu ve aralarında en korkunç örneğin Roma'nın Kartaca'ya savaş açtığı M.Ö 149-146 yıllarında yaşanan Üçüncü Pön Savaşı olduğu bilinmektedir.¹⁶⁷ O çağlardan modern dönemlere gelindiğindeyse Rusların Uzakdoğu'daki güçlerinin artmasının önüne geçmeyi ve Rus işgali altında bulunan Mançurya'dan geçen demiryolunu engellemeyi isteyen Japonya, 1904-1905 yıllarında Rusya'ya karşı önleyici savaşa başvurmuştur.¹⁶⁸ Farklı bir örnek olan 1854-56 yıllarında yaşanan Kırım Savaşı ise yine Rusya'nın gücünü kırarak etkisinin önüne geçmek isteyen İngiltere tarafından yapılmıştır.¹⁶⁹ Japonya'nın 1904 yılında Rusya'nın Çin'de bulunan filosuna yaptığı saldırı ve yine 2. Dünya Savaşı'nda daha savaşa girmemişken Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı yaptığı Pearl Harbor saldırıları da önleyici savaş kapsamında ele alınmaktadır. Fransa'nın başkenti Paris'in Naziler tarafından işgal edilmesinin ardından İngiltere askeri deniz birliklerinin Almanlar ve İtalyanlar tarafından işgal edilebilmesi ihtimalinin yarattığı endişeyle *Catapulta* ismiyle adlandırdıkları bir dizi operasyon yürütmüş ve müttefiki Fransa'nın bir sürü gemisini batırmıştır.¹⁷⁰ Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın başlarında bazı Batılı devlet adamları ve düşünürler SSCB'nin yakın zamanda nükleer silah üreteceği belli olduğundan doğabilecek zararların önüne geçmenin ileride çok daha zor olabileceği endişesiyle önleyici savaş çağrısında bulunmuşlardı. Fakat bu çağrılar az sayıdaydı ve SSCB'nin nükleer silah üretmesiyle önemini yitirdi.

Tarihçiler, uluslararası ilişkiler uzmanları, hukukçular ve filozoflar önlemeye farklı şekilde yaklaşırlar. Kuşkusuz bu tür çeşitli tanımlar arasında örtüşmeler de bulunmaktadır. Bununla birlikte, analitik kayıtlar oldukça farklıdır: bir grup (tarihçiler ve uluslararası ilişkilerde uzmanlar) önleyici girişimi nedenleri veya bahaneleriyle tanımayı önerirken, diğer grup (hukuk bilim adamları ve filozoflar) dikkatlerini en çok nedenlere hatta güdülere vermektedirler.¹⁷¹ Nedenlerle ilgili olarak ise, “çıkarlar” kavramı, yani nesnel olarak savaşa gitmekten elde edilen

¹⁶⁷ James H. Nolt, “Preventive War”, 2017, <https://worldpolicy.org/2017/08/10/preventive-war>, Erişim Tarihi: 20.04.2019.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ Colin S. Gray, *op. cit.* s. 21

¹⁷⁰ Nezaket Memmedova, “Önleyici Savaş”, Bakü, 2018, <https://kafkassam.com/onleyici-savas.html>, Erişim Tarihi: 20.04.2019.

¹⁷¹ Ariel Colonomos, *The Gamble of War, Is It Possible to Justify Preventive War?*, New York, Palgrave Macmillian, 2013, s. 2.

kazanımlar hakimdir. Bu çıkarlar nesnel olarak hesaplanabilir ve ayrıca inançlardan veya tercihlerden etkilenebilir. Nedenler nesneldir ve değeri tutarlılığa ve eleştirilere karşı koymaya dayanan bir çerçevede içinde belirlenir. Sebepler de az çok öznel olabilir ve bu özellikle bir devletin liderlerinin bir tehdide yanıt olarak kendilerini savunma ihtiyacını ilan ettikleri durumdur.¹⁷² Nitekim sözde önleyici savaşların, tek bir kategori altında gruplandırılması zor olan farklı yönleri olduğu söylenebilir.

Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 2003 yılında askerlerini Irak'a karşı savaşa gönderdiğinde, karar kendi ülkesinde büyük bir coşkuyla karşılanmış, bir vatanseverlik dalgası yakalanmış ve ulusal duyarlılığın çoktan kamçılandığı 11 Eylül saldırılarına tepkiyi daha da arttırmıştır. ABD'nin bir "misyonu" vardı. Uzun bir geleneğin ardından ABD misyonu bir kez daha kendi çıkarlarını koruyarak dünyayı kurtarma hakkını kendinde gördü: "terörizme karşı savaş" onun değişmez teması haline geldi.¹⁷³ Colonos'a göre bu savaştaki duruşuyla bölgesel düzeyde Amerika'ya paralel bir ülke olduğu gerçeğini İsrail'in, 2006 yazındaki Lübnan savaşı ve birkaç hafta süren 2008 sonundaki Gazze müdahalesi bunu kanıtlamaktadır. Bu çatışmalar İsrail'in büyüyen ve uzun vadede kabul edilemez bir tehdidin önlenmesi açısından haklı çıkardığı savaşlardır. Terör tehdidi olarak görülen Filistinlileri ortadan kaldırmayı amaçlayan "hedefli cinayetler" gibi özel güç kullanımı önlemleri de bu savaş modelinin bir parçasıdır.¹⁷⁴ Bu bakımdan İsrail, inisiyatif alma, insanlığı tehdit eden tehlikelere karşı önleyici hareket etme ve onu riskten koruma hakkının kendisinde olduğunu iddia etmektedir.

4.5. ÖN ALICI VURUŞ (PREEMPTIVE STRIKE) VE İSRAİL

SSCB'nin sağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından uluslararası dengelerin değişmeye başladığı 1990'ların hemen sonrasında 11 Eylül 2001'de "İkiz Kulelere" yapılan terör saldırısı ABD yönetiminin yeni bir ulusal güvenlik stratejisi belirlemesine neden olmuş ve bu stratejinin en kritik unsurlarından birini düşman tarafından saldırıya uğramadan önce davranılan ön alıcı vuruş stratejisi (preemptive strike) oluşturmuştur.¹⁷⁵ ABD politika beyanları, çeşitli koşullar altında algılanan güvenlik tehditlerine karşı ilk vuruşu ifade etmek için "önleme" terimini kullansa da, kuşaklar boyunca akademisyenler ve siyaset

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ Anthony Clark Arend, *op. cit.*, s. 89.

bilimciler, ön alıcı vuruş taktiğini önleyici saldırıdan ayırarak daha kısıtlayıcı bir şekilde tanımlamaktadırlar.¹⁷⁶ Ön alıcı vuruş taktiği önleyici savaşla benzer gözüktüğü de; düşmandan gelen ve her an gerçekleşebilecek bir saldırıyı önceden bastırmak veya doğabilecek zararları önlemek amacıyla kuvvet kullanılması anlamına gelmektedir.¹⁷⁷

ABD ve İsrail'in sık sık uyguladığı bu strateji, bir ülkenin bir diğeri ya da terörist grup tarafından tarafına yönelik zarara uğratmakla ilgili çıkarımda bulunduğu zaman zarara uğramayı beklemeden tehdide karşı askeri harekatta bulunmasıdır.¹⁷⁸ Kuşkusuz devletler için ön alıcı vuruş çekici olabilir çünkü zafer ve yenilgi arasında fark yaratmayı vaat ettiği gibi sadece her an başlayabilecek bir çatışmada düşmanın ilk vuran olması halinde olabilecek zararları çok daha az hale getirebilmektedir. Bu çerçevede kendisine daha bir saldırı gelmeden ilk saldırının gerçekleştirilmesi, bir ülkenin bekasını koruduğu gerekçesiyle meşru müdafaa olarak değerlendirilmekte ve bunu yapan ülkeler tarafa göre haklı bir savaş olarak ele alınmaktadır.¹⁷⁹ Neticede tehdit altında olan devletin maksadı kendisine yönelmiş olan tehdidin gerçekleşmesine fırsat vermeden durdurmaaktır. Ön alıcı vuruş, düşmanın saldırıya geçmek üzere olduğu ve ilk saldıran olmanın düşmana fırsat vermektten çok daha iyi olacağı inancına dayandırılmaktadır. Neticede devletler için düşmanın saldırması durumunda meydana gelebilecek zararlardan önce ilk saldırıyı yaparak çok daha az zararlar düşmanı engellemek daha cazip gelmektedir.¹⁸⁰

Bununla birlikte, ileriye dönük saldırılar, uluslararası arenada, özellikle de onları harekete geçiren tehdit başkaları için ciddi görünmediğinde, genellikle önemli siyasi yaptırımlar doğurmaktadır. Bunlar, İsrail'in Ekim 1973'te Mısır'a ön alıcı vuruş başlatmama kararında olduğu gibi, ilk vuruşta kazanacağı önemli askeri avantajlardan bile ağır basabilir. Ulusal veya kişisel itibar kaygısı, ön alıcı vuruş lehine veya aleyhine baskı yapabilir. Ayrıca hesaba katılması gereken iç politik maliyetler ve faydalar da vardır ve hukuk ile ahlak konuları sıklıkla bu politik

¹⁷⁶ Karl P. Müeller, Jasen J. Castillo, Forrest E. Morgan, Negeen Pegahi, Brian Rosen, *Striking First Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, Santha Monica, Rand Corporation, 2006, s. 11.

¹⁷⁷ Bülent Sarper Ağır, "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:12, 2006-2007, s. 85,86.

¹⁷⁸ Matthew J. Flynn, *First Strike Preemptive War in Modern History*, New York, Routledge, 2008, s. 1.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ Karl P. Müeller, Jasen J. Castillo, Forrest E. Morgan, Negeen Pegahi, Brian Rosen, *op. cit.* s.13.

endişelerle iç içe geçmektedir.¹⁸¹ Bundan ötürü ne tür uygulamaların savaşı haklı çıkarıp çıkarmayacağı üzerinde duran Walzer, çok sayıda olmamakla birlikte savaşın haklı görülebileceği bir takım durumların olabileceğini ifade etmektedir.¹⁸² Ancak politikacıların meyilli oldukları tahrik edici bazı söylemlerin tek başlarına bir tehdit olarak değerlendirilemeyeceği gibi resmi veya önceden anlaşılmış sınırı ihlal etmemesi halinde askeri hazırlıkların da tehdit sayılamayacağı üzerinde durmaktadır.¹⁸³ Dolayısıyla başlatılmış bir savaş yoksa görülen bir takım tehlikeli hareketlerin savaş çıkarma niyeti olarak görülemeyeceğine inanan Walzer; bir devletin ön alıcı vuruş uygulayabilmesi için kendine yönelmiş çok açık bir tehdidin bulunması ve bu vuruşun yapılmaması durumunda mağlup olma olasılığının yükseleceği bir durumun bulunması gerekmektedir.¹⁸⁴

ABD ile İsrail, terör örgütlerine yönelik olarak sık sık ön alıcı vuruş yapan devletlerdendir. Nitekim 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi, 1967'deki savaş ve 1981 yılında Irak'ın Osirak reaktörüne İsrail tarafından yapılan saldırı ön alıcı vuruşun önemli örneklerdendir.¹⁸⁵ İsrail, Irak'ı ileride kendisine karşı kullanacağı nükleer silah üretmekle itham ederek, 1981'de Osaka'daki reaktörünü yok etmiş ve bir kez daha eleştiri oklarını kendine çevirmiştir. Fakat kendisini, kendilerine yönelik ciddi bir tehlikeye karşı savundukları iddiasının arkasında durmaya devam etmiştir.¹⁸⁶ Nitekim saldırı sonrasında konuşan İsrail Büyükelçisi, BM Şartı'nda yer alan meşru müdafaa hakkı doğrultusunda hareket ettikleri beyanında bulunmuştur.¹⁸⁷ Öte yandan geçtiğimiz on yıl içinde Suriye iç savaşı büyürken İsrail, İran ve Suriye'deki Hizbullah hedeflerine 100'den fazla saldırı gerçekleştirmiştir. Nitekim bunlar, Hizbullah'a silah transferini önlemek, İranlı komutanları ve İsrail Golan Tepeleri'ne yaklaşan güçleri çıkarmak veya Suriye'nin uçaksavar yeteneklerini vurmak için gerçekleştirilen ön alıcı vuruşlardır.¹⁸⁸

Bahsedilen bütün bu kuvvet kullanımı kavramlarını referans alarak eylemlerine devam eden İsrail, kurulduğu günden bu yana bu kuvvet kullanımlarının tümüne

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² Michael Walzer, *Just and Unjust Wars*, New York, A Member of the Perseus Books Group, 2006, s. 80.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Anthony Clark Arend, *op. cit.*, s. 94.

¹⁸⁶ *Ibid.*, s. 95.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ Avraham Avı-Hai, "Preemption has always been part of Israel's military doctrine", <https://www.jpost.com/opinion/preemption-has-always-been-part-of-israels-military-doctrine-612377>, Erişim Tarihi: 17.01.2021.

eylemlerinde yer vermiş ancak özellikle ön alıcı vuruş stratejisini daha sık uygulamıştır. Çevresinde kurulduğu zamandan itibaren çok sayıda savaş yaptığı Arap ülkelerin bulunması ve bu ülkelerde var olan terör örgütlerinden kuşkusuz bu eylemlerinin arkasında yer alan oldukça mühim nedenlerdir. Tarihte maruz kaldığı şiddet ve soykırımın hafızasında travmatik yer edışı ve kolektif hafızadaki önemi eklenince İsrail'in bu kavramlara başvurma nedenleri açıklanabilse de bahsedilen bu kuvvet kullanımları BM Şartı'na göre kabul edilmemektedir. Fakat yinede özellikle Netanyahu'nun liderliğini yaptığı Likud Partisi'nin İsrail'de iktidara geldiği zamanlarda yayılcı politikasıyla birlikte bu şekilde kuvvet kullanımlarının önemli ölçüde arttığı gözükmemektedir. Bu eylemlerden birisi ise ülkemizi yakından ilgilendiren 2010 yılında gerçekleşen Mavi Marmara operasyonudur. Bu bağlamda İsrail'in kuruluşundan bu yana gerek dış politikadaki gerekse iç siyasette Filistin meselesine yönelik güvenlik hassasiyetlerinden bahsedeceğimiz bölüme geçmeden önce kolektif hafızanın İsrail'in devletleşme sürecinde ve sonrasında ürettiği güvenlik politikalarında ne denli etkili olduğu ele alınacaktır.

4.6. İSRAİL'DE TOPLUMSAL HAFIZA VE GÜVENLİK ALGISI

Toplumsal hafıza genellikle bir grup tarafından benimsenen geçmişin temsilleri olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli alt bellek türlerini içeren bir şemsiye kategorisidir. Bazı ana türlerden ilki olan popüler hafıza; insanların psikolojik tepkilerini (örneğin, kolektif duygusal yönelimleri ve ahlakları) ve sonuç olarak davranışlarını önemli ölçüde etkilemekte, bu nedenle büyük önem verilmektedir.¹⁸⁹ İkincisi, resmi hafızadır, bu da örneğin ordunun yayınlarında, ulusal müzelerdeki sergilerde ve eğitim sisteminde kullanılmak üzere onaylanmış ders kitaplarında kendini göstermektedir. Üçüncüsü, olayları doğrudan deneyimleyen insanların tipik anıları ve sözlü tarihleriyle gösterilen otobiyografik hafızasıdır. Bu, geçmişle ilgili birincil bilgi kaynağıdır ve bu nedenle genellikle büyük önem verilmektedir.¹⁹⁰ Dördüncüsü, araştırma topluluğunun -akademik ve bağımsız bilim adamlarının- araştırmalarında geçmişe bakış açısını oluşturmaktadır. Beşinci ve sonuncusu ise kültürel hafızadır

¹⁸⁹Rafi Nets-Zehngut, "The Israeli Collective Memory of the Israeli- Arab/Palestinian Conflict: Its Characteristics and Relation to the Conflict", *A Social Psychology Perspective on The Israeli-Palestinian Conflict*, Tel Aviv, Springer International Publishing, 2016, s.49.

¹⁹⁰ *Ibid.*

yani toplumun geçmişine, diğerlerinin yanı sıra, gazete makaleleri, anıtlar, filmler ve binalar aracılığıyla bakma biçimidir.¹⁹¹

Tarihsel hafıza soruları, kimlik politikalarının yükselişinde, özellikle de dünyadaki sivil ve etnik çatışmaları körüklemeye kilit bir rol oynamıştır. Bellek ve kimlik arasındaki ilişki, yani geçmişin nasıl hatırlandığı ile geçmiş arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için bireysel veya kolektif benlik duygusunun oluşumunu ele almak gerekmektedir.¹⁹² Hafıza sadece söylenenlerin anlatılması değil, bizim tarafımızdan ve bize yapılanlara bizim verdiğimiz cevabımızdır. Böylece, zamanla tekrarlanırsa ve medya aracılığıyla büyütülürse, alışkanlık haline gelebilecek eylemleri ve başkalarıyla etkileşimleri anlatmaktadır. Örneğin, defalarca deneyimlendiğinde, travmatik bir aşağılanma anısı alışkanlık haline gelebilir, böylece kimlik ve başkalarıyla ilişkileri destekleyen uygulamaları yapılandırır, öyle ki önceki yaşam alışkanlıkla uygulandığı gibi şimdiki zamana da yansıtılır.¹⁹³ Bu nedenle, kayıp, yas ve travma ile ilgili duygularımız ve bize yapılan uygulamalar, bizim günümüzdeki eylemlerimizi yapılandırabilmektedir.

Kolektif hafıza bir kültürün alışkanlıklarına bağlanabilirken, aynı zamanda itiraz konusu da olabilmekte, ulus ve imparatorluk inşasıyla ilgili resmi siyasi uygulamalarda meşru bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda yakın zamanlarda, toplu şiddet mağdurlarının, acı çekme deneyimlerini daha sık dile getirdiklerine tanık olunmaktadır. Öyle ki son yarım yüzyılda kurbanların artan sesi ve direnişleri, travmatik hafıza ile savaşta kolektif kimliğin oluşturulması arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Nitekim milyonlarca Yahudinin katledildiği *Holokost*, II. Dünya Savaşı sonrasında İsrail devletinin sağlamlaşmasına ivme kazandırmış, İsrail ulusunun anlatılarında *Holokost* anısının harekete geçirilmesi ve İsrail'in Arap düşmanları ile Naziler arasında bir bağ kurulması, 1948'de İsrail'in devlet oluşumuyla birlikte "düşman Arap" fikrini daha da sağlamlaştırmıştır.¹⁹⁴ Yahudiler *Holokost*'tan sonra yeni bir devlet inşa ederken bir daha asla böyle bir girişime izin vermeyeceklerini ve engel olmak adına her önlemi alacaklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Nitekim İsrail kuruluşundan bu yana güvenlik politikasını, başlarına

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² K.M. Fierke, "Memory and Violence in Israel/Palestine", *Human Rights & Human Welfare*, Sayı:8, 2006, s. 35.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*

gelen bunca şeyden sonra kendilerine yönelik en ufak bir şiddete dahi izin vermemek üzerine inşa etmiştir.

Kurduğu yeni devlette kendilerine yapılan tüm bu zulümleri ve dünyada eşi benzeri görülmemiş *Holokost*'u hafızalarda hep canlı tutmak isteyen İsrail, gelecek nesillerin de bu güvenlik algısıyla ilerleyebilmesi üzerine politikalar yürütmeye devam etmektedir. Öyle ki yaşadığı tüm bu travmatik olayları okul çağındaki çocuklara eğitim sisteminin bir parçası olarak aktararak geçmişi canlı tutmakta ve toplumsal hafızayı şekillendirmektedir. Bu şekilde kendilerine yönelebilecek her türlü şiddet olayından korunabilmek için yüksek düzeyde önlemler almayı da meşrulaştırmaktadırlar. Nitekim İsraililer için Avrupa'da düşman "Nazi"yken Filistin topraklarına gelmeleriyle birlikte "Arap" olmuştur. Kuruluş yıllarında bu kavramın içerisinde kendisine savaş açan komşu Arap devletleri yer alırken, neredeyse son elli yıldır genellikle terör örgütü olarak nitelendirdiği Filistinli veya merkezleri komşu devletlerde bulunan Arap gruplar yer almaktadır. Dolayısıyla İsrail'in komşu devletlere yönelik politikaları da kolektif hafızayla şekillenen bir güvenlik algısı üzerine kurulmuştur ve o çerçevede devam etmektedir.

4.7. İSRAİL'DE ORDUNUN YAPILANMA SÜRECİ VE POLİTİKALARI

Yahudi toplulukları hem geldikleri yerde maruz kaldıkları şiddet hem de Araplarla başlayan gerilimleri nedeniyle devlet olmadan önce de silahlı birlikler oluşturmaya başlamış ve güvenliği her daim ön planda tutmuşlardır. Yahudilerin kolektif hafızalarında taşıdıkları tüm güvenlik kaygıları ve yaşam mücadelesi İsrail Devleti'ni şekillendiren en önemli unsurlardan olmuş ve "silahlı bir ulus" olmaları yolunda katalizör görevi görmüştür. İsrail devlet olma ilanıyla birlikte kendi ordusunu güçlü bir şekilde inşa etmeye başlamıştır. Mayıs 1948'de İsrail Devleti kurulmadan önce, onun korunması için faaliyet gösteren bir dizi silahlı Yahudi savunma örgütü bulunmaktaydı. Bunlardan Yahudi ulusal kurumlarının seçilmiş liderliğine yanıt veren Haganah ve Palmach'a ek olarak, Lehi (Lohamei Herut Israel veya 'Fighters for the Freedom of Israel') ve Irgun (Irgun Zevai Le'ummi) bağımsız olarak faaliyet göstermekteydi.¹⁹⁵ Arap-Yahudi çatışmalarının başladığı süreçte ön plana çıkan gruplardan biri olan Haganah, Filistin Yahudileri'ni savunmak için ve I. Dünya Savaşı sırasında Yahudi Lejyonu'nun kurucusu ve tanınmış Siyonistlerden

¹⁹⁵ Israel Defense Forces: The Founding of the IDF, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-founding-of-the-israel-defense-forces>, Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Vladimir Jabotinsky'nin ilkelerine göre kurulmuştu.¹⁹⁶ Irgun ise Haganah'ın bir kolu olmakla birlikte Menahem Begin bunun tanınmış şahsiyetlerindendi. Manda rejimi öncesinde ve süresince Araplarla olan güvenlik problemlerinden doğan bu silahlı gruplar 1. ve 2. Dünya Savaş'ları sırasında gönüllü olarak İngiliz ordusuna yazılarak Nazilere karşı destek vermişlerdir. Bununla birlikte onlardan askeri eğitim ve silah sağlamışlardır. İsrail devleti kurulana kadar geçen süreçte Yahudilerin silahlı birlikleri niteliğinde hareket eden bu gruplar Filistin topraklarında Yahudi yerleşimlerinin kurulmasında da önemli rol oynamışlardır. Nitekim İsrail'in bağımsızlığı ilan edildiğinde, yeni hükümet İsrail Devleti Hükümetine bağlı tek ve birleşik bir silahlı kuvvet olan İsrail Savunma Kuvvetleri/ Israel Defense Forces (IDF)'ı kurmuştur.

28 Mayıs 1948'de Başbakan David Ben-Gurion tarafından imzalanan kararnameyle kurulan IDF, kara kuvvetleri, hava kuvvetleri ve bir donanmadan oluşmaktadır.¹⁹⁷ İsrail Savunma Kuvvetleri, kuruluşundan bu yana, ülkenin kendisini sayısal olarak üstün komşularından koruma ihtiyacıyla şekillenmiştir ve bir "halk" ordusu niteliğiyle çalışmaktadır. Kuvvet yapısının bileşimi bu imajı hem yansıtmakta hem de pekiştirmektedir. Doktrinlerin birincil unsuru, İsrail'in tek bir savaşı bile kaybetmeyi göze alamayacağı inancıdır.¹⁹⁸ Misyon beyanlarında belirtildiği gibi, IDF'nin temel görevleri İsrail'in güvenliğine yönelik dış tehditleri caydırmak, tehditlerin üstesinden gelmek ve hükümete ulusal hedeflerin savunulması ve geliştirilmesi için gerekli görülen askeri gücü sağlamaktır. Nitekim askerlik ve yedek görevi zorunlu kılan Milli Hizmet Yasası'nın 1949'da kabul edilmesiyle, Yishuv'da olduğu gibi, sadece bu yükü üstlenmeye gönüllü olanların değil, vatanın savunulması tüm vatandaşların sorumluluğu haline gelmiştir.¹⁹⁹ Buna göre 18 yaşına gelen kadın ve erkek ayrımı olmaksızın her İsrail vatandaşı 2 ve 3 yıllığına zorunlu askeri hizmete alınmakta bununla birlikte yedek olarak orta yaşa kadar erkek vatandaşlar her yıl bir aylık ek askeri görev süresinden sorumlu tutulmaktadırlar.²⁰⁰

1948'de bağımsız bir devlet olarak kurulduğundan beri İsrail, "silahlı bir ulus" olarak tasvir edilmiştir. Bu tanımlamayı haklı kıldığı varsayılan çeşitli koşullardan

¹⁹⁶ Yusuf Besalel, *op. cit.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸The Editors of Encyclopaedia Britannica, Israel Defense Forces, <https://www.britannica.com/topic/Israel-Defense-Forces>, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

¹⁹⁹ Stuart A. Cohen, *Israel and its Army: From Cohesion to Confusion*, New York, Routledge, 2008, s.30.

²⁰⁰ Stuart A. Choen, "The Israeli Defense Forces(IDF):From a "People's Army" to a "Professional Military", Causes and Implications", *Armed Forces&Society*, Cilt:21, Sayı:2, 1995, s. 237-254.

şüphesiz en göze çarpanı, askeri çatışmanın ulusal anlatıdaki yaygınlığıdır. Savaşta doğan İsrail, o zamandan beri neredeyse sürekli olarak şiddetli askeri çatışmalara girmiş ve aslında savaş, çoğu İsrailinin kolektif kimliğinin oluşumunda olduğu kadar devlet kurumlarının pekiştirilmesinde de merkezi bir rol oynamıştır.²⁰¹ Hayatta kalmanın ulusal koruyucusu olarak yatırım yapılmasının dışında, IDF, ulusal değerlerin kurumsal koruyucusu olarak da geniş çapta tutulması öngörülmüştür. Askerlik hizmetinin yasal bir zorunluluk olduğu kadar ulusal bir ayrıcalık olduğu mesajı, neredeyse hiç değişmeden ve görünüşe göre muazzam bir etki yaratacak şekilde okul çocuklarına aktarılmaktadır. Bununla birlikte halk arasında “hizmete yönelik motivasyon” olarak bilinen saflara katılma ve muharebe birimleri için gönüllü olma eğilimi her zaman üst seviyelerde olmuştur.²⁰²

IDF'yle ilgili düşüncelerini; “IDF'nin ilk görevi, devletin güvenliğidir, ancak tek görevi değil. Ordu aynı zamanda hem yerli hem de göçmen İsraili gençler için öncü bir eğitim gücü olarak hizmet etmelidir. IDF, beden ve ruh olarak sağlıklı, cesur ve sadık, diaspora bölünmelerini iyileştirecek ve İsrail Devleti'nin tarihi misyonlarını kendi kendini gerçekleştirme süreciyle, vatani inşa edecektir.”²⁰³ sözleriyle dile getiren Ben Gruion, ordunun İsrail'in inşasında ve devamlılığında ne denli önemli olduğunun altını çizmiştir. Nitekim İsrail ilk günden bugüne gerek yüksek savunma harcamaları gerekse “silahlı bir millet” algısından hareketle uyguladığı zorunlu askerlik politikaları ile varlıklarını devam ettirebilmek için ordunun ne denli önemli olduğunun eğitim müfredatında vurgulanması güvenlik hassasiyetinin ne kadar üst seviyede olduğunu göstermektedir. Öyle ki yüzyıllar boyunca hiçbir orduya sahip olmayan ve askerlik yapmasına izin verilmeyen Yahudi halkı *Holokost*'un katalizör etkisiyle bir kez daha yok edilme ihtimalini göze alamayacaklarını her fırsatta dile getirmeye başlamıştır. Bölgesel etkenler ve güvenlik hassasiyetleriyle birlikte silahlı bir ulusun somut örneği haline gelmişlerdir.

²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ *Ibid.*

BÖLÜM V

İSRAİL GÜVENLİK ALGISI VE KUVVET KULLANIMININ İÇ VE DIŞ POLİTİKADAKİ ÖRNEKLERİ

Yahudilerin tarih boyunca maruz kaldıkları ve *Holokost* ile birlikte zirve yapan güvenlik hassasiyetleri kolektif hafızalarını şekillendirmiş, tüm bunlar da devletleşme süreçlerinde özellikle ordunun şekillenmesi ve askeri politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla İsrail bağımsız bir devlet olarak hayatına, savunma ve güvenlik konularına yüksek öncelik veren bir yaklaşımla başlamıştır. Güvenlik konularına verilen öncelik ve hassasiyeti kuruluşundan günümüze kadar farklı biçimlere bürünmüş fakat hassasiyet hep devam etmiştir. Çevresinde kurulduğu günden itibaren savaştığı Arap devletlerin varlığı ve bu devletlerin Arap-İsrail Savaşı'nın rövanşını yapmak istemeleri ayrıca İsrail'i dışlayarak ilişkilerini yürütmelerinden ötürü İsrail hep kuşatılmışlık düşüncesiyle politikalar üretmektedir. Bunların yanısıra Yahudilerin diaspora boyunca maruz kaldıkları şiddet, problemler ve son olarak soykırım Yahudilerin hayatta kalabilmek için her zaman mücadele etmeleri gerektiği inancının yerleşmesine neden olmuş, bu da Yahudilerin diğerleri tarafından dışlanıp yalnız kalan ve her daim tehdit altında yaşayan bir millet oldukları algısını taşımalarına sebebiyet vermiştir. Tarihte yaşadıkları acılar bugün hala hafızalarında canlılığını korumaya devam etmekte ve onların güvenlikle ilgili politikaları her zaman önceliklendirmelerine neden olmaktadır. Nitekim İsrail başbakanı Ben-Gruion da, Yahudilerin dostunun sadece Yahudi olabileceğini ve İsrail'in varlığını devam ettirebilmesi için "silahlı bir millet" olmasının şart olduğuna ilişkin inancını dile getirmiştir.²⁰⁴ Bu bağlamda Arap-İsrail çatışmasında İsrail'in etkili silahlı kuvvetleri bir dış politika aracı olarak kullanılmaktaydı. Ben-Gruion döneminde silahlı kuvvetler, resmi İsrail düşüncesi olan misilleme doktrininde kavramsallaşmıştı. Kimi zaman Ben-Gruionizm olarak adlandırılan bu doktrin, Arap rejimlerinin İsrail'in varlığına karşı olmaları nedeniyle ancak İsrail'in askeri gücünü sık sık hatırlatılmasının gerekeceği temeline dayanmaktaydı.²⁰⁵ Ben-Gruionizmin temel ilkesi, İsrail'e karşı yönelik her Arap

²⁰⁴ Michael Brecher, *The Foreign Policy System of Israel Setting: Images Process*, London, Oxford University Press, 1972, s. 229.

²⁰⁵ William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 392.

saldırısına, hareketin kendisiyle orantılı olmayan, daha büyük bir güçle karşılık verilmesiydi.²⁰⁶ 1950'lerde başlatılan bu politika daha sonraki yıllarda İsrail'in silah gücüyle birlikte diplomasisinin başlıca aracı olmuştur.

İsrail 1950'lerin başında uluslararası dış politikasını geliştirirken ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki küresel rekabette bir tarafsızlık politikası benimsemişti. Ancak Soğuk Savaş'ın Orta Doğu'nun tamamına yayılması ile birlikte Sovyetler Birliği'nin Arap devletlerine silah sağlayarak ilişkilerini yakınlaştırması üzerine, İsrail de yüzünü Batı'ya dönerek özellikle ABD'yle ilişkilere ağırlık vermiştir. Bu bağlamda Amerikalı politikacılar İsrail'i ABD'nin Orta Doğu politikası için muhtemel bir stratejik değer olarak görerek ciddi silah sevkiyatlarında bulunmuşlardır. Şüphesiz bunun arkasında iki önemli sebep vardı: Birincisi, ABD İsrail'in mutlak askeri üstünlüğünün Arap devletlerini İsrail'e karşı savaşmaktan caydırarak bölgesel istikrara katkıda bulunması, ikincisi ise, ABD'nin Soğuk Savaş mantığına göre güçlü bir İsrail'in Sovyetler'in Orta Doğu'daki yayılmacı emellerine engel olması.²⁰⁷ Ancak 1970'lerin başından bu yana ABD'nin beklentileri tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Nitekim İsrail'in davranışları zaman zaman Amerikan stratejik çıkarlarına ters düşmüş, İsrail'in kendi güvenlik hedefleri için silahlı kuvvetlerini kullanmaya hazır olması bölgede istikrar unsuru olmadığı gibi Suriye ile Irak, Mısır'ı izleyerek SSCB'yle askeri ortaklıklar kurmuşlardır.²⁰⁸

İsrail, yeni bir ulus meydana getirirken dini yasaların daha çok yer almasını talep edenlerle, seküler bir ulus yaratılmasını isteyenler daima çekişme halinde olmuşlar ve bu çekişmeden her iki tarafın da isteklerinin bir araya geldiği yeni bir milli kimlik çıkmıştır. Bununla birlikte İsrail'de akıllara öncelikle Yahudi-Arap ayrımı gelse de Yahudilerin aralarındaki farklılıklar, İsrail'deki siyasi oluşumun ne çerçevede olacağı konusunda önemli bir etkiye sahiptir. Doğu ve Orta Avrupa'dan göç eden Aşkenazlar ile Kafkaslar ve Orta Doğu'dan göç eden Mirzahilerle İspanya Yarımadası ile Osmanlı topraklarından gelen Sefaradların aralarında dini yorumlarda ve toplumsal geleneklerde önemli farklar bulunmakla birlikte sınıf ayrımları da söz konusudur.²⁰⁹ Filistin'e ilk göç edildiğinde ön planda yer alan Aşkenazlar, İsrail kurulurken başı çeken, eğitim ve gelir seviyesi yüksek Yahudilerdir. Sefarad ve

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ G. N. Gıladı, "Sephardi Resistance and Solidarity with Palestinians", *Discord in Zion Conflict Between Ashkenazi & Sephardi Jews in Israel*, London, Sporcion, 1990, s. 252-338.

Mirzahi Yahudileri'nin ise kültürleri birbirlerine daha yakın olmakla birlikte eğitim ve ekonomik seviyeleri çok daha düşük kişilerdir.²¹⁰ Nitekim dünyada yüz yıllar boyunca bambaşka yerlerde yaşayan ve bambaşka geleneklere sahip Yahudiler arasında bulunan bu ayrımların ortadan tamamen kalması kolay görünmemektedir. Fakat başka politik görüşleri olsa da bütün Yahudiler, Yahudi Devleti'nin varlığını koruyabilmesi için güvenlik algısını hep önceliklendirmişlerdir.

İsrail yeni bir ulus yaratırken zaman içerisinde Yişuv'un²¹¹ komünal örgütlerini kendi milli kuruluşları haline getirmeye başlamış ve 1949-1977 yılları arasında İsrail siyasetinde, Yişuv'un en önemli yönlendiricilerinden olan Mapai Partisi söz sahibi olmuştur.²¹² Fakat tarih boyunca yaşadıkları ve son olarak yapılan Yom Kippur Savaşı'ndan kaynaklanan sebeplerle yıpranan ve ağırlıklı Aşkenaz Yahudilerinin destekçisi olduğu parti, 1977 yılına geldiği zaman fazlasıyla tükenmiştir. Ancak Menahem Begin'in liderliğini yaptığı Likud Partisi, Seferadlar ile Mirzahilerin desteğini alarak, 1977 seçimlerinde hükümet kurma yetkisini kazanmışlar böylece İsrail'in kuruluşundan bu yana devam eden Mapai Partisi'nin iktidarlık dönemi sona ermiştir.²¹³ “Sefaradların isyanı” veya “İsrail'in deprem seçimleri” ifadeleriyle ele alınan bu seçimler, İsrail'deki güç dengesinin sarsıcı ve ciddi şekilde değişime uğramasına neden olmuştur.²¹⁴ Bununla birlikte 1967'deki savaşın ardından bölgenin değişen dengeleri ve Batı Şeria ile Gazze Şeridi'nin devamlı olarak İsrail'in işgali altında bulunması sebebiyle İsrail kendi içerisinde de önemli tartışmalar yaşamıştır. Nitekim bu tartışmaların, dini eğilimli siyasi partilerin güç kazanmasına sebep olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.²¹⁵

Likud partisinin seçilmesi toplumu ve siyaseti o kadar önemli şekilde etkilemişti ki, kimi tarihçiler İsrail'in 1977'den sonraki dönemini “ikinci İsrail” olarak nitelendirmektedirler. Bu seçimlerle birlikte İsrail'de etkili olan Likud tarihten gelen bütün güvenlik hassasiyetlerini taşıdığı gibi koalisyon kurduğu diğer küçük siyasi partiler de yine güvenliğe öncelik veren merkez sağ partilerinden oluşmaktadır. Likud'un tarihi bakımdan en mühim öğelerinden birisi ise, siyasi ve

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Yişuv:1948'den önce Filistin topraklarına gelen Yahudi gruplar. Bkz: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-studies-an-anthology-the-yishuv>, Erişim Tarihi:30.12.2020.

²¹² William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 383,384

²¹³ Giora Goldberg, “Historical Perspective on the Ideological Dimension of the 1977 Political Turnover in Israel”, *Israel Affairs*, Bar-Ilan University, Ramat Gan, 2018, s. 1.

²¹⁴ William L. Cleveland, *op. cit.*, s.393.

²¹⁵ *Ibid.*, s.303.

ideolojik bakımdan esas temellerinin var olduğu, siyonist ideolojinin merkez sağdaki temsilcisi olan Herut Partisidir. Herut'u, İngiltere'nin manda rejimi süresince Araplara ve İngilizlere yönelik eylemler gerçekleştiren ve silahlı bir Yahudi örgütü olan Irgun'un lideri Menahem Begin kurmuştur.²¹⁶ Bundan dolayı Begin'in lideri olduğu Likud'un seçimleri kazanması, İsrail için bambaşka bir devrin başlamasına neden olmuş ve kurulduğu zamandan itibaren ağırlığı olan sol görüşlü ve seküler düşüncenin yerini muhafazakar kanat doldurmaya başlamıştır.²¹⁷ Kuşkusuz seçim barajının çok düşük olması bu durumun oluşmasında önemli ölçüde etkilidir. Seçim barajları; 1948-91 yılları arasında %1, 1992-2003 yılları arasında %1,5, 2003-2014 %2 ve 2014'ten bu yana % 3,25 oranlarındadır.²¹⁸ Nitekim bundan dolayı İsrail'de oylar çok sayıda partiye dağılarak koalisyonun kurulabilmesi için küçük ve özellikle de dindar partilerle işbirliğini zaruri kılmaktadır. Koalisyon için oldukça önemli sayılan bu küçük ve dindar partiler, İsrail'in içerde ve dışarda yürüttüğü politikaların günden güne daha da radikalleşmesine sebebiyet vermiştir. Seçim barajının düşük olmasından ötürü partilerin siyasi arenadaki rollerinin çok önemli olduğu İsrail bazı zamanlarda parti devleti olarak anılmaktadır.²¹⁹

İsrail'in tüm bu iç dinamikleri, dış politikasındaki eğilimlerini de şekillendirmiş ve çevresinde çok sayıda savaş yaptığı Arap ülkesinin olduğunu her daim dile getiren İsrail komşuları ile olan ilişkilerini de bu doğrultuda yürütmüştür. Nitekim İsrail yaşadığı bu tür güvenlik endişelerinden dolayı ön alıcı vuruş yaparak çok sayıda savaşın başlamasına neden olmuştur. İsrail'in tarihi arka planında da bahsedildiği gibi, 1967 ve 1973 savaşlarında gerçekleştirdiği ön alıcı vuruşlar sayesinde İsrail, Byung Chul-Han'ın da ifade ettiği üzere savaşla kazandığı zaferi sayesinde iktidar alanını genişletmiştir.²²⁰ Bu savaşlardan uzun zaman sonra Yom Kippur şehitlerinin anma merasiminde konuşan Likud Partisi'nin lideri Netanyahu düşüncelerini, "Yom Kippur Savaşı'ndan çıkardığımız ilk ders bir tehdidi asla küçümsememektir." şeklinde dile getirerek barışın yalnızca komşu Arap devletler tarafından kendilerinin bölgenin önemli bir gücü olduğu ve ortadan kaldırılmalarının

²¹⁶ Dr. M. Bürkan Serbest, "Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:60, s. 233.

²¹⁷ William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 394.

²¹⁸ Understanding Electoral Systems In The Middle East And Beyond, September 2015, https://www.fpri.org/docs/israel_country_study_pr.pdf, Erişim Tarihi: 31.01.2021.

²¹⁹ William L. Cleveland, *op. cit.*, s. 385.

²²⁰ Byung-Chul Han, *Şiddetin Topolojisi*, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s.10.

mümkün olmadığını anlamaları halinde sağlanabileceğini ifade etmiştir.²²¹ Dolayısıyla güvenliklerinden hiçbir şekilde taviz vermeyeceklerini ve karşılına çıkabilecek tehditleri önceden belirleyebilmek için tüm ihtimalleri değerlendirmeleri gerektiği bilincine sahip olduklarını vurgulamıştır.²²²

5.1. İSRAİL’İN KOMŞU DEVLETLERE YÖNELİK POLİTİKALARI

İsrail komşusu olan devletlerle birçok savaşa girmiş ve bu savaşların dışında da bölgede misilleme ve ön alıcı vuruşlar şeklinde askeri operasyonlarını sürdürmüştür. Bölgedeki konumu bakımından oldukça önemli olan Suriye ile ilişkilerindeyse çok sayıda problem olan İsrail açısından bundaki en önemli sebep ise 1967 Altı Gün Savaşı’nda Suriye’ye sınırlarındaki Golan Tepeleri’ni işgal etmesidir. İsrail’in bu işgalleri, uluslararası hukuku yok sayan, bölgede var olan çatışmacı statükonun sürmesine hizmet eden ve Arap-İsrail çatışmasını destekler nitelikte, o bölgenin önemli birkaç meselesinden biridir.²²³ Uluslararası hukuk açısından bölge resmi olarak Suriye’ye ait olsa da, İsrail bölge kontrolünü bırakmama konusunda oldukça ısrarcı gözükmektedir. Nitekim İsrail’in Golan Tepeleriyle ilgili bu tutumunun sebebi bölgenin İsrail açısından sahip olduğu stratejik önemde saklıdır. Suriye’ye karşı tampon bir bölge konumunda olan Golan Tepeleri, konumunun yanı sıra sahip olduğu su kaynakları ile de İsrail için oldukça önemlidir. Öyle ki İsrail 1967’de işgal ettiği Golan Tepeleri’ni 1981’de tek taraflı olarak ilhak ettiğini duyurmuştur. Bu karar uluslararası kamuoyunda kabul görmezken BM Güvenlik Konseyi’nin 1967 yılında almış olduğu 242 numaralı karara göre İsrail bölgede hala işgalci konumdadır ve buradaki varlığını devam ettirmek için kendisini bölgede istemeyen gruplara karşı ön alıcı vuruş stratejisiyle hareket etmeye devam etmektedir.

Suriye’yle ilişkileri bu ekseninde devam eden İsrail öteyandan barış anlaşması imzaladığı Lübnan’ın 1975-1990 yıllarında yaşadığı iç savaş süresince Suriye’nin askeri gücüyle savaşı etkilediğini ileri sürmüştür.²²⁴ Lübnan Hıristiyan, Şii ve Sünni grupların birlikte yaşadığı karmaşık bir nüfus yapısına sahiptir. Bunların yanısıra Yahudi’lerin Filistinli’lerin yerlerine yerleşmeye başlamasıyla birlikte çok sayıda

²²¹ Haviv Rettig Gur, “Netanyahu Makes a Case for a Preemptive Strike”, 2013, <https://www.timesofisrael.com>, Erişim Tarihi: 10.10.2020.

²²² *Ibid.*

²²³ Hülya Koç, “Golan Tepeleri: Gelişim Süreci, Hukuki Statüsü ve Soruna Yönelik Uluslararası Tepkiler”, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, 2019, s. 65-81.

²²⁴ Ofira Seliktar, *New Zionism and The Foreign Policy System of Israel*, New York, Routledge, 1986, s. 232,233.

Filistinli Lübnan'a sığınarak mülteci olmuştur. Nitekim Lübnan'a yerleşmeye başlayan mülteciler sınırdan İsrail'e saldırmaya başlamış ve Lübnan'da yaşanan iç savaşın da etkisiyle Emel ve Hizbullah isimli iki terör örgütü kurulmuştur. Bu terör örgütlerinin doğmasıyla birlikte bunları yok etmek amacıyla olan İsrail sık sık orantısız saldırılar yapmaktan çekinmemiştir. Öte yandan askeri stratejilerini siyasi kanallarla da pekiştirmek isteyen İsrail, Lübnan'a daha da doğrudan müdahil olma konusunda Marunilerin liderleriyle bir takım anlaşmalara girmiş, buna göre İsraililer, Güney Lübnan'da, çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan ve Saad Haddad tarafından yönetilen FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) ile savaştıkları bir yedek ordu geliştirmiştir. Ancak Mart 1978'de FKÖ komandoları Hayfa yakınlarında bir otobüsü kaçırmış, altı Filistinli'nin ve 34 İsraili'nin ölümüyle sonuçlanan bu çatışmada İsrail'in tepkisi Güney Lübnan'ın tam ölçekli bir işgali olmuştur. Lübnan'daki ilk doğrudan askeri girişimi "Litani Operasyonu" adını verdiği işgal 15 Mart'ta başlamış ve bir hafta süren bombalama ve bombardımanda İsrail oralarda FKÖ'nün yuvalandığı gerekçesiyle mülteci kamplarına saldırmış ve saldırı yüzlerce sivilin hayatına mal olmuştur.²²⁵ İsrail burada orantısız güç kullanarak, Batı Şeria'da popülaritesi artan ve sonunda diplomatik arenada hesaba katılması gereken bir güç olarak ortaya çıkabilecek olan FKÖ'nün yok edilmesini amaçlamaktaydı. Nitekim İsrail'in kuzey sınırının hemen ötesindeki FKÖ hedeflerine yönelik saldırıları, 1970'ler boyunca olduğu gibi devam etmiştir. Bu grupları kendi bekasına yönelik büyük bir tehdit olarak gören İsrail sıklıkla yaptığı ön alıcı vuruşlarla bunları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.²²⁶ Lübnan sınırları dışında yer alan FKÖ'nün Bekaa Vadisi ve Batı Beyrut'taki merkezlerine 1982'de yaptığı saldırı ile Güney Lübnan'da bulunan FKÖ üslerine 1993'te havadan gerçekleştirdiği saldırılar da ön alıcı vuruş örneklerindedir.²²⁷

İsrail, Likud'un iktidar olmasından sonra ise terörle mücadelede giderek daha fazla önleyici ve ön alıcı kuvvet kullanımlarına yer vermiştir. Bu çerçevede Mısır tarafından 1960'lı yılların ikinci yarısında Yemen'e karşı kullanılan kimyasal gaz sonucunda fitili ateşlenen Körfez Savaşı boyunca büyük bir tehdit haline gelen kimyasal gaz ve yetmişli yılların sonlarına doğru karşı karşıya kaldığı nükleer ve

²²⁵ Gregory Harms with Todd M. Ferry, *The Palestine-Israel Conflict A Basic Introduction*, London, Pluto Press, 2008, s. 134.

²²⁶ Ehud Eilam, "The Struggle against Hizbullah and Hamas: Israel's Next Hybrid War", *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt:10, Sayı:2, 2016, s. 247-255.

²²⁷ *Ibid.*

biyolojik saldırı tehlikeleri karşısında, ön alıcı vuruş kısmında da anlatıldığı gibi, Irak'ta atom bombası üretildiği iddiasıyla, Osaka santralini yok etmiştir.²²⁸ İsrail'in buradaki gerekçesi ise, her fırsatta kendisine düşman olduğunu ifade eden Irak'lı lider Saddam Hüseyin'in nükleer silaha sahip olmasını istememesindedir. Öte yandan İran'a yönelik güvenlik politikalarına bakıldığında, 1979'da İran'da yaşanan devrimin ardından İsrail her fırsatta İran'ın kendileri için büyük bir tehdit olduğunu dile getirmiş ve böylesi devrimci bir devletin güçlenmesinin Orta Doğu'da zorlukla sağlanan barış sürecini de olumsuz etkileyeceğini vurgulamıştır.²²⁹ Nitekim seksenlerde bir takım gizli bağlantılar kurulmuş ve silah transferleri yapılmış olsa da 1979 devriminden itibaren İsrail'in İran'la olan ilişkileri güvensizliğe dayalı ve düşmanca kurulmuştur.²³⁰ Öte yandan Şah'ın devrilmesiyle birlikte SSCB'ye yanaşmaya başlayan İran'ın nükleer silah üretmesinin sadece İsrail için değil bütün dünya için ciddi bir tehdit olduğunu sıklıkla dile getiren Netanyahu, çoğunlukla "İran tehdidi" üzeriinden bir dış politika yürütmüştür.²³¹ İran'ın nükleer silah tehdidini Nazi tehdidine benzeten Netanyahu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nda yaptığı bir konuşmada "*...Bugün dünyanın karşılaştığı en büyük tehdit dini köktencilikle kitle imha silahlarının bir araya gelmesidir. Bugün karşılaşılan en acil mücadele Tahran'daki zalimlerin nükleer silah elde etmelerini önlemektir... İran tarafından yönlendirilen terör kuvvetleri barışı yok etmeye, İsrail'i ortadan kaldırmaya ve dünya düzenini bozmaya çalışmaktadırlar.*"²³² şeklinde beyanat vermiştir. Nitekim öncelikli hedeflerinden birini İran'ın elinde nükleer silah bulunmasının önüne geçmek olarak ifade eden Netanyahu, uyguladıkları politik ve ekonomik yaptırımlar işe yaramazsa "önleyici savaş" çerçevesinde İran'a askeri müdahalede bulunabileceklerini de sıklıkla ifade etmektedir.

Özetlemek gerekirse komşu ülkelerde var olan terör grupları ve Filistinlilerle aralarında yaşanan çatışmalar İsrail'in özellikle de Likud döneminde güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Nitekim bu durumun yaşanmasında Likud hükümetinin sürekli yeni Yahudi yerleşim yeri açarak Filistinlileri kendi evlerinden ve topraklarından etmesinin rolü büyüktür. Yahudi yerleşimlerinin artmasıyla birlikte

²²⁸ Anthony Clark Arend, *op. cit.*

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ Gawdat Bahgat, "Israel and Iran in the New Middle East", *Contemporary Security Policy*, Cilt:27, Sayı:3, 2006, s. 363-375.

²³¹ A.Murat Ağdemir, "Liderler ve İsrail'in Arap Devletlerine Yönelik Dış Politikası", *Bilge Stratejileri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:11, 2014, s. 51-73

²³² *Ibid.*

Filistinlilerle daha çok çatışma yaşanmaya başlamış ve terör örgütlerinin saldırıları giderek çoğalmıştır. Aynı zamanlarda HAMAS'ın kurulması ve İntifada İsrail'in güvenlik endişelerinin giderek artmasına neden olmuştur. Seçim barajının düşüklüğü sebebi ile koalisyon hükümetlerinin yönettiği İsrail'de Netanyahu liderliğindeki Likud bazı zamanlarda iktidardan uzaklaşıyor olsa da güvenlik politikalarını sıkılaştırmaya yönelik politikalar üretmeye devam etmektedir. Bu bağlamda İsrail'in içerde ve dışarda yürüttüğü politikaları yeniden şekillendirerek Filistin meselesiyle ilgili sert politikalar üreten Netanyahu, konuşmalarıyla da giderek ümitlerin zayıflamasına sebep olmaktadır. Bir sonraki bölümde İsrail'in iç siyasetinin bir unsuru olan Filistin meselesine yaklaşımının hangi güvenlik algısı çerçevesinde şekillendiği ele alınacaktır.

5.2. İSRAİL-FİLİSTİN MESELELERİ

İsrail-Filistin çatışması modern çağın çözülemeyen sorunlarından biridir ve uluslararası toplumu halen meşgul etmeye devam etmektedir. Arap-İsrail arasında geçen üç temel savaştan en krtiği şüphesiz 1967'deki 6 Gün Savaşları olmuş ve daha önce de bahsedildiği üzere bu savaşın neticesinde İsrail en geniş sınırlarına ulaşmıştır. İsrail'in Gaze, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Doğu Kudüs'ü alması bölgede birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi de mülteci sorunudur. Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi 242 no'lu kararla İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'da işgalci güç olduğunu ve çekilmesi gerektiğini burada bir Filistin Devleti kurulması gerektiğini ayrıca büyük bir problem olan mülteci sorunun çözülmesi gerektiğini söylemişse²³³ de İsrail kendi hedeflerinden şaşmamıştır.

İsraillilerle Filistinliler arasındaki en önemli sorunlardan birisi de yerleşimciler sorunudur. Nitekim Araplar Osmanlı döneminde topraklarını kayıt altına almadıkları için toprakları genellikle hazine arazisi olarak görünmüş bu da çok sayıda Yahudi yerleşimcinin, Filistinliler'e ait topraklara yerleşmeye başlamasını kolaylaştırmıştır. Daracık alanlarda birçok imkandan yoksun yaşamaya mecbur bırakılan Filistinliler için 1987 yılına gelindiğinde Filistinli bir işçinin öldürülmesi bardağı taşırmıştır. Bu ölüm, olay yerindeki İsrail işgal birliklerinin Filistinliler arasında alışılmadık düzeyde bir direnişle karşılaşmasına yol açmış, başlayan bu direnişin adı resmi

²³³ "Security Council resolution 242 (1967) of 22 November 1967", <https://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7D35E1F729DF491C85256EE700686136>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

olarak “İntifada” olmuştur.²³⁴ İntifada yabancı ülkelerdeki tarafsız hedefler yerine, ülke içindeki işgalde kullanılan personel ve araçlarını hedef almıştı; öncelikli amacı da işgalin gücünü ve cesaretini kırmaktı.²³⁵ İntifada'ya yol açan, sürekli artan isyan dürtüsü, yalnızca işgale değil, aynı zamanda bir siyasi izolasyon duygusuna karşı da doğrudan bir cevap niteliği taşımaktadır. Nitekim Filistinlilere yardım etme yolunda çok az şey yapmış ya da hiçbir şey yapmamış olan Arap dünyası, Filistinlileri terk edilmiş hissiyle bırakmışlardı.

İntifada'nın yoğunluğu karşısında şaşkına dönen İsrail, ağır bir askeri varlığın sürdürülmesiyle cezalandırma ve ekonomik baskı uygulamalarına gitmiştir.²³⁶ IDF'nin ifade ettiği "kuvvet, güç ve dayak" yöntemi kamuoyuna karşı daha az sert bir politika olarak sunulmaya çalışılsa da şiddetin derecesi artarak devam etmiştir. Öyle ki İntifada öncesi önlemler sonrasında karşılaştırıldığında hafif kalmaktadır. İsrail'in bu tepkisine ve orantısız güç kullanımı karşısında insan hakları örgütleri, uluslararası hukukun ağır ihlalleri konusunda BM raporlar yayınlamış ve davalar açmıştır. Neticede 1990'ın ortalarında yüzlerce ev yerle bir edilmiş, evlerin tesviye edilmesi ise genellikle taş atan Filistinli çocuklara tepki olarak ve failin orada yaşadığı şüphesiyle gerçekleştirilmiştir. İşte bu noktada bile İsrail'in güvenlik algısının ne denli katı olduğu ve yalnızca taş atan çocuklar karşısında bile kendisine yönelik daha büyük bir eylem yapılabileceği iddiasıyla ön alıcı vuruşa sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Yaşananları endişeyle izleyen BM Güvenlik Konseyi 338 no'lu bir karar daha çıkararak²³⁷ 242 no'lu karara uyulması gerektiğini yinelemiş bu bağlamda 1.Oslo görüşmeleriyle başlayan Gazze ve Batı Şeria'dan çekilme planına göre İsrail 1995'te buralardan çekilmiştir. Ancak Yahudi yerleşimcilerin Gazze'den çekilmesi 2005'i bulmuştur.

Filistinliler'in gündelik yaşamdaki sorunlarına baktığımız zamansa, İsrail'in Batı Şeria'ya ördüğü duvarla başlayan süreçten itibaren Filistinlilerin iş yeri lisansı alamadıkları, belediye hizmetlerinin çok kötü olduğu, elektrik, su problemlerinin yaşandığı görülmektedir. Ayrıca İsrail'in heryere koyduğu güvenlik noktalarıyla Filistinliler gün içinde birçok kez güvenlik kontrolünden geçmek zorunda kalmaktadır. Bunun yanı sıra uzun süren gözaltılar ve hapiste kötü muameleler de söz konusu olmaktadır. Filistin topraklarına Yahudi yerleşimcilerin kolaylıkla el

²³⁴ Gregory Harms with Todd M.Ferry, *op. cit.* s.142.

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ “Resolution 338”, <http://unscr.com/en/resolutions/338>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

koyması ve ucuz kolonileşmeler bununla birlikte İsrail'in Filistinliler'den oldukça yüksek vergiler alması çok ciddi sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan Batı Şeria, Gazze, Doğu Kudüs ve kutsal yerler de paylaşılamayan ve bir türlü çözülemeyen meselelerdendir. Dünyadaki üç semavi din için de oldukça önemli olan Kudüs, Filistinliler ve İsraililer arasında da en önemli çekişme unsurudur.²³⁸ Gerek Müslümanların ilk kiblesi Mescid-i Aksa'nın orada bulunması gerekse Yahudilerin kendilerine Tanrı tarafından vaad edildiğine inandıkları kutsal topraklar olması ve Süleyman Mabedi'nin burada yer alması gibi daha önce bahsettiğimiz bir çok unsur Kudüs'ü her iki taraf içinde fazlasıyla önemli kılmaktadır.²³⁹ Kendileri için önemini her fırsatta dile getiren İsrail'in yanı sıra, ABD Başkanı Trump'ın 2017'de Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve ABD büyük elçiliğini Tel-Avividan Kudüs'e taşıması da iki taraf arasındaki ateşin daha da körüklenmesine neden olmuştur.

Kudüs, görünürde iki halk arasında ülkelerin sınırı ve hangi ülkenin başkenti olacağı noktasındaki tartışmaların odak noktasıdır. Bununla birlikte çatışmaların odağında olmasındaki asıl etken taşıdığına inanılan kutsallık anlayışıdır.²⁴⁰ Nitekim üç tek tanrılı dinin de kutsallık iddialarının merkezi olması yönüyle öne çıkmaktadır. Yahudiler bu iddialarını Tanah'ta yer alan ifadelerle dayandırmalarının yanı sıra Davud ve Süleyman dönemleri ile ilişkilendirilen Kudüs, adeta Yahudiliğin kalbi olarak görülmektedir. Mescid-i Aksa'nın yer aldığı Harem-i Şerif Müslümanlar için çok kutsalken Harem-i Şerif'in Batı Duvarı aynı zamanda Yahudilerin Hz. Süleyman Tapınağı'nın Batı duvarıdır ve Ağlama Duvarı olarak da anılmaktadır. Hıristiyanlar için Kudüs'ün önemi ise yeryüzünde kurulacak olan Mesih krallığının merkezi olmasında saklıdır. Bununla birlikte İsa'nın yaşamını geçirdiği ve çarmıha gerildiği yer olması sebebiyle Hıristiyanlar için önemi büyüktür. Müslümanlar için ise ilk kibleleri olması ve Hz. Muhammed'in "mirac"a buradan yükseldiğine inanılması sebebiyle kutsaldır.

Yahudiler'in Filistin topraklarına göç etmesiyle birlikte Kudüs'le ilgili gelişmelere bakıldığında daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere BM Genel Kurulu'nun, 29 Kasım 1947 tarihinde aldığı tavsiye kararına göre Filistin topraklarında Yahudi ve Arap olmak üzere iki ayrı devlet kurulmuş Kudüs'e ise

²³⁸ William L. Cleveland, *op. cit.*

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ Cengiz Batuk, Rabia Mert, "Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs", *Dinbilimleri Akademi Araştırma Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, 2017, s.131.

uluslararası statü verilerek BM'nin özel bir idare kurulması sonucuna bağlanmıştır.²⁴¹ Bununla birlikte BM'nin bölünme kararında Araplar çoğunlukta oldukları Kudüs'ün doğu taraflarında hak sahibi olarak görülmüş, Yahudiler için ise şehrin batı tarafları ayrılmıştır. Ancak kararı tanımayan Araplar'ın İsrail'e karşı saldırıya geçmesiyle aralarında başlayan savaş neticesinde 1949 tarihinde İsrail, BM'in Arap kesimine ayırdığı toprakların yaklaşık yüzde seksenini ele geçirerek Filistin bölgesinde hâkimiyet sağlamıştır.²⁴² Ancak BM Kudüs'ün uluslararası statüde kalması yönündeki tutumunda ısrarcı olmuştur. Bu süreçten sonraki 1967 savaşına kadar Kudüs, Ürdün ile İsrail arasında bölünmüş bir şehir olmuştur. Nitekim Kudüs'ün batı kesimine İsrail sahip çıkarken, doğu kısmı Ürdün devletinin himayesinde kalmıştır. Dolayısıyla Yahudiler bu dönemde Doğu Kudüs tarafında bulunan kutsal mekanları ziyaret edememişlerdir. Ancak İsrail, Yahudilerin Tapınak Tepesi'ni ziyaret edememesine karşın şehri genişleterek modern yapılar inşa etmeye devam etmiştir. Öyle ki Kudüs'ün batısında Parlamento ve Yüksek Mahkeme gibi pek çok devlet binası da yapılmıştır.²⁴³ Aynı dönemlerde Doğu Kudüs tarafından kendilerine karşı çeşitli saldırılar yapıldığını iddia eden İsrail güvenlik kaygısıyla orantısız cevaplar vermeye devam etmiştir. Bununla birlikte devam eden yıllarda İsrail'in Kudüs'ün hukuki statüsünü değiştirmeye yönelik eylemlerinin hız kazanması üzerine, BM Güvenlik Konseyi, Temmuz 1969'da İsrail'in "Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik" girişimlerini kınayan ve 252 sayılı kararındaki ifadeleri tekrar eden 267 sayılı kararı almıştır.²⁴⁴ Ancak Kudüs üzerindeki emellerinden vazgeçmeyen İsrail, Haziran 1967 savaşıdan sonra Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde kurulan 145 resmi İsrail yerleşim yeri kurulmuştur.²⁴⁵ Likud Partisi döneminde yerleşim yerlerinin sayısı giderek artmaya devam etmektedir.

Kudüs'ün durumuyla ilgili en önemli olaylardan biri de 1980 yılında yaşanmış, İsrail Hükümeti'nin yasama organı olan Knesset tarafından alınan bir kararla Kudüs, başkent ilan edilmiştir. Bu karara göre Kudüs'ün tam ve birleşik bir şehir olarak İsrail'in başkenti olduğu belirtilmekte ayrıca devlet başkanının, Knesset'in, hükümet

²⁴¹"Resolution 181 (II). Future government of Palestine", <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ *Ibid.*

²⁴⁴ Abdülkdir Tok, "Uluslararası Hukuka Göre Kudüs'ün Statüsü", 2020, https://insamer.com/tr/uluslararasi-hukuka-gore-kudusun-statusu_3438.html, Erişim Tarihi: 28.12.2020.

²⁴⁵ Menachem Klein, *The Jerusalem Problem*, Jerusalem, Institute for Israel Studies, 2003, s.11.

ve Yüksek Mahkemenin bulunduğu şehir olarak tanımlanmaktadır.²⁴⁶ İsrail'in bu kararından duyduğu endişeyi ifade eden BM ise yayınladığı kararlarla İsrail'in bu kararının uluslararası hukuku ihlal ettiğini ifade etmiştir. Güvenlik Konseyi alınan kararı tanımadığı gibi, kararın 1949 Cenevre Konvansiyonu açısından da uluslararası hukukun ihlali olduğunu belirtmiştir. Nitekim 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne göre, bir bölgeyi işgal eden devlet, işgalci güç olarak savaş süresince o bölgeyi kendi topraklarına katamayacağı gibi, işgal altındaki toprakların sadece geçici yöneticisi olarak hareket edebilir.²⁴⁷ Bu sözleşme doğrultusunda, BM Güvenlik Konseyi Knesset'in kararının geçersiz olduğunu açıklamış ve Kudüs'te diplomatik çalışma yürüten devletleri, çalışmalarını geri çekmeye davet etmiştir.²⁴⁸ Neticede İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi istenmiş ve BM Genel Kurulu tarafından 1990, 1991, 1993,1995 ve 1998'de peşpeşe alınan kararlarda da öncekilerde olduğu gibi, İsrail'in Kudüs'teki varlığının uluslararası hukuka aykırı olduğunun altı çizilerek, şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik girişimler reddedilmiştir.²⁴⁹ Nitekim ABD Başkanı Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımasının dışında dünya kamuoyunda Kudüs, İsrail'in başkenti olarak tanınmamakta ve Tapınak Tepesi de İslami bir vakıf tarafından idare olunmasıyla birlikte Müslümanların elinde bulunmaktadır. Bununla birlikte Kudüs konusu bir taraftan İsrail ile Filistin arasında siyasi bir tartışmanın konusu olurken diğer taraftan Yahudi ve Müslümanların merkezinde Tapınak Tepesi/Mescid-i Aksa gibi bulunan çeşitli kutsal mekânlara yönelik ilgisi nedeniyle çatışmalara sebep olmaya devam etmektedir.²⁵⁰

İsrail ile Filistin arasında Kudüs ve bahsettiğimiz diğer sorunların yanı sıra Ürdün ve Lübnan sınırında konteynırlarda yaşayan Filistinli mülteciler sorunu insani bir sorundur, İsrail ise bölgeyi yine güvenlik sorunu olarak değerlendirmektedir. Neticede Yahudi yerleşimcilerin Filistin topraklarına yerleşmeye başladıkları zamandan günümüze kadar geçen sürede, İsrail Devleti'nin kurulması, yaşanan Arap-İsrail savaşları İsrail'in sınırlarının önemli ölçüde genişlemesinin yanında Filistinlilerin çok az bir alanda, ablukalarla çevrili ve zorluklarla yaşadıkları görülmektedir. Bu bağlamda BM kararları ve uluslararası tepkiler olsa da İsrail-

²⁴⁶Cengiz Batuk, Rabia Mert, *op. cit.*

²⁴⁷ Abdülkadir Tok, *op. cit.*

²⁴⁸ *Ibid.*

²⁴⁹ *Ibid.*

²⁵⁰ Cengiz Batuk, Rabia Mert, *op. cit.*

Filistin sorunları çözüme kavuşturulamadığı gibi giderek büyümeye devam etmektedir.

5.3. FKÖ, HİZBULLAH VE HAMAS,'A YÖNELİK POLİTİKALAR

ABD'de 11 Eylül'de İkiz Kuleler'e yapılan saldırılardan sonra değişen terör algısı İsrail-Filistin meselesini de yakından etkilemiş, ABD'nin katılaştıran politikalarının da etkisiyle İsrail ön alıcı vuruş stratejisini dış politikasına daha çok yerleştirmeye başlamıştır. Nitekim terör gruplarına yönelik gerçekleştirilen saldırılar bu çerçevede değerlendirilmeye başlanarak hem Filistin otoritesinin olduğu yerlerde hem de komşu ülkelerde bulunan terör gruplarına yönelik böyle bir politika izlenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda İsrail için Filistin meselesine yaklaşımında en önemli unsurlarından birisi de "terör örgütü" olarak nitelendirdiği gruplardır. Filistinli grupların örgütlenmesi ise I. Dünya Savaşı sonrası bölgenin İngiliz işgaline uğraması ve ardından da Yahudilerin yoğun bir şekilde Filistin'e göç etmesi ile birlikte başlamıştır.²⁵¹ Tüm Filistinli grupları bir çatı altında toplama ve Filistin davasını uluslararası alana taşımak amacıyla, Nasır'ın da desteğiyle kurulan FKÖ, Arap milliyetçiliğini referans alan bir politika yürütmüştür. 1967'ye kadar Nasır'ın etkisi altında kalan FKÖ bir direniş örgütünden ziyade, siyasi mücadele yönü ağır basan bir grup olarak askeri ve politik alanda etkisiz kalmıştır. Nasır'ın 1967'de İsrail karşısında aldığı büyük yenilgiden sonra ise Yaser Arafat, kendi devrimci Filistin milliyetçiliği versiyonlarını öne çıkarmak için harekete geçmiş böylece örgütün bürokratik bir politik yapıdan, dinamik bir direniş örgütüne dönüşme süreci de başlamıştır.²⁵²

Arafat FKÖ'yü, İsrail karşısında Filistin güçlerine dayanan, silahlı direniş ön planda tutan ve sol ideolojiyi referans alan milliyetçi bir örgüt haline getirmiştir.²⁵³ Böylece FKÖ, Filistin boyutunu Arap-İsrail çatışmasına yerleştirmeyi ve bir Filistin milli kimliği oluşturmayı başarmıştır.²⁵⁴ Ancak 1980'lerin sonunda, FKÖ liderliği Filistin'in siyasi bağımsızlığını ve devlet kurma amacını gerçekleştirmek için daha

²⁵¹ Veysel Ayhan, "HAMAS: Filistin Direnişimde Politik İslam", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:1, Sayı:1, Temmuz 2009, s.103.

²⁵² Paul Thomas Chamberlin, *The Global Offensive, The United States, The Palestine Liberation Organization, and the Making of the Post-Cold War Order*, Oxford University Press, 2012, s.19.

²⁵³ Veysel Ayhan, *op. cit.*

²⁵⁴ William L. Cleveland, *op. cit.*

pragmatik ama daha az devrimci bir rol oynamaya yönelmek zorunda kalmıştır.²⁵⁵ Öte yandan dünya sahnesinde elde ettiği başarılar, FKÖ'nün Arap-İsrail anlaşmazlığında kilit bir oyuncu olmasına da yardımcı olmuştur.²⁵⁶ Filistinli grupların uluslararası arenada zemin kazanmasıyla birlikte İsrail, savunmasını güçlendirmeye daha da önem vermeye başlamıştır. Nitekim FKÖ'nün İsrail sınır bölgelerinde yaptığı eylemlerin yanı sıra dünyanın bir çok yerinde Yahudiler'e yönelik eylemleri, bununla birlikte kuruluş belgesinde Filistin'in tüm manda topraklarından oluşacak ve demokratik, bütün dinlerin kabul edileceği ve eşit statülerde olacağı bir devlet olarak tanımlanmış olması İsrail'in çok ciddiye aldığı tehdit unsurlarıdır. Tüm bunları göz önünde bulundurarak FKÖ'nün İsrail Devleti'ni yıkmak amacıyla olduğunu iddia eden İsrail onlara yönelik orantısız eylemlerine ise devam etmiştir. Nitekim ilk üssü Lübnan'da bulunan FKÖ'yü yok etmek ve oradan çıkarmak isteyen İsrail orduları 1982'de Lübnan'a girmişler, FKÖ'nun ülkeden kovulmasını sağlayana kadar işgali sürdürmüşlerdir.²⁵⁷

Bu aşamadan sonra FKÖ'nün İsrail'e karşı mücadelesinin niteliği değişmiştir. O güne kadar öncelikli amaçları propaganda olan ve eylemleri ağırlıklı olarak ülkelerdeki İsraili ve başka hedeflere yönelikken; 1980'lerin sonundan itibaren mücadele işgal edilmiş topraklara taşınarak, intifadayla birlikte yeni bir isyan ve direniş dönemi başlatılmıştır. Nihayetinde 1993'te İsrail hükümeti ve FKÖ görüşmelere başlayıp birbirlerini tanıma kararı almış, görüşmelerin sonucunda İsrail polis ve askerlerinin Gazze Şeridi ve Batı Şeria'daki otoritelerinin Filistinliler'e devredilmesi yönünde geçici anlaşmalar imzalanmış olsa da 1980'ler boyunca uğradığı FKÖ roket saldırıları, 1987'deki İntifadanın da etkisiyle, İsrail çok daha sert önleyici tedbirlere başvurmuştur. Bu bağlamda FKÖ üslerine ve altyapısına karşı hava, deniz ve kara yoluyla büyük çaplı baskınlar gerçekleştirmiş ve sıklıkla ön alıcı vuruş yapmaya başlamıştır.

İsrail'in sıklıkla ön alıcı vuruş yaptığı diğer iki grup ise Hizbullah ve HAMAS'tır. Birbirinden farklı kökenleri olan bu gruplar Batı'da pek çok kişi için terörizmin özünü temsil ederken, Arap dünyasında pek çok kişi için ideal "kurtuluş kahramanları" nı simgelemektedirler. 1980'ler ve 1990'larda sivil ve askeri hedeflere karşı ölümcül terörist saldırılardan bazılarını gerçekleştiren bu iki grubun da ortak

²⁵⁵ Özge Özkoç, "Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı:64, Ankara, s.173.

²⁵⁶ Paul Thomas Chamberlin, *op. cit.*

²⁵⁷ Bernard Lewis, *op. cit.*

noktası İsrail için birer düşman olmalarıdır.²⁵⁸ Bu nedenle, zaman zaman birbirleriyle yakın işbirliği yapmışlar ve her iki grup da, tüm radikal İslamcı örgütlerin temelde birbirine benzediği yönündeki birçok ana akım iddiasının aksine, açık ve ayrı bir kimlik, ideoloji ve devlet yapısını devam ettirmişlerdir.

Temelleri kendilerini “Allah’ın askerleri veya İslam fedayeni” olarak nitelendiren ve 1930’larda radikalleşen Safavi örgütüne kadar dayanan Hizbullah, İsrail’in 1982’de Lübnan’ı işgal etmesiyle kurulmuş ve oluşan şartlar neticesinde hızla dinamizim kazanarak din adamları aracılığıyla halk için yoğun propaganda başlatmışlardır. Din adamları halka İsrail’e karşı özellikle silah eğitimi alarak savaşmanın önemini telkin etmeye çalışmıştır.²⁵⁹ İsrail’in Lübnan’a girmesiyle hızla gelişen Hizbullah’la ilgili olarak eski İsrail başbakanı Ehud Barak: “Lübnan’a girdiğimizde, Hizbullah yoktu. Güneydeki Şiiler tarafından çiçeklerle kabul edildik. Hizbullah’ı yaratan oradaki varlığımızdı” ifadelerini kullanmıştır. Bir başka İsrail başbakanı Yitzhak Rabin de 1987’de aynı noktaya değinerek İsrail’in Lübnan’daki varlığının "cini şişeden çıkardığından" bahsetmiştir.²⁶⁰

Hizbullah’ın etkinliğinin artması üzerine ise devrimini ülke dışına ihraç etmeyi amaçlayan bir politika izleyen İran devrim lideri Humeyni harekete geçmiş ve Lübnanlı yetkililerle görüşürken bir yandan da İsrail ile mücadeleyi yürütmek için Suriye ile görüşmelere başlamıştır. Görüşmeler sonucunda olumlu sonuçlar alan Humeyni, İran Devrim Muhafızlarının Suriye topraklarından Lübnan’a konuşlandırılmasını sağlamış ve aynı zamanda Lübnan’da yaptığı kamplarda Lübnanlı Şiileri eğitmeleri için Muhafızları görevlendirmiştir. Şüphesiz İran için Hizbullah’ın yaratılması, devrimci devletin kendine özgü "İslam devrimi" mesajını yaymaya yönelik gayretli kampanyasının bir gerçeğiydi. Öte yandan Suriye'nin bakış açısından, Hizbullah, Suriye'nin çıkarlarını korumak için tesadüfi bir araçtı. Nitekim Hizbullah’a olan desteği Suriye'nin İran ile ittifakını sürdürmesine, hem İsrail’e hem de ABD’ye dolaylı olarak saldırmanın yollarını elde etmesine ve Lübnanlı müttefiklerini elinde tutmasına yardımcı olmuştur.²⁶¹

²⁵⁸ Joshua L. Gleis, *Hezbollah and Hamas: A Comparative Study*, Baltimore, Johns Hopkins Univ. Press, 2012, s.1.

²⁵⁹ Ömür Kaya, Osman Şen, “The Ideological and Practical Comparison of Hezbollah in Lebanon and Hamas”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, 2014, s. 442.

²⁶⁰ Augustus Richard Norton, *HEZBOLLAH A Short History*, New Jersey, Princeton University Press, 2007, s.33.

²⁶¹ *Ibid.*

Nihayetinde Hizbullah, ABD'nin Orta Doğu'daki etkisine karşı koymak ve olası İsrail-Filistin barış anlaşmasının önüne geçmek için İran ve Suriye'deki devlet destekçileriyle birlikte Filistin İslami Cihad ve HAMAS gibi örgütleri desteklemeye devam etmektedir. Bununla birlikte İsrail kendisinin zorla yok edilmesinin İslam'ın bir yükümlülüğü olduğunu vaaz etmeye devam eden Hizbullah'ın misyonunu ve eylemlerini kendisinin varlığına doğrudan bir tehdit olarak görmektedir.²⁶² Nitekim 2006'dan bu yana sınırda büyük bir çatışma olmasa da, İsrail ordusu Suriye'de düzenlediği bazı operasyonlarda, iç savaşta Devlet Başkanı Beşar Esad'ın yanında savaşmak üzere ülkeye girmiş olan ve İran'ın silah gönderdiği Hizbullah milislerini hedef aldığını açıklamıştı. Bölgenin en büyük ve en güçlü silahlı örgütü olan Hizbullah ise, savaş çıkması durumunda elinde bulunan çok sayıdaki roketle İsrail'e yanıt verme tehdidinde bulunmaktadır. İsrail yapılan saldırılara orantısız cevaplar vermesinin yanı sıra bu tehditler karşısında kendisine yönelik bir saldırı olmadan dahi "ön alıcı vuruş" adı altında bir takım operasyonlar yapmaya devam etmektedir. Bununla birlikte İsrail ordusu, Hizbullah'ın Lübnan'dan ülke topraklarına "terör tünelleri" kazmasını engellemeye yönelik bir operasyon başlattığını açıklamış ve operasyonun, sınırın İsrail tarafında yapılacağı, böylece tünellerin ön alıcı vuruşla kullanılmadan önce yok edileceği belirtilmiştir.²⁶³

Bahsedildiği üzere İsrail'in önemli bir tehdit olarak gördüğü ve sıklıkla ön alıcı vuruş stratejisiyle yok etmeye çalıştığı bir diğer grup olan HAMAS; resmi olarak 1988'de büyük ölçüde İsrail'e karşı ilk İntifada'nın veya ayaklanmanın bir sonucu olarak kurulmuş ve İntifada'nın şiddetinden doğarken, bir terör örgütü, siyasi parti ve bir dönem de sosyo-dinsel bir hareket haline gelmiştir.²⁶⁴ HAMAS'ın 18 Ağustos 1988 tarihli Kuruluş Beyannamesi incelendiğinde, Filistin içinde İslami bir hareket olmasıyla birlikte Müslüman Kardeşler'in bir kanadı olduğu anlayışının benimsendiği görülmektedir. Bununla birlikte dini bir görev olarak algılanan Siyonizme karşı İslami Cihat yolunu seçmiş bu doğrultuda destekçilerinin beklentisi İslami yaşam tarzının benimsenmesi ve Siyonizmi sona erdirmek olarak şekillenmiştir.²⁶⁵ Dolayısıyla ideolojisi, İslam-Selefilik anlayışına sahip Müslüman Kardeşler'e bağlı olan HAMAS'ın amacı silahlı mücadele sonucunda İsrail'i yok ettikten sonra

²⁶² Joshua L. Gleis, *op. cit.*

²⁶³ "İsrail'den Hizbullah'a Karşı 'terör tünelleri' Operasyonu", <https://www.bbc.com/turkce/46439459>, 2018, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

²⁶⁴ Joshua L. Gleis, *op. cit.*

²⁶⁵ Ömür Kaya, Osman Şen, *op. cit.*

Filistin'de İslami bir rejim kurmaktır. Tıpkı Hizbullah gibi Amerika'yı şeytan olarak gören HAMAS'ın ana hedeflerinden biri Lübnan topraklarını İsrail işgalinden kurtarmak ve Lübnan'da İran tarzı bir İslam Devleti kurmaktır.²⁶⁶

Kalabalık Gazze Şeridi'nde toprağın nihai hakimi konumunda bulunan HAMAS, ağırlıklı olarak İran ve Suriye olmak üzere Arap ve Müslüman dünyasından pek çok kişinin desteğini almaktadır. Yıllar boyu zaman zaman kesilip devam eden barış görüşmeleri sonucunda ise 2005 yılında Gazze'den çekilen İsrail bölgenin kontrolünü Filistinlilere bırakmak durumunda kalmış fakat sınırlardaki hakimiyetini sürdürmüştür.²⁶⁷ İsrail'in Gazze Şeridi'nden çekilmesinden sonra ise 2006 Gazze seçimlerini terör örgütü olarak gördüğü HAMAS kazanarak Gazze'deki en önemli aktör olmuştur.²⁶⁸ Bu durumdan fazlasıyla rahatsız olan ve HAMAS'ın seçimleri kazanmasından sonra Gazze'den İsrail'e yönelen havan ve mermi atışları karşısında İsrail, HAMAS'ın kontrolünde bulunan Gazze'yi 2007 yılında tamamen terör bölgesi olarak tanımıştır. Bunun yanısıra Gazze Şeridi'nden kendisine atılan roketlerin güvenliğine yönelen bir tehdit olduğunu beyan ederek Gazze'ye karşı çok ciddi yaptırımları hayata geçirmiştir. Bu çerçevede Gazze'nin çok hayati olan elektrik ve su gibi ihtiyaçlarını dahi kesmiş ve Gazzelilerin parasal hareketlerini takip etmeye başlamıştır.²⁶⁹ Uygulanan bu yaptırımların yanında ablukanın çok daha dramatikleşmesinin en önemli nedenlerinden birisi de Mısır'ın İsrail lehine bir politika izleyerek sınır kapılarını Gazzelilere kapatması olmuştur.²⁷⁰

İsrail'in iç ve dış politiğinde güvenlik stratejilerinin şekillenmesinde Hizbullah ve HAMAS'ın rolüne ve etkisine bakıldığında, bu gruplar, siyasi yansımaları dünyanın pek çok bölgesini etkilemenin çok ötesine uzanan Arap-İsrail çatışması bağlamında kilit aktörler olmaya devam etmektedirler. Nitekim Mısır, Ürdün, Irak ve yakın tarihteki iç savaşa kadar Suriye'den İsrail'e yönelik algılanan herhangi bir tehdit azalmış olsa da Filistinliler ile İsraililer arasındaki çatışma, bölgesel direniş örgütlerinin de etkisiyle 2001'den beri artmaktadır. Nitekim İsrail'in altıncı Cumhurbaşkanı Chaim Herzog'a göre İsrail "savaşta doğmuştu" ve "kılıçla

²⁶⁶ *Ibid.*

²⁶⁷ Andrzej Makowski&Dr. Laurence Weinbaum, "The Mavi Marmara Incident and the Modern Law of Armed Conflict at Sea", *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt:7, Sayı:2, 2013, s.75-89.

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹Profile: HAMAS Palestinian movement, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13331522>, Erişim Tarihi :25.04.2020.

²⁷⁰Daniel L. Byman, Why Israel is stuck with HAMAS?, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/03/19/why-israel-is-stuck-with-HAMAS>, Erişim Tarihi: 25.04.2020

yaşamak zorunda kalacaktı." ²⁷¹ Yine de İsrail hükümetinin Batı Şeria ve Gazze'yi işgali mücadele etmesi gereken zor bir meydan okumayı da beraberinde getirmiştir. İşgale karşı kitlesel bir direniş Birinci İntifada'da başlatılmış, İsrail'in Filistinli Arapların, direnişine cevabı ise Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ün kontrolünü artırmak ve ve güvenlik politikalarını sıkılaştırmak olmuştur.²⁷² Nitekim FKÖ, Hizbullah ve HAMAS'ın dışında çevresinde bulunan diğer terör örgütlerine karşı da sık sık ön alıcı vuruş yaparak bu stratejinin geliştirilmesinin önemini her fırsatta dile getirmiştir. Netanyahu, Başbakan olduğu dönemde 31 Mayıs 2010'da yaşanan ve uluslararası hukuk bakımından uzun yıllar sürecek bir tartışmanın konusu olan, Mavi Marmara saldırısını da bu strateji çerçevesinde savunmuştur. Bu bakımdan Gazze şeridinde hakim olan HAMAS'ın hareket alanını kısıtlamak ve etkinliğini yok etmek isteyen İsrail, yapmış olduğu ön alıcı vuruşlar ve Gazze'ye uyguladığı ablukalarla dünya kamuoyundan büyük tepki almaktadır.

5.4. MAVİ MARMARA

Gazze Şeridi'nde İsrail'in sıkı güvenlik kontrolleri ve abluka uygulamaları zaman içinde uluslararası toplumun harekete geçmesine neden olmuştur. Gazze'ye kara yoluyla ulaştırmayı amaçladıkları insani yardım malzemelerini deniz yoluyla da ulaştırmak isteyen çok sayıda sivil toplum kuruluşu bir araya gelmiş bunlardan biri de İHH/İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı'nın başı çektiği yardım filosu olmuştur. Üç tane kargo üç tane de yolcu gmeisinden oluşan filoda çoğunluğu Mavi Marmara Gemisi'nde olmak üzere 600'den fazla kişi yolcu/aktivist bulunmaktaydı.²⁷³ Gemiler 22-25 Mayıs'ta tarihlerinde Antalya, İstanbul ve Piraeus limanlarından yola çıkarak bağlantı noktaları olan Kıbrıs'a yönelmişlerdir.²⁷⁴

Gazze'deki İsrail ablukasını dikkate almayan gemiler yardımlarını ulaştırmayı amaçlamışlar ancak filoyu geri dönmesi hususunda uyarı İsrail, yardımları kendisinin belirleyeceği farklı bir limana bırakabileceklerini söylemiştir. Bu uyarıdan sonra filodaki beş gemi İsrail'i dinleyerek geri dönmeyi kabul etmiş ancak Mavi Marmara rotasından şaşmamıştır. Bunun sonucunda 31 Mayıs 2010 tarihinde sabaha karşı kendi kıyılarından neredeyse 72 mil uzakta ve uluslararası sularda seyreden Mavi Marmara Gemisi'ne havadan ve denizden müdahale ederek giriş yapmış ancak

²⁷¹ Nejc Kardelj, *Israel vs. HAMAS*, New York, Nova Science Publishers, 2010, s.2.

²⁷² *Ibid.*

²⁷³ Andrzej Makowski & Dr. Laurence Weinbaum, *op. cit.*

²⁷⁴ *Ibid.*

İsrail askerleri kimi yolcuların direnişiyile karşı karşıya kalmıştır.²⁷⁵ Yapılan bu müdahalede sekizi Türk biri Amerikan vatandaşı olmak üzere dokuz yolcu yaşamını yitirmiş, bir kısmı ağır olmak üzere otuz dört eylemci ve on İsrail askeri yaralanmıştır.²⁷⁶ Olaydan sonra Mavi Marmara da dahil olmak üzere filodaki bütün gemiler, İsrail'in Aşdod Limanı'na çekilmiş ve mürettebatlarla birlikte bazı yolcular göz altına alınarak filodaki yükler denetlenip indirilmiştir. Yaşanan bu üzücü olaya ilişkin konuşan İsraili yetkililer ise gemide molotof kokteylleri, ahşap ve metal çubuklar, büyük çekiç ve kesici aletler bulduklarını fakat roket bulunmadığını beyan etmişlerdir.²⁷⁷

Olay sonrasında İsrail Savunma Kuvvetleri, gemide bulunan eylemcilerin kendilerine demir çubuk, bıçak ve kırık cam şişeleri gibi kesici aletlerde saldırdığını ifade ederek bir takım ekipmanlara da sahip olduklarını iddia etmişler ve kendi askerlerinin bunun üzerine ateş açtıkları beyanında bulunmuşlardır.²⁷⁸ Konuya ilişkin konuşan İHH Başkanı Bülent Yıldırım ve aktivistler ise İsrail askerlerinin gemiye iner inmez kendilerine saldırdığını ve bundan ötürü kendilerini korumak maksadıyla demir çubuklar kullandıklarını ayrıca İsraili askerlerin üzerlerine atılarak ele geçirdikleri silahları da kimseye zarar vermeden denize attıklarını belirtmişlerdir.²⁷⁹

Uluslararası hukuka aykırı olan İsrail'in bu sert müdahalesinin altında yatan esas sebep, terör örgütü olarak gördüğü HAMAS'a ulaşabilecek herhangi bir silah yardımına izin vermek istememesindedir. Bu çerçevede insani yardım taşıyan filodaki gemilerde herhangi bir silah var mı diye kontrolünü sağlamak istemiş ve filonun yardımcıları İsrail limanına indirmesini teklif ederek yardımcıları kendilerinin ulaştırabileceğini söylemiştir.²⁸⁰ Yaşanan bu olaya dair uluslararası kamuoyunda birçok farklı görüş yer alsa da dış politikasını önemli ölçüde güvenlik stratejileri üzerinden şekillendiren İsrail'e göre hayatta kalmaları daima barışla eşdeğer görülmüştür. Saldırının uluslararası sularda gerçekleşmesi, gemiye izinsiz girilmesi ve askeri müdahalede bulunulması açısından uluslararası hukuku ihlal ettiği değerlendirilen ve dünyanın tepkisini çeken Netanyahu yardım filosunun Gazze'ye yardım ulaştırmaktan ziyade ablukayı delmeyi amaçladığını ve buna izin vermeleri

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ Carol Migdalovitz, Israel's Blocked of Gaza, The Mavi Marmara Incident, and Its Aftermath, 2010, s. 2, <https://www.refworld.org/pdfid/4cb547b51f1.pdf>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ "Mavi Marmara: Why did Israel stop the Gaza flotilla?", <https://www.bbc.com/news/10203726>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

²⁸⁰ *Ibid.*

durumunda çok sayıda geminin aynı şeyi yapmasının muhtemel olduğunu ifade ederek, çok sayıda füze ve roketin HAMAS'a ulaştırılabilme ihtimalinin altını çizmiştir.²⁸¹ Bu bakımdan saldırıyı kendilerini korumak maksadıyla ön alıcı vuruş stratejisi kapsamında gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Bunun yanısıra İran'ı kendisine karşı büyük bir tehdit olarak gören Netanyahu, Gazze'deki ablukanın sürdürülmemesi halinde Gazze'nin bir İran limanına dönüşeceğini söylemiştir.²⁸²

Yaşanan bu olayın uluslararası hukuk kuralları bağlamında değerlendirilebilmesi için BM İnsan Hakları Konseyi tarafından bir komisyon kurulmuş, komisyonun araştırmaları neticesinde ortaya çıkan raporda Gazze ablukasının hukuk dışı olduğu ifade edilerek bu çerçevede İsrail'in yalnızca insani yardım malzemesi taşıyan Mavi Marmara Gemisi'ne kendi karasularının dışında gerçekleştirmiş olduğu bu operasyonun uluslararası hukuk kurallarını ihlal ettiği belirtilmiştir. Ayrıca İsrail'in iddia ettiği gibi bu operasyonun BM Şartı'nın 51.maddesinde bulunan meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilemeyeceği gibi yapılan eylemin insan haklarını ihlal ettiğine hükmedilmiştir.²⁸³ Nitekim uluslararası hukuka göre hiçbir devletin uluslararası sularda gemiye müdahale etme hakkı bulunmamaktadır. İsrail tarafından Mavi Marmara'ya yapılan bu saldırının BM Şartı'nda bulunan meşru müdafaa hakkına referansla gerçekleştirilmesi bu hakkın önleyici meşru müdafaa tarzında geniş bir şekilde yorumlandığına işaret etmektedir. Ancak BM, meşru müdafaa hakkının böylesine geniş yorumlanmasını uluslararası hukuk çerçevesinde kabul etmediğini ifade etmektedir.

5.5. BATI ŞERİA DUVARI

Güvenlik algısının devamı olarak Filistin halkına yönelik fiziki ve askeri katı politikalarından vazgeçmeyen İsrail 2000'lere gelindiğinde bunu bir adım daha öteye taşıyarak Batı Şeria'da kendi tabiriyle "çit" olarak nitelediği kocaman bir duvarın inşasına başlamıştır. Batı Şeria Duvarı olarak ifade edilen bu yapı, Filistin halkının yaşam haklarına zarar verirken, İsraililere göre Filistinli terör eylemlerinden korunmak için bir güvence olmuştur. İsrail "çit" kelimesini güvenlik ve anti-terörizm kelimeleriyle birlikte kullanarak, savunmasız olduğunu ve bunun için tedbir almak

²⁸¹ Carol Migdalovitz, *op. cit.*

²⁸² Jeffrey Heller, Israel seizes ship with Iran arms for Gaza-Netanyahu, <https://www.reuters.com/article/us-israel-ship/israel-seizes-ship-with-iran-arms-for-gaza-netanyahu-idUSTRE72E2RR20110315>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

²⁸³ Yusuf Aksar, "Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:9, Sayı:33, 2012, s. 23-40.

zorunda kaldığını iddia etmektedir.²⁸⁴ Bu duvar esasında İsrail'in kolektif hafızasına hep canlı tuttuğu *Holokost'un* etkilerinin güvenlik algısıyla vücut bulduğu bir sembol niteliği taşımaktadır. Öyle ki İsrail kendisine taş atan 18 yaş altındaki çocukları dahi terörist olarak görmekte ve bu eylemlere sıklıkla orantısız güç kullanarak haksız tutuklamalarla karşılık vermektedir. Dolayısıyla bu tür eylemlerin kendisini tehdit ettiğini ve kendisini güvence altına alması gerektiğini iddia eden İsrail'in 2002 yılında inşasına başladığı duvarın %85'lik kısmı Filistin topraklarından geçmektedir. 2005 yılında ise yapımı Kudüs'e doğru uzatılmıştır.²⁸⁵ Nitekim BM Genel Kurulu, Uluslararası Adalet Divanı'ndan konuyu incelemesini talep etmiştir. Uluslararası Adalet Divanı duvarın uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve yıkılması gerektiğini belirtmişse de bu kararların İsrail üzerinde bağlayıcı bir etkisi olmamıştır.²⁸⁶

Başlangıçta çok farkedilmeyen ve geçici, önleyici bir engel olduğu iddia edilen duvarın inşaatı ilerledikçe huzursuzluk artmış, İsrail'in bu bariyerin kendilerine herhangi bir toprak ilhak etmediği veya herhangi bir sınır oluşturmadığı yönündeki açıklamalarına rağmen, Filistinlilerin ana topraklarının geniş alanları, girişleri İsrail'e bağlı bir kapı iznine bağlı hale getirilerek sahiplerinden uzaklaştırmıştır. Günümüzde hala devam eden ve İsrail askerlerinin devriye gezdiği bu yapının bazı bölümleri 10 metre yüksekliğindeki beton duvarlardan oluşurken, bazı bölümleri beton temel üzerinde yükselen 5 metre yüksekliğindeki tel ve tel örgülerden oluşmaktadır. Yapının bir yanında 4 metre derinliğinde bir hendek, dikenli tel topları ve elektronik alıcılar bulunmaktadır. Ayrıca yapı boyunca, herhangi birinin geçmesi halinde ayak izinin saptanması için üzeri toprak ve kumla örtülü bir patika uzanmaktadır ve duvar boyunca aralıklarla gözetim kuleleri yerleştirilmiştir.²⁸⁷ Konuya ilişkin görüşlerini ifade eden İsraili yorumcu Aluf Benn; "Bir sınır gibi görünüyor ve dikenli teller, elektronik cihazlar, beton duvarlar, gözetleme kuleleri ve kontrol noktaları olan bir sınır gibi davranıyor" ifadelerini kullanmıştır.²⁸⁸ Dahası uyumsuz nüfusları ayırmaktan çok uzak olan bu duvar çok sayıda Filistinli köylü ve İsraili yerleşimciyi "yanlış tarafta" bırakmıştır. Dolayısıyla bir sınır görevi görecekti olsaydı ki İsrail bunu hala resmi olarak reddediyor, uluslararası kabul görmüş 315

²⁸⁴ Gamze Değirmenci, "Batı Şeria Duvarı ve Uluslararası Hukuk", *Bilgi Strateji Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 2011, s. 203.

²⁸⁵ *Ibid.*

²⁸⁶ "Advisory opinion of the International Court of Justice on the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory", 2004, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-178825/>, Erişim Tarihi: 31.01.2021.

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ Ray Dolphin, *The West Bank Wall Unmaking Palestine*, London, Pluto Press, 2006, s.10.

kilometrelik Yeşil Hat boyunca duvar inşa etmek yerine, maliyetin çok daha artacağı şekilde 670 kilometrelik bir alanda yapmaya devam ettiği bu yapı İsrail'in iddia ettiği hayat kurtarma hedefiyle çelişmektedir.²⁸⁹ Nitekim BM Özel Raportörü John Dugard durumu; "Şu anda Batı Şeria'da tanık olduğumuz şey, güvenlik kisvesi altında görünür ve açık bir toprak ilhakı eylemidir" sözleriyle ifade etmiştir. Özellikle rota, uluslararası hukuka aykırı olarak Batı Şeria ve Doğu Kudüs'e yerleştirilen büyük yerleşim bloklarının İsrail'e fiilen ilhakı için tasarlanmıştır.²⁹⁰ Dahası, duvar sadece bu yerleşim yerlerinin mevcut yerleşim alanlarını değil, aynı zamanda gelecekteki genişlemeleri için bol toprak ve su rezervlerini de almıştır. Öyle ki, İsrail insan hakları örgütü B'tselem'e göre, yerleşim genişlemesiyle çeliştikleri durumlarda, planlamacılar, riskli güvenlik pahasına bile genişlemeyi seçmişlerdir.²⁹¹

Duvarın inşasıyla, özellikle bu bölgede yaşayan Filistinlilerin yaşamı oldukça zorlaşmış, sokağa çıkma yasağının ilan edildiği bir günün ardından uyanan Filistinliler, buldozerlerle kazılmış topraklarıyla karşılaşmışlardır. Duvar ile Filistin bölgesi arasında kalan evlerin kimisine el konulmuş, kimisi yıkılmış, binlerce ağaç sökülmüş, araziler, sulama tesisleri ve su boruları zarar görmüştür.²⁹² Binlerce Filistinli batıda -duvar ile Yeşil Hat arasında- yaşamak zorunda kalırken, toprakları duvarın doğu tarafında kalmıştır. İsrail ayrıca koyduğu kontrol noktalarını çok sıkı denetlemektedir. Dolayısıyla gün içinde çalışmak ve tarımsal faaliyetler yapmak için duvarın diğer tarafına geçmek durumunda olan Filistinliler, döndüklerinde tekrar kontrollere tabi tutulmakta, bazen geçişlerine izin verilmeyenler ise evlerine dönememektedir. Ayrıca duvar sebebiyle kimi çocuklar okullarına gidebilmek için kilometrelerce yol kat etmek zorunda kalmaktadır. Hastanelerle Filistinliler arasındaki uzaklık da bölge halkının sağlığını tehdit etmektedir.²⁹³

²⁸⁹ *Ibid.*

²⁹⁰ *Ibid.*

²⁹¹ *Ibid.*

²⁹² Gamze Değirmenci, op. cit.

²⁹³ *Ibid.*

Neticede İsrail'in güvenlik endişeleri olduğu gerekçesiyle 2002'de yapımına başladığı bu duvar, her ne kadar teröristlere karşı yapıldığı iddia edilse de yüzbinlerce masum Filistinlinin hayatını olumsuz etkilemektedir. Öte yandan duvarın gerek yapıldığı konum gerekse hayata geçirilen uygulamalar bunun İsrail'in yayılmacı politikalarının bir ürünü olduğunu ve günden güne Filistin topraklarına daha fazla yerleştiğinin önemli bir göstergesidir. Nitekim İsrail, fiziki, hukuki, sosyal veya ekonomik anlamda uygulamış olduğu her eylemini güvenlik tehdidiyle gerekçelendirerek kendini savunması gerektiğini iddia etmekte böylece eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Ancak dünya kamuoyu tarafından kabul görmeyen Batı Şeria Duvarı uluslararası hukuk açısından da kabul edilmemektedir.

SONUÇ

Tarihte maruz kaldıkları şiddetler, dışlanmalar ve son olarak soykırım gibi sebeplerin yanısıra zorlu kuruluş aşamalarından geçerek etraflarındaki Arap ülkeleriyle birbiri ardına yaptıkları savaşlar neticesinde güvenlik anlayışının İsrail'in dış politikasında geniş bir yer tutmasına neden olmuştur. Çevresinde savaştığı kendisine düşman ülkelerin olduğu İsrail her daim kuşatılmışlık hissiyatıyla, güvenlik politikalarını önceliklendirmiş ve kendi güvenliğini sağladığı iddiasında bulunarak sıklıkla orantısız eylemlere başvurmuştur. İsrail bu yüksek güvenlik algısından kaynaklanan sebeplerle, askeri harcamalara çok ciddi bütçeler ayırmasının yanı sıra “silahlı bir ulus” olarak hareket etmekte ve vatandaşlarını her daim savaşabilecek şekilde hazır tutmaktadır. Bu bağlamda askerliğe atfedilen kutsallık okul çağlarındaki çocuklara aktarımla başlamakta ve Yahudiler için büyük önem taşımaktadır. Nitekim 1977'deki seçimlerle birlikte iktidara Likud'un gelmesiyle kurulan koalisyon hükümetlerinde ağırlıklı olarak dindar partilerin bulunması İsrail'in iç ve dış politikalarının giderek dahada radikalleşmesine neden olduğu gibi hem Filistin meselesi hem de çevresindeki ülkelerde bulunan terör gruplarına yönelik daha sert bir politika izlemesine sebebiyet vermiştir. Temel felsefesinin Siyonist lider Jabotinsky'ye dayandığı Likud Partisi, iç ve dış politikalarını her daim güvenliği önceliklendirerek kurmuşlardır. Bu bağlamda İsrail'de savaşı önlemek, Yahudilerin ve ülkenin güvenliğini sağlamak adına oldukça önemli görülme ve ön alıcı vuruşa sıklıkla başvurulmaya başlanmıştır. İsrail BM Şartı'nda yer alan meşru müdafaa hakkına ilişkin maddeyi geniş yorumlamakta ve ön alıcı vuruşa başvurarak uluslararası hukuka aykırı eylemlerde bulunmaktadır. Nitekim ülkemizi doğrudan ilgilendiren Mavi Marmara olayı da bunlardan birisidir. Öte yandan komşu devletlerle olan ilişkileri Filistinlilere yönelik yaklaşımları, Batı Şeria Duvar inşası ve terör örgütlerine yapılan operasyonlar bu algıyla şekillenmektedir. İsrail komşu devletlerdeki terör örgütlerinin de varlığını ileri sürerek uluslararası hukuku ihlal eden kuvvet kullanımlarına devam etmektedir.

Gerek komşu devletlerle, gerek komşu devletlerle olan sınır bölgelerinde var olan terör örgütlerinin etkisiyle çok katı bir güvenlik politikası yürüten İsrail, BM Şartı'nın imzalanmasıyla birlikte kabul görmeyen kuvvet kullanımına da sıklıkla başvurmuştur. Sonuçta İsrail'in BM Şartı'nın 51.maddesine getirdiği geniş yorumlamanın bölgedeki şiddetin önüne geçemediği görülmektedir. İsrail her ne kadar geçmişinden gelen güvenlik endişeleri ile ön alıcı vuruşa sıklıkla başvurup kendine yönelik tehlikeleri gerçekleşmeden yok etmeye çalışsa da başvurduğu bu eylemler şiddetin artmasına neden olmuş bir şiddet döngüsü yaratmıştır. Bölgedeki gücünü ve Filistin halkına karşı yürüttüğü politikaları giderek sıkılaştıran İsrail ile Filistin arasında kalıcı bir barış sağlanıp sağlanamayacağını zaman gösterecektir. Ancak gerek bölgedeki terör örgütlerinin varlığı ve eylemleri, gerek İsrail'in kutsal saydığı topraklardan özellikle de Kudüs'ten vazgeçecek gibi görünmeşi ve yerleşimler kurarak genişleme eğilimi ne yazıkki bu barışın çok daha uzun yıllar boyunca sağlanmasının zor olduğunu göstermektedir.

İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren neredeyse her neslin çatışma içerisinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, her Yahudinin bilincine kazınan ve kolektif hafızayla canlı tutulan yok edilme duygusunun, kendilerinden olmayanların yaşam alanlarına karşı bir tehdit oluşturabildiği gözlenmektedir. İsrail kuruluşundan beri dış politikasını sürekli bir güvenlik tehdidi altında olduğu varsayımı üzerinden şekillendirmektedir. Nitekim 1967 Savaşı'yla elde ettiği Golan Tepeleri, Gazze ve Batı Şeria topraklarıyla hakimiyet alanını genişleten İsrail, bu savaştan sonra Filistin topraklarındaki yayılcılığı giderek büyümüş ve Filistin halkının hayatını zorlaştıracak politikalarını Likud Partisiyle birlikte daha da arttırmıştır. Bu bağlamda İsrail için en iyi güvenlik senaryosu Filistinlilerin kendilerinden mümkün olduğunca izole ama bir o kadar da kontrol altında tutuldukları bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte iki toplumun bir araya gelemeyişinde her iki kesimde yer alan aşırı uçların etkisi oldukça fazladır. Karşılıklı ötekileştirilen ve düşmanlaştırılan söylemler ve eylemler ile İsrail'in sıkı güvenlik politikasının yanı sıra ayrı kimlik ve sınır talepleri de ilişkilerinin gidişatını etkilemektedir. İsrail kendisi için güvenliği, Filistinlilerden uzakta olmak olarak tanımlamaktadır ancak Filistinlilerin varlığı görkemli dönemlerinde olduğu gibi bir devlet inşa etmek isteyen İsrail'in güvenlik stratejilerini maksimize etmesine neden olmaktadır. Nitekim işgal ettiği topraklardan çekilmek istemeyen ve her geçen gün yeni Yahudi yerleşim yerleri açan İsrail, Filistinlilerin yaşam alanını gittikçe daraltmaktadır. Öte yandan

İsrail'in baskıcı politikası Filistinlilere kendilerini asimetric güç dengesinin araçlarıyla ifade etmekten başka şans tanımamaktadır. Filistinlilerin varlıklarını ve kimliklerini ispatlama arayışları şiddet olaylarıyla sonuçlanmakta bu da İsrail'in söylemlerini ve eylemlerini güvenlik üzerine kurmasını ve izlediği politikaya şiddet araçlarını dahil etmesini kolaylaştırmaktadır.

İsrail için güvenlik sadece ve sadece Yahudiler için ve kendi algılarına göre tanımlanmaktadır. İsrail'in ulusal güvenliği Yahudi toplumunun güvenliği anlamına gelmektedir ve tehdit algısı, güvenlik talebini ve ona ulaşmak için gereken tüm eylemleri kapsamaktadır. Bu bakımdan İsrail tehdit tanımını kendi algısına göre yapmak istemektedir ve İsrail'in güvenliğe ilişkin talebi, kendine yönelik mevcut veya olası bir tehdidin var olmamasıdır. Bunu sağlamak için de İsrail her zaman güvenliğin barış yoluyla değil, güçlü bir askeri varlıkla sağlanabileceğine inanmaktadır. Nitekim bunda kendisini düşman bir coğrafyada hissetmesi ve bölgedeki hiçbir ülkeye güvenmemesinin etkisi büyüktür. Bu doğrultuda Filistinlilere de güvenmemektedir ve söylemlerinde Arapların ve Filistinlilerin sürekli olarak kendisine karşı şiddet isteklerini ön plana çıkarmaktadır. İsrail'in ulusal ordusunu yapılandırma şekli, asker sayısı, askerliğe ve silahlanmaya verilen önem yine yüksek güvenlik hassasiyetiyle oluşturulmuştur.

İsrail'in kuruluşundan itibaren ne denli büyük bir güvenlik hassasiyeti ile inşa edildiğini, sadece devlet olarak değil her bir Yahudi vatandaşın geçmişten gelen sebeplerle bu hassasiyeti taşıdığını görmekteyiz. Bu sebepler İsrail'in sürekli olarak kuvvet kullanımlarına başvurmasına neden olmakta ve bugün bölgedeki en güçlü savunma kuvvetlerine sahip olmasına rağmen sürekli "yok edilme" korkusu söylemleriyle eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Nitekim bu eylemler İsrail'i sıklıkla uluslararası hukukun dışına itmektir. Bu çalışmada da İsrail'in tarihten gelen sebeplerle şekillenmiş olan güvenlik hassasiyetlerinin iç ve dış politikada nelerle sonuçlanabildiği incelenmiştir. Bu bağlamda, iç politikada silahlanma, zorunlu askerliğin biçimi ve önemi, Filistinlilere yönelik sert önlemler bu hassasiyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dış politikalarda da yine silahlı kuvvetlerin önemi, komşularla çatışmalı ilişkiler, Batı Şeria Duvarı ve ön alıcı vuruş örneklerinden Mavi Marmara olayı güvenlik hassasiyetlerinin en üst seviyede yer aldığı göstergesi olmuştur. Bu hassasiyetler çerçevesinde de komşu devletler, Filistinliler ve uluslararası hukuk aleyhine gerçekleşen çatışmacı bir güvenlik politikası devam ettirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağdemir, A. Murat, "Liderler ve İsrail'in Arap Devletlerine Yönelik Dış Politikası", *Bilge Stratejileri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:11, 2014.
- Ağır, Bülent Sarper, "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:12, 2006-2007.
- Aksar, Yusuf, "Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:9, Sayı:33, 2012.
- Allhoff, Fritz Nicholas G. Evans and Adam Henschke, *Just War Theory in the Twenty-First Century*, New York, Routledge, 2013.
- Arendt, Hannah, *Şiddet Üzerine*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.
- Ayhan, Veysel, "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:1, Sayı:1, Temmuz 2009.
- Bahgat, Gawdat, "Israel and Iran in the New Middle East", *Contemporary Security Policy*, Cilt:27, Sayı:3, 2006.
- Balpınar, Zafer, *İsrail Perspektifinden İki Devletli Çözüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Başeren, Sertaç, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 2003.
- BATUK, Cengiz Rabia MERT, "Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs", *Dinbilimleri Akademi Araştırma Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, 2017.
- Berlin, Andrea M., J. Andrew Overman, *The First Jewish Revolt-Archeology, History and Ideology*, New York, Routledge, 2002.
- Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, İstanbul, Gözlem Yayınevi, 2001.
- Bligh, Alexander, *The Israeli Palestinians an Arab Minority in the Jewish State*, London, Frank Cass Publishers, 2003.
- Brecher, Michael, *The Foreign Policy System of Israel Setting: Images Process*, London, Oxford University Press, 1972.
- Britain, Robert McNamara, *Nasser and the Balance of Power in the Middle East 1952-1967*, London, Frank Cass Publisher, 2003.
- Brooks, Thom, *Just War Theory*, Boston, BRILL, 2013.
- Brustein, Wiliam I., *Roots of Hate Anti-Semitism in Europe Before the Holocaust*, New York, Cambridge University Press, 2003.
- Carter, Ashton B. William J. Perry, *Preventive Defence: A New Security Strategy for America*, Washington, Brooking Institution Press, 1999.

- Chamberlin, Paul Thomas, *The Global Offensive, The United States, The Palestine Liberation Organization and the Making of the Post-Cold War Order*, Oxford University Press, 2012.
- Choen, Stuart A., “The Israeli Defense Forces(IDF): From a “People’s Army” to a “Professional Military”, Causes and Implications”, *Armed Forces&Society*, Cilt:21, Sayı:2, 1995.
- Çiftçi, Halit Ahmet, “Kitab-ı Mukaddes’te İsrailoğulları’nın Seçilmişliği ve Justin Martyr’in Seçilmişlik Eleştirisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38, 2017.
- Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.
- Cohen, Stuart A., *Israel and its Army: From Cohesion to Confusion*, New York, Routledge, 2008.
- Colonos, Ariel, *The Gamble of War, Is It Possible to Justify Preventive War?*, New York, Palgrave Macmillian, 2013.
- Değirmenci, Gamze “Batı Şeria Duvarı ve Uluslararası Hukuk”, *Bilgi Strateji Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 2011.
- Dolphin, Ray, *The West Bank Wall Unmaking Palestine*, London, Pluto Press, 2006.
- Drory, Ze’ev, *The Israel Defence Force and the Foundation of Israel*, London, Routledge, 2005.
- Ediz, İsmail, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset 1919-1922”, *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt:2, Sayı:2, 2015.
- Eilam, Ehud, “The Struggle against Hizbullah and Hamas: Israel's Next Hybrid War”, *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt:10, Sayı:2, 2016.
- Elibrachy, Bahieldin H.Z., “Egypt and Israel through Egyptian Eyes”, *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2015.
- Fierke, K.M., “Memory and Violence in Israel/Palestine”, *Human Rights & Human Welfare*, Sayı:8, 2006.
- Flynn, Matthew J., *First Strike Preemptive War in Modern History*, New York, Routledge, 2008.
- Gat, Moshe, “The Great Powers and the Water Dispute in the Middle East: A Prelude to the Six Day War”, *Middle Eastern Studies*, Cilt:41, Sayı:6, 2005.
- Gazzini, Tarcisio, Nicholas Tsagourias, *The Use of Force in International Law*, New York, Ashgate Publishing, 2012.
- Giladi, G. N. “Sephardi Resistance and Solidarity with Palestinians”, *Discord in Zion Conflict Between Ashkenazi & Sephardi Jews in Israel*, London, Sporcion, 1990.
- Gold, Steven J., *The Israeli Diaspora*, London, Routledge, 2002.
- Goldberg, Giora “Historical Perspective on the Ideological Dimension of the 1977 Political Turnover in Israel”, *Israel Affairs*, Bar-Ilan University, Ramat Gan, 2018.
- Gould, Alan, *What Did They Think of the Jewish?*, New York, Jason Aranson Inc., 1997.
- Gray, Colin S., *The Implications of Preemptive and Preventive War Doctrines: A Reconsideration*, United States, U.S. Government, 2007.

- Green, James, *The International Court of Justice and Self-Defence in International Law*, Oxford, Hart Publishing, 2009.
- Han, Byung-Chul, *Şiddetin Topolojisi*, İstanbul, Metis Yayınları, 2015.
- Harms, Gregory with Todd M. Ferry, *The Palestine–Israel Conflict A Basic Introduction*, London, Pluto Press, 2008.
- Hellig, Jocelyn, *Holocaust and Antisemitism- A Short History*, Oxford, 2003.
- Herzl, Theodor, *Yahudi Devleti*, İstanbul, Ataç Yayınları, 2007.
- Johnson, James Turner, “Torture: A Just War Perspective”, *The Review of Faith & International Affairs*, Cilt:5, Sayı:2, 2010.
- Johnson, Paul, *A History of The Jews*, New York, Harper Collins Publishers, 1988.
- Kardelj, Nejc, *Israel vs. HAMAS*, New York, Nova Science Publishers, 2010.
- Kaufmann Francine, Eisenberg Josy, *Le Judaisme*, Paris, Marabout, 1974.
- Kaya, Ömür, Osman Şen, “The Ideological and Practical Comparison of Hezbollah in Lebanon and Hamas”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, 2014.
- Kızıloğlu, Sedat, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, Ocak 2012.
- Klein, Menachem, *The Jerusalem Problem*, Jerusalem Institute for Israel Studies, 2003.
- Koç, Hülya, “Golan Tepeleri: Gelişim Süreci, Hukuki Statüsü ve Soruna Yönelik Uluslararası Tepkiler”, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, 2019.
- Koç, Malike Bileydi, *İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2006.
- Kumaraswamy, P.R., “Revisiting the Yom Kippur War: Introduction”, *Israel Affairs*, Cilt:6, Sayı:1, 2014.
- L. Gleis, Joshua, Benedetta Berti, *Hezbollah and Hamas: A Comparative Study*, Baltimore, Johns Hopkins Univ. Press, 2012.
- Levy J.S. & J.R. Gochal, “Democracy and Preventive War: Israel and the 1956 Sinai Campaign”, *Security Studies*, Cilt:11, Sayı:2, 2010.
- Lewis, Bernard, *Ortadoğu*, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2017.
- Maccoby, Hyam, *Antisemitism and Modernity*, New York, Routledge, 2006.
- Makowski, Andrzej & Dr. Laurence Weinbaum, “The Mavi Marmara Incident and the Modern Law of Armed Conflict at Sea”, *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt:7, Sayı:2, 2013.
- Mattox, John Mark, *Saint Augustine and the Theory of Just War*, New York, Continuum, 2006.
- McConkey, Adam, “The United Nations as History”, *Journal of Area Studies*, Cilt:3, Sayı:7, 1995.
- Morris, Benny, *The First Arab-Israeli War*, London, Yale University Press, 2008.

- Müller, Karl P. Jasen J. Castillo, Forrest E. Morgan, Negeen Pegahi, Brian Rosen, *Striking First Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, Santha Monica, RAND Corperation, 2006.
- Norton, Augustus Richard, *HEZBOLLAH A Short History*, New Jersey, Princeton University Press, 2007.
- Novak, David, *The Election of Israel: The Idea of the Chosen People*, New York, Cambridge University Press, 1995.
- Oren, Michael B., *Origins of the Second Arab-Israel War, Egypt, Israel and the Great Powers, 1952-56*, London, Frank Cass, 1992.
- Plapp, Laurel, *Zionism and Revolotuion in European-Jewish Literature*, New York, Routledge, 2008.
- Ruderman, David B., *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi*, Princeton University Press, 2010.
- Sakal, Emanuel, *Soldier in the Sinai, A General's Account of the Yom Kippur War*, Kentucky, The University Press of Kentucky, 2014.
- Scheneer, Jonathan, *Balfour Declaration The Origins of Arab-Israel Conflict*, New York, Jonathan Schneer, 2010.
- Schürer, Emil, *The History of The Jewish People In The Age of Jesus Christ*, Edinburgh, Copyright, 1986.
- Seliktar, Ofira, *New Zionism and The Foreign Policy Sytsem of Israel*, New York, Routledge, 1986.
- Serbest, Dr. M. Bürkan "Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:60.
- Smith, Charles D., *Palestine and The Arab-Israeli Conflict: A History With Document*, New York, St. Martin's Press, 2001.
- Tal, David, *The 1956 War Collusion and Rivalry in the Middle East*, New York, Frank Cass Publishers, 2001.
- Tokalak, İsmail, *Yahudiliğin Kökenleri ve Küresel Gücü*, İstanbul, Ataç Yayınları, 2016.
- Turan, Ömer, *Düşman Kardeşler Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi*, İstanbul, Yaydağ Yayınları, 2002.
- Walzer, Michael, *Just and Unjust Wars*, New York, A Member of the Perseus Books Group, 2006.
- Warren, Aiden Ingvild Bode, "Altering the Playing Field: The U.S. Redefinition of the Use of Force", *Contemporary Security Policy*, Cilt:36, Sayı:2, 2015.
- Zehngut, Rafi Nets, "The Israeli Collective Memory of the Israeli- Arab/Palestinian Confl ict: Its Characteristics and Relation to the Conflict", *A Social Psychology Perspective on The Israeli-Palestinian Conflict*, Tel Aviv, Springer International Publishing, 2016.
- Zertal, Idith, *Israel's Holocaust and the Politics of Nationhood*, Cambridge Universtiy Press, 2005.

Cevrimici Kaynaklar

“Advisory opinion of the International Court of Justice on the Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory”, 2004, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-178825/>, Erişim Tarihi: 31.01.2021.

“Balfour Declaration letter written”, <https://www.history.com/this-day-in-history/the-balfour-declaration>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

“How Did the Holocaust Happen?”, <https://www.theholocaustexplained.org/how-and-why/how/>, Erişim Tarihi: 25.01.2021.

“Mavi Marmara: Why did Israel stop the Gaza flotilla?”, <https://www.bbc.com/news/10203726>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

“Resolution 181 (II). Future government of Palestine”, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

“Resolution 338”, <http://unscr.com/en/resolutions/338>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

“Security Council resolution 242 (1967) of 22 November 1967”, <https://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7D35E1F729DF491C85256EE700686136>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

Byman, Daniel L., “Why Israel is stuck with HAMAS?”, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/03/19/why-israel-is-stuck-with-HAMAS>, Erişim Tarihi: 25.04.2020.

Charter of the United Nations,”Chapter I: Purposes and Principles”, <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html>, Erişim Tarihi: 10.08.2020

Eryaman, Ayşe, “20.Yüzyıl Başlarında İngiltere’nin Filistin Politikası”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/939658>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

Gur, Haviv Rettig, Netanyahu Makes a Case for a Preemptive Strike, 2013, <https://www.timesofisrael.com>, Erişim Tarihi: 10.10.2020.

Heller, Jeffry, “Israel seizes ship with Iran arms for Gaza-Netanyahu”, <https://www.reuters.com/article/us-israel-ship/israel-seizes-ship-with-iran-arms-for-gaza-netanyahu-idUSTRE72E2RR20110315>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pariah>, Erişim Tarihi: 7.5.2019.

<https://www.history.com/topics/holidays/passover>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-studies-an-anthology-the-yishuv>, Erişim Tarihi: 30.12.2020.

Israel Defense Forces: The Founding of the IDF, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-founding-of-the-israel-defense-forces>, Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Kitab-1 Mukaddes Eski Ahit, 1976: Tekvin Bap:15, <https://incil.info/arama/Tekvin+15>, Erişim Tarihi: 22.01.2021

Memmedova, Nezaket, “Önleyici Savaş”, Bakü, 2018, <https://kafkassam.com/onleyici-savas.html>, Erişim Tarihi: 20.04.2019.

Migdalovitz, Carol, “Israel’s Blocked of Gaza, The Mavi Marmara Incident, and Its Aftermath”, 2010, s. 2, <https://www.refworld.org/pdfid/4cb547b51f1.pdf>, Erişim Tarihi: 29.03.2020.

Nolt, James H., “Preventive War”, 2017, <https://worldpolicy.org/2017/08/10/preventive-war>, Erişim Tarihi: 20.04.2019.

Özkoç, Özge, “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s.179, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/35951>, Erişim Tarihi: 1.1.2021.

Profile: HAMAS Palestinian movement, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13331522>, Erişim Tarihi: 25.04.2020.

The Editors of Encyclopaedia Britannica, “Kellogg-Briand Pact,France-United States (1928)”, <https://www.britannica.com/event/Kellogg-Briand-Pact>, Erişim Tarihi:17.01.2021.

The Origins and Evolution of The Palestine Problem 1917-1988, United Nations, New York, 1990, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/57C45A3DD0D46B09802564740045CC0A>, Erişim Tarihi: 12.12.2020

Tok, Abdülkadir, “Uluslararası Hukuka Göre Kudüs’ün Statüsü”, 2020, <https://insamer.com/tr/uluslararasi-hukuka-gore-kudusun-statusu-3438.html>, Erişim Tarihi: 28.12.2020.

Tokgöz, Habip ,“İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm”, *Anasay*, Sayı:1, 2017, s. 187, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406553>, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

Understanding Electoral Systems In The Middle East And Beyond, September 2015, https://www.fpri.org/docs/israel_country_study_pr.pdf, Erişim Tarihi: 31.01.2021.

United States Holocaust Memorial Museum, “Holocaust Encyclopedia INTRODUCTION TO THE HOLOCAUST”, Washington, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/introduction-to-the-holocaust>, Erişim Tarihi: 25.01.2021.